

8
14

Augusts Bratšchs

Rakstneezibas teorija

I.

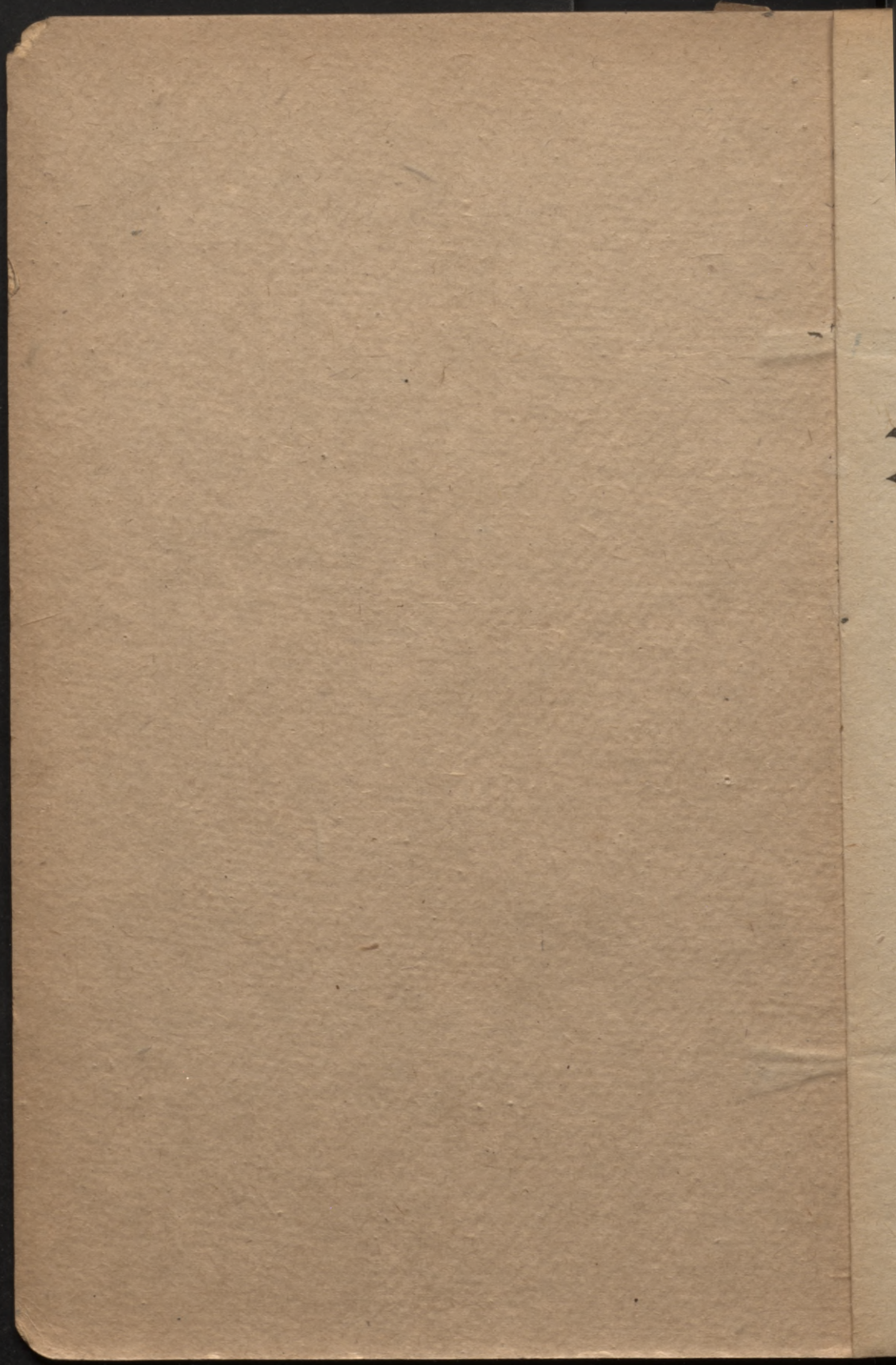
Sehstis, 1920. g.

Apgahdajusi sabiedriba „Skola”

Generālkomisija pēc D. Šepes Sehstis, un pēc A. Waltera,
J. Rapas un beedreem Rīgā

Maksa eseeta 12 Latv. rbl.

40
664

L $\frac{8}{14}$

19

Augusts Bratšhs

Rakstneezibas teorija

I.

Zehšis, 1920.

Apgahdajusi sabiedriba „Skola“.

Generālfomifijā pē O. Jēhpes Zehšis un pē A. Waltera,
J. Kapas un beedreem Rīgā.

Pārb. 1959.

Inv. N. 794

0304029832

Otrais, bet eewada un itilifikas trešchais iedevums;

===== pilnīgi pahrtrahdats =====

No preekchwahrda pirmam isdewumam.

Rakstneezibas teorija ir sinatne un naw kaut kahds nejauschs peemehru un likumu fakopojums. Tadehl winā wifā wajaga buht stingram logiskam fakaram, kuru skaidru darit esmu turejis par sawu pirmo isdewumu. Zaur to radees plans, kas dod skolneekam eespehju fatru azu mirkli aptwert wifū scho preekshmetu. Logiskas usbuhwes dehl esmu eewedis scho, to jaunū, peem. fazerejumu eedalijumu pehz dajchadeem pamateem, epikas un dramas kopigās wehstoschās dabas aifrahdiijumu, didaktiskās dsejas nepeederibu pee lirikas. Tautas gara mantas neapflatu atfewischi: tās atschiras no ziteem dsejas weideem tāpat, kā weena rakstneeka darbi no otra darbeem; tās kopā apskatit ir rakstneezibas wehstures isdewums. Iffrahdajot tatra gabalu, zentos padarit skaidrus kahda fazerejumu weida logiskos, psikologiskos un estetiskos pamatus un mehginaju issargatees no pahrlleezigeem fikumeem, lai to, kas teikts, totees piluigi fapraftu.

Dajchi muhsu rakstneeki isfazijuschī schaubas par rakstneezibas teorijas wajadsibu wispahrigi; ziti to pat nofodijuschī kā tahdu, kas dsejai — „brihwajai karameitai“ — gribot laupit brihwibu ar nesin kahdeem likumeem. Schis domas dibinajas us pahpratumā. Rakstneezibas teorijas galwenee noluhki ir schē: 1) darit dsejas fazerejumus piluigat isprotamus, 2) usrahdot pastahwoscho fazerejumu prinzipus, atweeglot fazerechānu, 3) apweenot fazerejumus pehz winu ihpachibām grupās (sistematiset) un 4) eepasihstinat ar dajchādo rakstneezibas weidu attihstibu. Tātad rakstneezibas teorija neustahda eepreeksh likumus, pee kureem buhtu rakstneekeem jaturas. Ta til meklē kopigā rakstneeku darbōs — tāpat, kā dabas sinatne nezenschās uistahdit noteikumus, kahdeem wajadsjetu buht radijumeem, bet tikai apskata tās ihpachibas, kuras wineem jau ir; tāpat, kā logika nemahza, kā jadomā, bet jautā tit, pehz kahdeem likumeem noteek domaschāna. Un ja rakstneezibas teorija usrahda ari rakstneeku kluhdas, tad tās tadehl, lai daritu sa-

protamus zehlonus, kapehž žazerejums nefafueej žawa noluhka — itin kà dabas sinatne runà ari par flimibàm, kuru deht organifms newar ijpildit žawa uždewuma; kà logika noškaidro, kahdas domaščanas kkuhdas deht kahds nonahžis pec aplama gala flehdseena. Rakstneezibas teorija aijkrušto tikai aplamos žekus, ištirfajot kkuhdas.

Preekšwahrds otram/treščam iždewumam.

Pehdejôs gadôs rakstneezibas teorija eeguwiši kà sinatneeku, tã rakstneeku azis žewižķu eewehribu. Daudž nopeetnu darbu radees ņchini arodē. Ar preeku waru atņihmet, ka man paščam ir bijis ja- kkuhst par bargako žawa darba kritiki tã, ka tas ir bijis leelã mehrã japahņstrahdã. Pawairojotees darbã patstahwibai, pawairojusees ari uņņkatu apņtrihdamiba, to pats apņinos. ņkur nebuhķhu gahjis iħsto žeku, buhķhu eeroņinajis ta mekleschannu.

Gewads.

§ 1. Preekschmets.

Rakstneeziba ir wifs tas, kas usrakstits un preeksch wispahribas isdots. Ar sweschwahrdn to fauz par **literaturu**. Schis wahrds zehlees no latinu wahrda littera, tas ir burts. Tātad „literatura“ latwiski tulkots buhtu burtneeziba. Bet jem burtneezibas šaprot palaimam tikai jentschu gara mantas: tautas dīesmas, tautas pašafas un teikas, tautas mihtlas, ar wahrdn — fazerejumus, kuru fazeretajs nesinams, kas zehluschees tōs laikōs, kad tauta wehl neprata rakstīt, un usglabajuschees, pahreedami no mutes mute. Tagad ņhee fazerejumi usrakstīti un tā tapuņchi par rakstneezibas ihpaņchumu. Kas naw usrakstits, ir waj nu aiņmirsts, waj wismaņ mums nesinams; tā preeksch mums ta nemaņ naw.

Wifs, kas usrakstits un isdots latweeschu walodā, ir latweeschu rakstneeziba. Sawa rakstneeziba ir ari zītām tautām. Tā, raugtees uņ to walodn, kurā fazerejumi usrakstīti, ir wehl kreewu, wahzu, frantschu, leišchu un zītas rakstneezibas. To rakstneezibas daņu, kas fazereta tās paščas tautas walodā, kurā mehs winu fastopam usrakstītu, fauz par ņchis tautas originalrakstneezibu. Latweeschu originalrakstneeziba tātad ir tee fazerejumi, kas isdoti latwiski un naw agraņ bijuņchi kaņdā zītā walodā. Ja fazerejums ir bijis eepreeksch kaņdā zītā walodā, nekā tai, kurā mehs winu fastopam, tad winņch peeder pee tulkojumu rakstneezibas. Pee latweeschu tulkojumu literaturas tā japeņkaita wīfi tee latweeschu walodā atrodamee fazerejumi, kas šarastīti kaņdā zītā — kreewu, poļu, norwegu un t. t. — walodā, kurā winus turpreti fauz par originalfazerejumeem.

Par rakstneezibu runā divās šinatnes: rakstneezibas **wehsture** un rakstneezibas **teorija**. Rakstneezibas wehsture stahsta, kā rakstneeziba zehlupees un attihstijusees. Rakstneezibas teorija mahza par rakstneezibas ihpachibām. Rakstneeziba fastahw no wahrdōs isteikteem fazerejumeem. Dātad waram teikt, ka **rakstneezibas teorija** ir šinatne, kas mahza par to fazerejumu ihpachibām, kuri isteikti wahrdōs.

§ 2. Kas ir fazerejums?

Rakstneeziba fastahw no fazerejumeem. Lai waretu pateikt, kas ihiti jafaprot jem šcha wahrda, apskatīsim, ka wajaga, lai iſuahktu fazerejums.

1) Ja kahds grib kaut ko fazeret, tad winam wispirms jaiſwehlas preekſchmets, par kuru winſch rakstis. Par tahdu preekſchmetu war buht wiſs, kas tik zilweka atſinas ſpehjam peeejams. Preekſchmetus mehs atſihſtam ar jutekleem (redſam galdu, mahju; dſirdam wahrbus, muſiku un t. t.). Schoſ ſauz par wehrojameem (konkreteem) preekſchmeteem. Zitūs preekſchmetus waram atſiht tik ar prahtu, peem. ſkaistumu, duſmas, rakstijchanu (redſam mehs ſpalwu, roku, papiru, bet paſchas rakstijchanas mehs ne ar kahdu jutekli newaram atſiht), gribu, ſkaitlus un tā tablak. Schee ir uogeedami (abſtrakti) preekſchmeti. Sazeret war par weeneem, kā ari par otreem. Rakstneeks Needre kahdam fazerejumam ir iſwehleees konketu preekſchmetu — Gaujas upi („Gauja“); Kr. Barons turpreti rakstijis par abſtraktu preekſchmetu fazerejumā „Latweeſchu mahnu kopejais raksturs“, jo mahnu rakstura jan newaram ne dſirdet, ne redset, ne ſataustit. Preekſchmetu, par kuru raksta, ſauz par fazerejuma **tematu (ſiſchetu)**.

2) Par iſwehlete preekſchmetu mums wajaga kahdu domu. Ja fazeram par klases tapeli, tad mums par winu war buht domas, ka ta no koka, melna, ſchetrstuhraina, jauna, uoder tam, lai uſ winas ar krihtu rakstitu... Domas par kahdu preekſchmetu eeguhtam, 1) paſchi ſchos preekſchmetus nowehrodami un par teem pahrodomadami un 2) eepaſihdamees ar zitu zilweku peedſihwojumeem un domām. Kad wehl nebij par Gauju rakstijis, Needre pats bij bijis pee Gaujas ap Siguldu un tur ar to eepaſinees; Barons par latweeſchu mahnu raksturu pats fastahdijis isteiktās domas. Turpreti war peenent, ka Gaujas krituma, kraſtu augſtuma un t. t. Needre pats nebuhs mehrijis, bet isteiktos ſpreedumus nehmis no ziteem. Sazerejumā isteiktās domas ſauz par **ſaturu**.

3) Lai fāzeretaja domas buhtu labi faprotamas teem, kas ar fāzerejumu eepafihstas, tad winas fāfaleef noteiktā fāhrtibā. Šho fāhrtibu, kurā fāleef fāzerejuma domas, fāuz par domgaitu jeb **planu (dispozīciju)**. Needre fāwā fāzerejumā išteiz wišpirms domas par Gaujas išteku, tad par winas tezejeenu un beidsot par grihwa. Tātad šha fāzerejuma domgaita šchahda: 1) išteka, 2) tezejeens un 3) grihwa, jo šchahdā fāhrtibā domas išteiktas. Raina fāzerejumam „Karakmeita“ šchahds plans: 1) karakmeitas nogrimšhana, 2) karakmeita apafšch jemes, 3) karakmeitas augšchā zelschanaš.

4) Kad domas fākrahtas un fāfāhrtotas, tad, lai iſnāhtu fāzerejums, winas jaišteiz. Rakstneezibas fāzerejumā to dara ar wahrdēem. Tā, zeturtfāhrt, wajadšiga **domu išteikšme** jeb **stils***).

Tātad **fāzerejums** ir ſinamā fāhrtibā (trešchā prasiba) par fāhdu preekšchmetu (pirmā) išteiktas (zeturtā) domas (otrā).

§ 3. Rakstneezibas teorijas cedalijums.

Patlaban pahrrunatā fāhrtibā eet fāzeretajs jeb autors. Saſitajam fāhrtiba otrada. Wišch eefahf ar išteikšmi un ar tās widutajibu eepafihstas ar faturu, domgaitu un preekšchmetu.

Preekšchmets, faturš un domgaita ir fāzerejuma **eekšchejās** ihpašchibas, jo ja fāhdam fāzerejumam winas ween buhtu, tad šchis fāzerejums ahriġi nekā neparahditos, bet waretu pastahwet til rakstneeka domas. Domu išteikšme ir **ahrejā** ihpašchiba. Tātad fāzerejumeem ir diwejadās ihpašchibas: 1) ahrejas un 2) eekšchejās. Rakstneezibas teorijas ušdewums ir apſkatit fāzerejumu ihpašchibas, un tadehft ta cedalās diwās daļās: 1) kas runā par fāzerejumu ahrejām ihpašchibām, tas ir domu išteikšmi jeb stilu un 2) kas runā par fāzerejumu eekšchejām ihpašchibām (preekšchmetu, faturu, planu). Pirmo daļu fāuz par **stilistiku**. Šchis wahrds nemts no greeku walodas, kurā stylos apſihmē irbuli, ar furu rakstija uš ar waſku pahrfāhteem dehliſcheem. Šchahds bij irbulis (ašs, neašs), tahds iſnāhza rakfts pehž iſſkata — ahriġi. Tadehft tagad wiſas ahrejās fāzerejumu ihpašchibas kopā fāuz par stilu, til ar to ſtarpibu, ka agrāf irbulis (stylos) ſtahweja ſakarā ar rokrafſta ihpašchibām, bet tagad šchis wahrds ſihmejas uš fāzerejumu.

*) Šchim wahrdam war buht ari ġita noſihme, ja tas neſihmejas uš rakstneezibas fāzerejumeem.

Otro datu, kurā ir runa par to, kā iļvehletees fazerejumam domas par sinamo preekšmetu un kā tās fakahrtot, jauksim par **kompozīcijas** jeb **fastahdes** mahzibu. Lai waretu daschadus rakstneezibas darbus labak pahrskatit, tad uļ eekšhejo un ahrejo ihpa-
schibu pamata fazerejumus apweeno daschadās kopās jeb grupās, schis atkal fakahrtu leelakās weenibās u. t. t.. Tā peeweenojās rakstneezibas teorijai wehl treschā dala — **sīstematika** jeb **fakahrtas** mahziba.

Stilistika.

2111112

§ 4. Gedalijums.

Walodu zilweks manto gatawu no fentscheem. Wahrduš un teizeenuš winšch leeto tahdā weidā, kā tas gadu ņintendš nodibinaješ. Ilgā leetofchana ņcho weidu padarijuše par negrošamu, ņinamā laikmetā wišadā ņinā peenemamu, neprašot pat, waj, peemehram, logu naw pareiņat ņaukt par galdu. Šchahduš ilgāš paštahweņchanaš dehl par negrošameem kluwuņchuš eeradumuš ņauz par **tradizijām**. Waloda tātad ir tradizija.

Kad behrninšch ņahkt moštees uš apņinigu dšihwi, winšch, dširdot wahrduš, wišpirmš eepaņihņtaš tikai ar **ņkanu**, neišprašdams ņchiš ņkanaš noņihmeš. Škana wehl naw wahrduš, tik wahrda weena ņaštahwdata.

Ištabā uņņeedejuše balsamina. Mahte ņaka: puķe; behrnš runā ņkanu leeleem paņak. Wina apņinā ņahkt ņaištitees ņchi ņkana ar ņinamu preekņchmetu. Tas otrs ņoliš; ņkana ir kluwuņi par wahrdu: wina ir ņahkuše noderet kā peenemta ņkanu ņihme ņinamam preekņchmetam. Tahdā walodaš attihņtibāš ņtahwokli iķ wahrduš ir ihpaņchwa hrduš — tas apņihmē tik weenu, ņinamu preekņchmetu; peeminot ņcho wahrdu, ņawām gara azim iķkā redņam paņchu preekņchmetu — wahrduš ra hda preekņchmeta **tehlū**. Ja behrnš redņ wehlat wairakaš balsaminaš, kaš tam iņleekaš weenadaš, tad, ņaukdams tās wiņaš weenā wahrdā, tas padarijīš wahrdu „puķe“ par ņugaš wahrdu. Šchini ņtahwokli ari wahrduš iņņauz apņinā weenu noteiktu tehlū. Ja ņtarpiba ņtarp ņawā ņinā weenadeem preekņchmeteem pamanita, behrnš praņa iķkatram atņewiņchka wahrda, jo, paņihņtot paņauli tehlōš, iķ ņawadam preekņchmetam wajaga ņawada wahrda. Tapehž mahte iķ pirņņtinu noņauza žitā wahrdā. Šchee wahrdi atkal no ihpaņchwahrdeem pahreet ņugaš wahrduš, kad teek peemehroti a bu roku pirņņteem, mahteš rokām un t. t. Bet tomehr katrs wahrduš rada apņinā tehlū.

Ja behrnam puķe ņewiņchki patikuše, winšch ņaukt to, peeturotees pee paraungeem, par puķiti. Te jau wahrduš norahda, ka hdaš **juhtaš** jeb emozijaš muņhōš modina preekņchmetš.

Bawafari upmalâ behrns redj pirmo reij wijbuliti. Mahte fata: ta — puke. Behrns redj, ka tai jili seedi (balsaminai bij fahrti), lapas p l a t a s un plahkfnainas. Dfeltenâ roblapainâ gailene ari efot puke. Behrna apfina jau eewadita tahdâ wirfeenâ, ka weenadus wahrndus dabuj tik weenadi preekschmeti. Winfeh fpeests falihdjinat: kas wiseem fcheem preekschmeteem kopigs? Teem wiseem fpilgti seedi, falas lapas, mihtfti kahti. Seedu krahfa, lapu weids un leelums tomehr dajchadi. Tagad wahrds „puke“ nefpehj wairis iffaukt nekahda tehla, jo kâ lai eedomajâs seedu, kas naw ne sils, ne balts, ne dfeltens un t. t., un tomehr ir krahfains; lapu, kas naw ne apala, ne flaida, ne plahkfnaina un t. t.? Wahrds „puke“ tatfchu nefatur fewi aifrahbijuma uj seedu krahfu un lapu weidu. Tagad wahrds jau apfihmè puki wispahrigi — **jehdjenu.**

Wahrdu tâtad war apftatit no dajchadâm pušem: 1) wahrds kâ **tradizija**, 2) wahrds kâ **stana**, 3) wahrds kâ **tehlis**, 4) wahrds kâ **emozija**, 5) wahrds kâ **jehdjens**. No tahdâm pat pušem jaapftata ta wahrdu kopa, ko fauz par ifteiksmi.

I. Tradizija.

§ 5. Gedalijums.

Rahds ir tas weids, kuru patlaban kārda valoda peenehmusi, rahda šchis walodas wahrduiza un walodas mahziba. Tās ir walodas tradizijas glabatajas. Pirmā no tām rahda, kārda wahedi walodā atrodami, ta usrahda walodas **lekkisto** materialu (lekkistos — wahrduiza). Kā leetofchanā pahrgrofās šchee wahrdi, winu fastahwdakas un winu kopas, to rahda walodas mahziba jeb **gramatika**. Waldofchā latweeschu gramatika patlaban ir Mihlenbata un Endjelina fastahditā. Pilnigas wahrduizas wehl naw; to eefakta Mihlenbats.

Tahdu isteiksmi, kura šaskan ar nodibināto lekkisto tradiziju, šanz par **tihru**. Ja isteiksmē šaskan ar gramatikās glabajamo tradiziju, tad wina ir **pareija**. Tātad, šhmejotees us walodu kā tradiziju, isteiksmē jaewehro 1) **tihriba** un 2) **pareiſiba**.

§ 6. Tihriba.

Walodas tradizija lehnām pahrgrofās: agrakee wahrdi un formas nowežo, nahk weetā jauni no dāschadeem awoteem. Tā walodā blakus pašchlaik dšihweem wahrdeem fastopam ari tahdus, kas šawu laiku jau pahrdšihwojuschi, un tahdus, kas wehl walodā naw eedšihwojuschees. Tee lastajam war buht nešaprotami. Beš tam tee, nepeederedami pee dšihwā walodas kermena, isleekas šwešchi; isleekas kā kaut kas zits: isteiksmē teek netihra — ar peemaisijumeem. Ar laiku ar šchahdeem wahrdeem aprod, ja tee šaskan ar walodas garu, un isteiksmē, kura tee fastopami, wairs neisleekas netihra.

Senak leetotos, bet tagad wairs wispahrigi nepašihstamos wahrdus šanz par **ſenwahrdeem** jeb **arkaſijumeem**. Manželija šprediku grahmata, kas šaraktita 1647. gadā, atrodam šchahdus arkafijumus: aisto (jo), katers (kurſch), lagadit (išlihdſinatees), aran (ar), eekſchan (eekſch), upē eepult (eekriſt); jelgawa (piſſehta) un t. t. Zitur leetoti ſenwahrdi: arig (waj), paſaules ſtahti (wehſture), in (un), mira (mirſchanaš ſtunda).

Arkafijumus leetot, tik tad ir wajadſiba, kad jaapſihmē kārds jehdſeens no ſenlaidu dšihwes, peem.: krihwš, muduraini (ſwahrti), ahwa, ſchautra un t. t. Beš tam ſenōš rakſtōš atrodam wahrdus

tahdu parahdibu apšihmešanai, kurām tagad vaj nu nemaš naw no-
šaukuma, waj ir kahds šwešhs waj nedailšch wahrds. Tad ari der
atjaunot šenwahrds. Rainis eewedis atkal leetošchanā wahrds ju nd it
(šludināt), ša wet (burt) u. z.. Tad šenee wahrdi išeekas no šahkuma
it tā jaunīgudroti un neatštahj arkaišmu eepaida.

Maugotees uš to, no kureenas zehlušchees tee wahrdi, šas walodā
naw wehl eedšihwojušchees, iššchir 1) prowinziališmus, 2) neo-
logišmus un 3) barbarišmus.

1) **Prowinziališmi** jeb **apwidus wahrdi** ir tee, kuri
wišai tautai naw pašihštami, bet kurus leeto tik
kahdā apgabalā. Ir daudj wahrdu, kurus Kuršemē leeto, bet
kuru Widšemē un Latgalē nepašihšt, waj otradi. Pat katrā draudšē
atrodam pa wahrdam, kuru zitās draudšēs neleeto.

Kuršemē dšird, peem., šchahdus wahrds, kuru Widšemē neleeto:
egli (ežehšas), dišhs (leels), dišhželšch, dišhgabalš (leel-
želšch, leelgabals), kadikis (paeglis), šudmalas (dširnawas),
dergt (reebtees). Prowinziališmi, kurus leeto tik dašhōš Widšemes
apwidōš: dwihliš (birga), wahršms (newehtitas labibas tšchupa),
šukuršnis (šakaltušehšas šemes piš tihrumā), šihdenis (gruhdenis,
kuhki). Latgalešchu wahrdi: šteerdšala (štraume), bušawa (nuhja),
neišchkit (nižinat), wušchka (aita), pašchuwās (paštalas).

Prowinziališmus war leetot:

a) Kad apšihmejamam jehbšeenam naw wišpahriģi pašihštama
wahrda, waj leetošamais kahdā šinā naw apmeerinošhs (peem. šwešch-
wahrds), peem. upes plato eeteku — deltu war dehwet pehž dašchu
Widšemes apgabalu parauga par plehtni, tāpat; forma — drejš,
punktš — marga, lente — plene, infuſorija — nihba (nihbina)
un t. t..

Tā muhšu tautas waloda dašchadōš nowadōš kluhšt par paštal-
wigi pluhstošchu awotu, no kura rakstneekš šmet weenmehr jaunās
wahrda bagatibas.

b) Kad tehlo kahda šewiškka apgabala tautas dšihwi.

Pluhdonis, peem., ištehlodams juhrmalneeku dšihwi, leeto
šchahdus apwidus wahrds: špailes — šwešas riški; šedums —
weeta juhrā, kur išmet tihklus; šklotinšch — aukla, ar kuru
walda wehjautu; Auštrinšch no Šeebalgas: dangā — dulku
pekle, grihns — newešels, tšchurnet — šaihgušcham šehdet,
ihje — plaija ledū.

Birjneets-Ulpite no Kursemes: tšchiksts (zefch purwâ), kaba (balkis, uj ka spahres atspeefchas).

2) **Neologismi** jeb **jaunwahrdi** ir tee wahrdi, kuruš kahds atwafinajis jaunakâ laikâ. Winus leeto tad, kad kahda jehdseena apsihmeschanai wehl wahrda naw, waj ir tik kahds nenoderigs. Peem., tika iŕgudrots kahds daikts, un tam wajasdeja noŕankuma. Par tahdu ijwehlejas wahrdi teleŕons; latweefchi ari radija jaunwahrdi — tahlfkanis.

Kâ katram zilwekam tahlat attihstotees wajaga aijween jaunu wahrdi, ko iŕteikt jauno domu ŕaturu, tâ tas ir tautas dŕihwê ari. Wiŕsôs tôs laikmetôs, kad tautas gara dŕihwê eepluhst jaunus strahwas, walodaŕ lefŕiŕko tradiziju lofs teek lausts, un wahrdi krahjums paplaŕŕinajas. Tâ waloda kluhst par dŕihwu tautas attihstibas wehsturi.

Gesafnojootees kristigâs tijibas jehdseeneem tautâ, ap 1600 g. raditi tahdi jaunwahrdi, kâ: laizigs, meefigs, garigs. Tautas paŕŕhapinas atmodas laikâ, dewinpadŕmitâ gadu ŕintena pehdeja puŕe, eepaŕiŕstinadams latweefchus ar ŕinatnêm, eewedis jaunwahrdus Juris Allmans: wehŕtneeks, galdneeks, zeptuwe, pahrdotawa. Wehlaŕ daudŕ jaunwahrdi atwafinajis Kronwalda Utis, peem.: lihðjeklis, ŕlimniza, pilŕonis, kundje, jaunkundje, wehŕtule, daile, weefniza, waronis, aijbildnis un zitus. Schee wahrdi tâ eeraŕti, ka winus wairs newar ŕaukt par neologismeem. Kad latweefchi dabuja pagastu paŕŕwaldibu, atwafinaja teefleetu jehdseenu apsihmeschanai jaunwahrdus, peem., Stehrŕte: pawehŕte, aijmuguras ŕpreedums, atŕaukfme, ŕinneŕis un t. t. Iŕkopjootees muhŕu walodas mahzibai, daŕchus walodas mahzibas noŕankumus radijis Mihlenbaks: ŕakulis (nominatiws), atteezulis (genitiws), wirŕulis, ihŕtenibas iŕteikfme (indikatiwš).

Beŕ tam daudŕ jaunwahrdi atwafinajuŕchi muhŕu labakee djejneeki. Ar jutekleem uŕnenameem eeŕpaideem un dwehŕfeles kuŕtibâm ir tik daŕchada noŕraŕja, ka djejneeki naw warejuŕchi daŕŕreij atraŕt wahrda to apsihmeschanai un ŕajutuŕchi wajasŕibu atwafinat jaunus. Jo ihpatnigaks djejneeks, jo leelaka winam wajasŕiba pehŕ jauneem walodas lihðjekleem: wezâ weidâ neeetilpŕt wina jaunais ŕaturš. Tâ waloda paŕtahwigi peemehrojas bagataŕai dwehŕfeles dŕihwei, un te paraŕhdâs winas attihstibas ŕpehja. Muŕekla rakŕtôs atrodam ŕchahdus neologismus:

djeedonis (djejneeks), kalwa (no kalt), kluhma, kluhmigs (fatreezojchi warents), eesemeetis (no seme), juhstiba (isnihziba). Bluhdonis leetojijis pirmais schahdus wahrduš: rehgi (no rehgotees), putnu tšchirās, raistitees (schad, tad eereetees), atzere (намать), zeronis, faules reets, kusteklis un z.. Rainis eewedis schahdus jaunus wahrduš: djeefna (wakarblahsma), djejsma (Djestrums), faules lehfts, atelša (ihša atpuhta), draufma, silt (silā krahšā rāhditees), mina (peemina), wehrstees (pahwehrstees). W. Eglite atwafinajis wahrduš: silgme (silums), wismot, twirtums, lihgana tšchuhsta un t. t.

3) **Barbarisimi** jeb **šweschwahrđi** ir tee wahrđi un išteizeeni, kas nemti no zitām walodām. Tos, kuri nemti no germanu walodām (peem. wahzu wal.), fauz par germanisimeem.

Ruhme (Raum — telpa), kunste (Kunst — mahsta), jeins, peins (fein — smalts), giftigs (giftig — nahwigs), jumprawa (Jungfrau — jaunawa), dekis (Decke — fagšcha), jahrts (Sarg — šchirts), birste — šuta; bekereja — maisniza; welwe (Gewölbe — špraislis), drukatawa (Druckerei — eespeestawa).

No slawu (kreewu, polu) walodām nemtos wahrduš fauz par šlawisimeem.

Ukajs (указъ — pawehle), šakuska (закуска — uštošchamais), uradniks (урядникъ — šahrtibneets), gardawajs (городовой — pilšehtas šahrtibneets), knajs (князь — leelstungs, funigaišchis), stretchneets (стрѣлокъ — schahwejs).

Seeto ari šweschwahrduš, kas nemti no zitām walodām, peem. latinu, greeku, frantschu, italeeschu un t. t. No latinu (latinisimi) walodas nemti wahrđi: kultura (attihstiba), literatura, linija, minus (—), plus (+), autors (šazeretajs), klaše (šchkira) un ziti. No greeku walodas (helenisimi) nemti: stils, epitets, alegorija, geometrija, geografija, pedagogika (behrnu audšinašchana) un t. t. Frantschu wahrđi (galizisimi): madama (kundje), mamjelle (jaunkundje), pawiljons (dahšja naminsch), šchakete (šwahski), bataljons (kaujas pulks) un ziti. Italeeschu wahrduš leeto šewišchi apšihmejot musikas jehdžeenus.

Par barbarisimeem jaskaita ari wahrđi un išteizeeni, kas nesaderas ar latweeschu walodas garu, bet atwafināti waj šastahđiti pehz zitu walodu likumeem, peem.: kas nebuht, kur nebuht, kad nebuht (tulkoti кто-нибудь, гдѣ-нибудь, когда-нибудь); latwiški jafaka: kaut

kas, kaut kur, kaut kad. Pahrnakſchnot (переночевать — natti pawadit); baltot, melnot (блѣтъ, чернѣтъ). Zif ſchahdi tulkofumi aplami, war nopraſt, ja eedomajamees, ka muhſu wahrduſ „wehſchot“, „ſchnot“ — tulkotu kreewiſki ar „раковать“, „грибовать“. „D, ſnidſi, ſneedſin“ (Stalbe). „D“ ir barbariſms. Barbariſmi no Eglites dſejola „Mahni“: harmonija, melodija, demons, elements. Barbariſmus war peelaift tif tad, kad naw paſchu waloda ne arkajiſma, ne provinzialiſma, ne neologiſma, ko wajadſigo apſihmet, ka tas atgadās ſewiſchti ſiniſkōs rakſtōs.

§ 7. Pareiſiba.

Œem ſtīla **pareiſibas** jaſaprot, ka jau minets, gramatikaſ jeb walodaſ mahzibas likumu peepildīſhana. Œchi praſiba iſleekas loti weentahrſcha un weegli peepildama, bet ja apluhkojam daſchu muhſu wairak laſito rakſtneeku darbuſ, tad pat tur atrodam, ka deeſgan beeſchi pahrkahpti weentahrſchakee walodaſ mahzibas likumi. Wiſbeeſchaf ſaſtopamās nepareiſibas war eedalit ſeſoſchās grupās.

1) Leeto tahdas **wahrdu formas**, kurās gramatika, kaſ dibinās uſ muhſu pareiſatās walodaſ tautas dſeeſmās un no ſweſchu walodu eeſpaideem brihwā weentahrſchu lauſchu ſarunā, atſihſt par aplamām un neleetojamām. Peemehram, gramatika mahza, ka atdarotnē tagadnes partizipam latweeſchu walodā war buht tif nominatiwſ, genitiwſ un akuſatiwſ: „Mehſ redſejām wiſinoſch oſ, puiku (puikas)“; „tur bij wiſinoſche e eſ puikas“ un t. t. Daſchi rakſtneeki leeto ſcho formu ari zītōs lozījūmōs. „Wiſiſch gabja lihgojoſch a m e e ſ ſoleem.“ Te Needre lizis min. ſormu instrumentalā. „Pliwinoſch a m e e ſ mateem“ (Anna Keninſch). No „wahritees“ newar atwaſinat partizipu „wahroſchſ“ (taſ ir no „wahrit“), ka to dara J. Kalninſch; no „mitetees“ newar buht ta pate forma „nemitōſchſ“, ka to leeto Lihgotnu Œekabſ. Peħz jadarotnes zeetejſ preekſchmets jaleek nominatiwā; tomeħr daſchi leek akuſatiwā:

Par manu dweħ'li wairak jamiħl t e w i.

Rainis.

Man litās, ka t e w i (wajaga „tu“) eſi janee uſ debeſim.

Jaunſudrabinſch.

Jaapada ſ e w i. — Wirſneets-Ilpiti.

Atstahstamā isteikšmē war lozit tik palihga laika wahrdu: „man ešot jaejet“; dašchi. leeto: „man jaejet“, kaš glušchi aplam.

No nepahrejoscha laikwahrda „palikt“ newar leetot zeešchotnes partizipus, kà peem.: „paleekamaš sihmes“ (Dfikleja).

„Wehlams buhtu“ — šaka D. Grošwalds; pareiši: „buhtu jawehlas“, jo „wehlams“ atwafinams no „wehlet“, te domats „wehletees“; ta pašcha eemešla deht aplams termins „wehlamà isteikšme“.

Gerundijs ar galotni „dams“ newar tikt leetots kà apšihmetajs. Dašchi to dara:

Mušju preekšpulti zihnās ar uš preekšchu wiršidamees wahzee-šcheem. — „Dšimt. Wehštū.“

No wahrdeem uš „e“ war pamafinajuma wahrdu atwafinat tik uš „ite“, newis „itis“ (uš „its“ jau ne tuwu ne). Aplam tadeht teikt Upits, Eglits, Kofits; wajaga: Upite, Eglite, Kofite.

Aplama forma ir Needra, jo tad no šcha wahrda pamafinajums buhtu „needrina“. Leeto taf „needrite“; tātad jašaka Needre.

Škatram latw. walodās leetu wahrdam ir lozijuma galotne, iškemot dašchus wahrduš wofatiwā. Tadeht aplam ir teikt: Anna Eglit, Marija Dšol, bet jašaka: Anna Eglite, Marija Dšols.

Aplami ari tahdi wahrdi, kà: Ellen, Ingrid, Margit u. t. t.

2) Teikumus šastahdot, leek wahrduš aplamā **kahrtibā**. Peem. Šallijs leek pat šaitinu teikuma beigās. „Ari Poreets genijs bija“. Pareiši: „Ari Poreetis bij genijs“. — „Klafes geniji ne deewi, elki bija“. Pareiši: „Ne deewi — elki bij klafes geniji“. Nepareiša wahrdu kahrti ir ari šcheem Šallija teikumeem:

Katra galwā šawas domas rodas. — Weens jau gimnajiā bija, otris wehl pa mahjam plijaš.

3) Leeto aplamu **parcišrakšibu**. Mums gan naw wehl pilnigi nodibinajusees pareišrakštiba, tomehr ir likumi, kuru pareišiba naw noleedšama. Tà ihpašchibu un kahrtibas škaittu wahrdeem ir galotnes „š“ un „ais“, bet newar buht „is“. Dašchi turpreti rakšta: „fewišchtiš“, „otriš“ un t. t. Laika wahrdam treschā personā tagadnē newar buht galotne „š“. A. Papahrde tahdu leeto: „Apklusš dšeesma“ (wajaga „apklusš“; šchis „š“ peeder pee šaknes); „ko dašcha deena nešš?“

Galotne „ſch“ war buht til teem wahrdeem, kuzi beidſas ar mihſſtinatu lihdsſſkani. Andr. Upite rakſta: „kurſch“, „garſch“; wajaga „kurſch“, „garſch“.

Tapat newar rakſtit „bedru“, jo tad ſchis wahrds buhtu jalafa „bædru“ — ar plaſcho „e“, jo winſch ſtahw preeſch „u“. Tit „r“ mihſſtinajums dod teeſibu iſrunat „bedru“ ar ſchauru „e“.

Palihga teikums ir til wirſteikuma lozellis; tadeht tas par ſewi newar tapt leetots un newar tapt atſchiktis ar punktu no wirſteikuma.

Bet Fallijs rakſta:

Putniſch winu labpraht eeredſeja. Sai gan ne zeenija,
nedſ ari mihleja. — Winam weenam tikai janoklaufas. Kà meh mam.

Aplam likt preeſch weena parakſta diwpunkti: „Bahrſinis: Wanags“.

4) **Peenemtas** waj **atlaiftas** ſkanas, kas, pehſ grama-tikas nemot, nedrihſtetu buht.

Saulit' tezej' tejedama. — Tautas dſeeſma.

„Saulit“ ir nominatiws, un ſchim wahrdam nominatiwa wajaga galotnes „e“. „Tezej“ — III. perſona pagahtnè: wajaga — „tezeja“.

Maſs awots talnà zetas
Un ſaulei preti ſmaid'
Un jautri ſtraujuš wiktus
Uf krehſlu leju raid'.

Warons.

Sche wahrdeem „ſmaid“ un „raid“ nolaiſta galotne „a“.

Labis manis tumelinis:
Beſ eemanttu zeku tef.

Tautas dſeeſma.

Wahrds „labis“, „manis“, „tumelinis“ ir eelitta preeſch „s“ ſkana „i“, kuras tur, gramatiſki nemot, nemas newajaga. Ta eelitta ſenàs ſkanas „a“ weeta.

5) Ušrahdito nepareišibu leetošchana nedibinajas ne uš tahdas gramatikas. Bet war buht ari tahdas formas, kuras nešafkan tikai ar **waldošho** gramatiku. Ja tās dibinajas uš šawu laitu pahrdišhwojuščas tradizijas, tad tās šauz par **arkajiskām** formām. Peemehri no Manželija špredikgrahmatās (1647. g.): arau (ar), eekščan (eekšč), šaweems mahžekleems; nemeeta, ehdeeta.

In gribees zeeti aptampjams
Ar štiprām tizib's rozināms —

faka Širekers XVII. g. šimt..

Šā Daugawa waida (šena III. perš. galotne). — Auželis.

Par arkajiskām jauštata ari formas, kur dšejolōš uššwars kriht wahrda ne uš pirmā balšeena, jo šenak muhšu walodā atžents bij ari uš žiteem, šewišchi uš š a k n e s :

Maša biju, neredšju,
Kad nomīra tehws, mahmina.

Tautas dšeejma.

Pehž, tad wezums peesteigšees,
Preetš tad wairs neweitšees.

Šaunais Stenders.

Ar wišeem dšihwot draudšibā
Beš lepnības labprāhtibā.

Wežais Stenders.

Kad agri zelčhos, buhs janāht
Un atkal darbs buhs jaušahš;
To Deews nolīžis, kamehr šche
Getš man' wehl dšihwa dwehšele.

Širekers.

Šr nepareišibas, kas dibinajas tik uš tahdā apgabalā šastopameem šitumeem. Tās buhtu **prowinzialismu** (išlošchnu) nepareišibas. Peem. Dotu Atis leeto šormu „tirgš“ un ne „tirgus“; W. Eglitem ir tahdas prowinzialismu nepareišibas: „Tewi ween nehms (ne „nehms“) eš buhtu“; „gars meefu apgarojs“ (wajaga „apgarojs“); „grehš wairs nepeefeesas“.

War peefihmet, ka formas ar šaišfinato galotni („tirgš“) naw pehž buhtibas muhšu walodas garam šweščas, jo wižur leeto šaišfinatās „a“ un „i“ želma galotnes: „tehwas“ weeta „tehws“, „pilis“ weeta „pils“.

Ir **artajiffas** formas, kas usglabajuschās daschās **ijlofsnēs**, bet rakstu walodā ne. Tā, peem., Peebalgā loka wahrdu „west“ pagahinē: es **weichu**, tu wedi, winſch **wede**. Schis formas ir wezakaš, nekā „wedu“, „weda“; agrak tās leetoja ari rakstōš. Stendera „Mašā Bibelē“ (1790) lašam: „Samuels eezehle ſawus dehluš par ſogeem“; „Glus! lauſe ſawu kaflu wezumā“; „wina zeete kluſu“. Smiltene peem., ſaka: „Kaš nu tagad ees mahzitōš?“ (newiš „mahziteeš“). Tā ir ſupina forma, kaš rakstu walodā iſmiruſe.

Barbariſſas nepareiſibas ir tās, kur kaħda gramatiſka forma leetota ne ſaſkanā ar muſhu, bet kaħdas zitaš walodas likumeem.

„**T a s** Klungs“ — te „tas“ leetots kā dſimumwahrds, kaut gan mums taħdu nemaš naw.

„**Namš** u o namdareem zeltš“ — te wahziſka zeeſchotne; wajaga: „namdaru zeltš — no koſeem“.

Bet tadeħl ka es to uš jumš ſazijis eſmu, ir juħſu ģrds pilna noſtumſchanaš tapuſi. — Manželis.

Te ir wahziſka wahrdu kaħrtiba.

§ 8. **Beelaiſchamā tradizijaš lauſchana.**

Kaut gan § 7 peektā gabalinā pahrrunatām iſteitſmeš nepareiſibām peemibt ari neitħriba, tomehr winas, ſaſkanigi iſleetotas un ar atteezigeem **wahrdeem** papildinatas, war a t ſ e w i ſ c h t ō š gabijumš dot ſazerejumam ſinamu n o t r a ģ ſ u (koloritu). **Artajiffmi** peeſchke ſazerejumam neitdeeniſchīgi **ſenu** notraħſu. Tadeħl ari tantai nepatiħl tee garigee rakſti, kurš pahrtaiſa tagadejā walodā: ſiils ſaude ſawu neitdeeniſchke, ſwinigo koloritu.

No mirſchanaš lai dſeedam
To ſehru dſeeſminu.

Pahrtaiſiſim jaunlaidu walodā:

Dſeedaſim par mirſchamu
Seħro dſeeſminu.

Tās wairš naw taš. Wezāš garigāš graħmatāš ſaſtopamee **barbariſmi** laudin, kaš wahzu walodas neprot, tagad iſleekas ari kā artajiffmi un ſajuħtas tā netrauzē, kā ſweſchu walodu pratejam.

Juħſmu zilweš miħl weenmehr **neitdeeniſchību**. Wezu laidu zilwekeem romantiſkās ilgāš eet uš ſenatni; tee miħl artajiffko koloritu. Jaunlaidu romantiķi teezāš wairat uš naħtotni — tee neitdeeniſchības eeſpaidu panahł ar **jaunwahrdeem**. Kā Rainiš daubš ko ſaudetu beſ teem, kā ſenee rakſti kluħſi nabadſigati i ſteitſme beſ ſentwahrdeem.

Īstotjchnu ņawadibas (**prowinzialisimi**) peebod **wecteju** koloritu. Atzereņimees Plihdona juhņmalneeku tehlojumus un Raizena maleneņņu ņabņtus!

Ķit artaĶisimi un neologisimi noder ņewiņņki romantikeem*), tiņ prowinzialisimi war kaĶpot realisiteem**).

Swefņwahrdu un ņweņņu formu bagata leetoņchana war noberet, lai iņņmeetu taħdas aprindas waj taħdas perņonas, kuras nepret waj negrib praņt tihru un pareiņu walodu. Tā runā Blaumana lugās ņehibi; tā Doku Altis leet ņarunatees „Sabatām ņamilijām“ pā telefonu; „Ķalo, kas ir pee telefong?“ Tātad barbarisimi attaiņnojami, ja tee leetoti ar noluhku peeņņkirt ņazereņumam **ņobgalibas** koloritu.

Tātad pret walodas tradiziju — iņteikņmes tihribu un pareiņibu — war greħtot tikai ar **ņewiņņku** noluhku, kuru ņaņneegt palihbĶ leetderigi, ņaņtanigi iņwehleti panehmeeni.

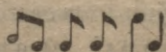
*) Romantikiņis, iħņi apņihmeĶot, tas, kas miħl atteħlot aħrkaħrtigas diħwes paraħdibas.

***) Realistiņis iħeet uŶ to, lai atteħlotu diħwes paraņtaħas puņes.

II. Skana.

§ 9. Musikalās ihpaščibas.

Ar ņkanām ņewiņņki rihoņas muņika. Tadeņt tās ihpaņņibas, ņas peemiht wahrda un iņteikņmes ņkanai, ņauņim par ņtīla **muņikalām** ihpaņņibām. Tikai ņkanai muņikā naw peewe=nots nekāhdš tehls waj jehdņeens; wahrdam, turpreti, iņnemot daņņus nelokamos, weens waj otrs no teem peemiht. Tadeņt waretu domat, ka wahrda ņkana par ņewi nemta neka neiņteiz, ka ta ir ņorma beņ ņatura, ņihme beņ noņihmes un ka iņteikņmes lihdselks nemaņ naw apņkatama. Bet ka muņikala ņkana ņpehji daudji ko iņteikt ar ņaweem tihri muņikaleem elementeem (ritumu, meldiju, ņaņkanu un ņkanu nokraņņu — tembru), neapņihmedama nekahdu tehlu nedji jehdņeenu, tā to panahņt ari wahrdu ņkana. **Ritums** peemiht bagatigā mehrā ari wahrdu walodai. Tāpat walodas ņkanām ir daņņhada **nokraņņa**: ņkarba (r), maiga (l), ņchnahzofņha (ņh), ņlandņofņha (l), dņeedofņha (garās paņņņanas) un t. t., gluņņhi ka muņiklori ņpehlē maigās ņmuikas, ņkarbās taures, beņbehdigās ņwilpes, pahdroņņhās ņtabules, nopeetnee baņi, rihoņņhās bungas un t. t.. Uri ņkanu augņtuma mainu (**meldiju**) waram nowehrot walodā:

Ro tu gan domā?

Tikai walodas meldija naw tik noteikta; rakņtšs to tikai pa-wirņņhi apņihmē: paaugņtinajumu ar ! un ?, paņeminajumus ar , un . un t. t.. ņņhi meldija pilnigi peeņleenas wahrdu ņaturam, un tapehji tai naw patņahwigas noņihmes. **Saņkanu** (harmoniju), tas ir, reiņē ņkanofņņas pamatdaņas, kuras tā buhtu ņauzamas ari par kopņkanu, ņņhe gan neatrodam, jo walodā wiņi elementi ņeko weens otram. Tomehr ir wahrdi, kuri, gan ņekodami weens otram, tahdā mehrā weens otru atgahdina, ka muņņu apņinā ņkanit ka reiņē:

Steidņu, beidņu roņņu daheņu

Beņ raņinas iņrawet.

Tautas dņ.

§ 10. **Daiſſkaniba.**

Sabatōs rakſtneezibas ſazerejumōs iſteikſmes daſchadās muſikalās ihpaſchibas ſaſtopamās tik leetderigi weenotās, ka laſitajs ſajuht ſtilu ne tikai kā muſikali daudj iſteizoſchu, bet arī wiſpahrigi kā daiku ſkanu ſinā. Tad ſakam, ka iſteikſmei peemiht **daiſſkaniba** jeb **citoniĵa** (greekiſki eu — labš, tons — tonis). Sem tās ſaprotams wiſpirms daiſch ſkanu ſaweenojums wahrdōs un teikumōs. Schahdu iſteikſmes ihpaſchibu ſauz par **eifoniſmu** (eu + phonos — ſkana), jeb ſkanu daiķumu. Otrkahrt, walodas daiķums paſtahw winas daiķa pluhdumā — riteſchanā. Schi ſtila ihpaſchiba ſauzama par **eiritmiſmu** (eu + rytmos — ritums) jeb rituma daiķumu.

A. **ſkanu daiķums.**

§ 11. **Ēdalijums.**

ſkanu daiķums panahkams: 1) iſbehgot wahrdōs u teikumōs no ſkanu **weenmukibas**, pee tam netraujejot **weenibu**; 2) leetojot tā ſauktos **onomatopoetiskoſ** jeb trokſchnu wahrduš un teikumus (peem. „ſchuhſchot“, „drebuki“) un 3) atkahrttojot ar ſinu weenadas ſkanu **topas**: a) aliteraziju, b) aſonanzi, c) anominaziju, d) rihmes jeb atſkanaš.

§ 12. **ſkanu weenmukiba**

Walodā ſaſtopamās ſkanas ſadalamas diwās galwenās ſchirās: paſchſkanās un lihdiſſkanās. Weenas ar otrām paſtahwigi mainās. Muſhu walodā naw neweena wahrda, kas ſaſtahwetu tikai no weenām waj otrām. Naw daudj pat to balſeenu (ſilbju), kurōs truhſt lihdiſſkanu (a-ka); bej paſchſkanām turpreti naw neweena balſeena, Tā waloda iſbehg no ſkanu weenmukibas. Ja ſalihdſina daſchadas walodas, tad par **daiſſkanigakām** atſiſt tās, kurās beeſchal ſaſtopami gadijumi, kad ik lihdiſſkanai ſeko paſchſkana, peem. italeeſchu, japanu. ſkatras walodas robeſchās atkal — ſakara ar winā atrodamo ſamehru ſtarp paſchſkanām un lihdiſſkanām — war ſaſneegt leelaķu waj maſaķu daiſſkanibu.

Tā nedailškanigs ir ijlizees **wahrds** „rutks“: tur no weetas 3 lihdiškanas: „tks“. Daščōs apgabalōs eeleef eifonijas labad starp „t“ un „s“ škanu „i“: „rutks“; zītōs apwidōs ijlaišč „t“ — „ruts“. Gramatiski ņi ņorma pareiřaka. Latweeřcha auřim nedaila iřleetas lihdiřkanu kopa „ws“. Tapehž iřrunā tās pahrwehřšč „w“ par „u“ — „taus“, „faus“, jo nu iřnahť til weena řaliktā paščřkana (diřtongš) „au“, kurai abās puřēs pa weenai lihdiřkanai. Pařuhdot galotnē paščřkanai, daudi wahrdi kluwuřchi nedailřkanigi. Ugrafo „Deewas“, „tehwas“, „gowis“ weetā mums ir wahrdi „Deews“, „tehws“, „gowš“. Kad pahrwehřšč „w“ par „u“ iřrunā, iřnahť diařus, tæ:us, gwařus, ar wahrdu — iřzetās trihš řahrtigs garums waj 3 paščřkanas no weetas, kuras newar řakust par weenu řaliktu škanu. Tapehž řchajōs wahrds „u“ teef iřrunā pawiřam iřlaiřts dailřkanibas labā. Rařtneeks, winus leetodams, jau řin, řa tee tiks lařiti „Dees“, „tehs“, „goš“. Turpreti, kur „w“ iřrunā naw iřlaiřchams, tur winšč weenmehr iřliřķees preekšč „ř“ nedailřšč, peem. „řahwřřapis“, „paw'řar's“ (řeninšč). No řahđam řkanu kopām jaiřbehg.

Ir řkanas, řas muřřu walodā řpehlē diwas lomas. Tās ir r, ř, l, l, (A), m, n, n (n) un g („řungi“). Rā paščřkanaš pehž iřřam paščřkanām tās weido dařchado balřeena ařzentu (řriřtořchu, řteptu waj laustu: vřlda, bal:va, galřva), tā pamariņadamas wahrđā lihdiřkanu kopu. Rā lihdiřkanaš tās leetojamas balřeena řaktumā („liřt“) un pehž garām paščřkanām (břal). Daščās muřřu radu walodās řchim řkanām, řewiřķiti r un l, peemiřt wehl noteiktaks paščřkanu rařturs: tur winas rada balřeenu gluřchi beř tihřas paščřkanas: řčķeku vlk (wilks), prst (virřřs); řerbu trg (tirgus), gls (balřs). řaiřřinot řenās galotnes, ap řchim řkanām řakopojuřķās wairakas lihdiřkanas: putns, kreķis, řatrs; dailřkanibas deřl eeleef weenigo wiřpahr pařiřřtamo wiřreeřķ- řahrtās galotnes paščřkanu — „i“ (galotnes „us“ daudiōs apwidōs nepařiřřt): „putnis“, „kreķis“, „řatris“. Bet řchis řormas gramatiski aplamas. Rā iřeja pehđeja laika řařtopams panehmeens dķeja uřřtatit minetās řkanas par paščřkanām un uř tām dibinat balřeenu: pu—tns, řa—trš. Peemehri no řluhđona:

Saķer abām rotām tiřķla řpahrus

Sawu řa—trš un wełł wilķķus, řteigiķus.

Gauři tiř—ķis leen iř uřđens tumķas.

Kur tas naw isdarams, tur ari schis diwdabigās ūkanas rada neūkanu (**kafofoniju**):

Spodrarklineem rotajas. — Aufellis.

Atūewiūchtōs wahrōs tomehr loti beeūchi waloda jau nowehrfuūi ūchā waj tā nedaiū ūkanu. Bet wahrdu ūaweenojumā, las atūewiūchlas personās radits, beeūchak fastopam grehtu pret eiūoniju. —

Kahju nakt' ūihg'chu. — Wahrda.

Dūeekt ūars. — Austrinūch.

Manas būinas — ūrgbars. — Ed. Wirūa.

Sirnekt's ūihdu auūch. — P. Kofite.

Majak bihtama muhūu walodā ir paūchūkanu weenmuliba. Pirmkahrt, mums diwas paūchūkanās weegli ūapluhst kopā par weenu garu waj par diwūkanu:

„Neeūi“ iūrunā kā „nehūi“ ar krihtofchu „e“ (n^eesi kā sp^eei); „jaiūteek“ — j^aistia^ok — ar krihtofchu „a“ kā g^aida.

Otrkahrt, daubūas diwūkanās mums ūahlas (1) waj beidūas (2) ar „i“ un „u“ (ua, ui, ia; ai, ei, ui, au). Schis ūkanās loti tuwas muhūu weegli iūrunatajam lihbiūkanām „j“ un „w“ un ūaweenojumōs ari iūrunā beeūchi pahwehrfchās par pehdejam:

- 1) „wežā eela“ — „wežā jeela“ (v^ætsa: j^lala), „wezee eeeet“ — „wezee jeejeet“ (v^ætsi:a j^la^lia^ot);
- 2) „jau aiū kalneem“ — „jawaiū kalneem.“

Treūchkahrt, daiūkanibas deht wahrda eeūaktumā (1) waj beigās (2) nolaiūch weenu no diwām kopā ūanahūūchām paūchūkanām:

- 1) „ūakuhram leelu 'guni“, newis „leelu uguni“;
- 2) „ūem' un debeūs greeūchās kopā“, newis „feme un debeūs“. —

War tomehr ari gaditees, kā paūchūkana rinda nedaiūa:

„leelo oūolu“ — l:al^o:a ūa^oz^o:alu.

Pahrrunatee gadijumi uūrahda blakus ūahwoūcho ūkanu weenmulibu. Ari attahkak ūahwoūchās ūkanās war radit weenmulibu ūilā.

1) Nedaila ir išteikme, kurā atkahrtojas weens un tas patš wahrds wairak teikumōs no weetas.

Strafds bij iſtāpīs. Strafs uſgahja pudeli, kurā bij uhdens. Strafs uhdens newareja aiſſneegt, jo kuahbis bij par ihsu.

2) Nedaili ſkan beefchi atkahrtota weena un ta pate ſakne. Ja ari teikums buhtu logiſki pareiſs, tomehr labakee rakſtneeki mehdi iſbehgt no lihdſigeem gadijumeem. Waloda naw til nabaga, ka kaſdas domas waretu iſteikt til weenōs un tōs paſchōs wahrdōs.

Darbigi darba laudis darbojās zihtigi ſawās darbnijās.

Mums leetas, it kā muhsu preeſchā rinki rinkotu kaſds rinki waj ritenis. — Baronu Leontine.

3) Jaiſbehg no daudjām weenadām galotnēm.

Plikām galwām, baſām kaſjām pa raibām plawām un ſalām norām gaſjām uſ tuwejam mahjam.

4) Nedailſch ir teikums, ja no weetas ſtahw daudi weenadu ſkanu.

War ari ar waru!

§ 13. Weeniba.

Weeniba ir katra daiſuma nepeezeeſchama ihpaſchiba, un ne tikai daiſuma: zilweka atſina zenſchas pehz weenibas ſinatnē un wiſu ſinatnu kopibā; attihſtitakā religija ir weendeewiba; mehſ gaidam weenibu katra zilweka uſſkatōs un darbiba; jo augſtak attihſtita ſabeedriba, jo wairak weenibas; jo augſtak attihſtits kaſds radijums, jo leelaka weeniba wina lozekku eerihkojumā — wiſi tee kalpo kopā weenai leetai.

Uſ weenibu kā daiſuma pamatu mums buhs jaatgreeſchas wehl wairakahrt.

Weeniba naw weenmuliba. Weenmulibā atkahrtojas tikai weenadas parahdibas. Weenibā katrs elements (pamatdaka) patur ſawās ſawadibas, bet beſ tam winam ir ihpaſchibas, kas ſaiſta to ar ziteem elementeem par leelaku weſelu kopibu. Weenmuliga iſliſſees mahja, ja tai weenā feenā buhs deſmit gluſchi weenadu logu, kas eetaiſti ar gluſchi weenadām ſtarpām. Bet 10 logi, kuri war buht ſinamā mehrā neweenadi, ſakopodamees pa wairakeem tā, ka ſchis kopas atkal ſaweenojās kā weens leelaks ſihmejumš, nebuhs weenmuligi — wini radis weenibu.

Ja nemtu pa logam no 10 daščadām mahjām, tad tur nebūtu weenmulības, bet tur nebūš ari weenības.

Ikkatrā walodā nodibinājes finams wairums daščadu ņkanu; wiņkem wahrdeem ir ta weeniba, ka tur nekad nav jaņtopamas daščas ņkanas, kas zitas walodās ir. Tā muņņu walodā truhņt daudņu ņkanu, kas eeraduņchās til tajās indo-eiropēņņu walodās, kas peenehmufchās tagadejo weidu wehlat; zitas no ņenām ņkanām paņudufchās waj paņrwehrtufchās. Muņņu walodā neweenā wahrdā naw ņ, daņchado h (almanaņs, politeņnika, Hamburga, Nag(gh)elis), naw ņ, n, ņ, b, tibra o, un t. t. ņhis ņkanas, paturetas ņweņchwahrdās, maitā ņkanu weenibu. Tadeht agratās rakņtās un tautas mute winas ir paņrelatiwiņlotas: ņ un n paņrwehrtās par i, garais o par ua (roņe), ihņais par u waj a (Olga — Ulga, adwotats — adwatats); ņ paņrwehrtās par p — (ņlinte — plinte) un ņp — (ņprantņņi), h atmeņts — (Amburga), daņchadee ņ par k waj k (ņimija, almanaks). Tikai pehdeja laikā muņņu auņis apdullinatas zitas walodas mahjotees, ņawu ne; pat dņejneeki leeto wiņabas ņurijas, harmonijas, nimņas un t. t. ņapretams, ņchahdi wahrdi poņta daiņņkanibu. Te zitu walodu ņkanu weeniba eeneņta muņņu walodā, bet tikai ņweņchās wahrdās. Veelās kutturās tautas nekad tā nedara; tās ņweņchās wahrduņs peemehro ņawas walodas ņkanai. Latweeņņu ņahnis ir kreewiņki ņwan, wahziņki ņohann, ņomiski ņuhan, franziņki ņchan, angliņki ņņchon, italiņki ņņchowanni un t. t. Otrahrt, ņchahda ņweņcho ņkanu eeweņchana naw iņwedama wiņur.* Muņņu kutturās ņakari wairoņas ar wiņām tautām. Tad janem wiņas ņrantņņu degunņkanas, utinas r, abi anglu th, igauņu ņ, kaulaņeņņu lņ ņchahņuki, — ja no tām walodām iņnaht nemt kaņdu rakņtneeta wahrdu, weetas noņautumu un t. t. Waj tad wahzu waloda ar ņawām ņ, ņ, ņ un daņchadeem o un ņ kaņds iņnehmums? Tātad iņte iņkņmes eiņenija praņa, lai netiktu leetotas ņkanas, kaņdu muņņu walodā naw. Paņlaban daņchās ņweņchās ņkanas tā muņņu walodā iņplatitas, ka, padodotees wairumam, ari ņchini grahmatā tās wehņ atņtahtas. Daiņkanigā iņmeņletā walodā, kaņda ir, peem., dņejolās, tās jaņmet galigi un jazer, ka ari wiņur zitur ar laiku tiks atjaunota muņņu walodas iņpatneja ņkanu weeniba.

Ta walodas mahzibas daņa, kas runā par ņkanām (ņonetika), uņrahda wairatus ņkanu weenibas tikumus. ņihmejotees uņ lihdj-ņkanām, kaņds ir uņņu hņņchanaņs (aņimilazijas) likums: ja blakus beņbalfigai ņkanai (p, t, k, ņ, ņch, z, tņch) ņtahw balfiga (b, d, g, j, ņch, dņ, dņch), tad pirmā peenem pehņ winas ņtahwoņchās dabu:

„**l**ab**s**“ iņrunā kā „**l**ap**s**“;
„**atbilde**“ ņkan kā „**ad**bi**lde**“.

Pirmā wahrdā „b“ patur ņawu luņpu ņkanas dabu, bet peemehroņas beņbalfigam „s“, tapdama par beņbalfigo „p“; otrā wahrdā beņbalfigais „t“, atraņdamees preeņņch balfigā „b“, kluņt par balfigo „d“, pee tam tomehr palikdams par ņobņkanu. Tā te rodas weeniba, neiņņelotees tomehr weenmulibai.

Pafchftanas platuma finā peefleenas nahkoſchai pafchftanai: „wežā mahte“ iſrunā vætsa: ma:te. Pirmā wahrđā „e“ iſrunā plaſchi (æ), jo nahkoſchā pafchftana „a“ plaſcha; otrā wahrđā a: iſrunā maſleet faſchaurinatš, jo nahkoſchāis balſeens „te“ ſchaurš (ſalibđiini ar wahrđu „mahja“ — ma:sa, tur „a“ plaſchakš); „leela“ ſtan kà l:ala, „leeli“ kà l:æli, atkarigi no nahkoſchās pafchftanas. Daſchās iſloſnēs ſchaurina preeſch ſchaurēem balſeeneem ari „u“ un „o“: i:pe, lu:æpi.

Mihkſtinot weenu, mihkſtinama daudšos gadijumōš ari blakus-ſkana: „trokſniš“ genitivā buhtu „trokſna“, tatſchu leetojam „trokſchna“; ſaihkſinot ſeno formu „zelš“ iſnahk „zels“, tatſchu leetojam „zelſch“. Tāpat ſkanu weeniba parahđās weenadi ſkanoſchās galotnēs, peem.: **mana mahja, manas mahjas, manai mahjai** un t. t.

Peewestee peemehri rahđa, kà ſkanu weeniba iſweſta wa hrđu formas atwaſinot. Ari tai plaſchajā ſkanu kopā, ko ſauz par iſteikſmi, beeſchi ſaſtopam ſtingri eeturetū ſkanu weenibu. Zurim Allunanam ir tahđš dſejolš:

Lihgas ſwehtki.

Luhl, kà deg pa augſchu leeſmaš!

Lihgma dſihwo Lihgas ſaime.

Šaipna meešo winuš ſaime;

Zejšš, kalnōš atſtan dſeeſmaš!

Leeli, maſi kkaigā, jautā,

Šauſchāš, lehtā, lihgo laukā

Šihđš pat ſaulei lehžot kalnōš.

Te pawiſam naw ſkarbās ſkanāš „r“, turpreti maigaiš „l“ leetotš daudſreiš. Taš tomehr iſteikſmeš naw padarijīš weenmuſigāš, jo 1) „l“ maināš ar žitām ſkanām, 2) maigumā eeturetā ſkanu weeniba ſaſtan ar ſaturu — jaunatneš lihgmibu jahnu nakti, atſwabinooteš uo wiſām dſihweš ſkarbajām ruhpeem.

Šapnu taſlumā,

Štaru ſpoſchumā . . .

Šiſpaſija.

Noſkanojumš uš plaſchām pafchftanām (a, u, o) laſitajā neap-ſiiniigi rada plaſchuma ſajuhtu.

§ 14. Onomatopoetiſka iſteikſme.

Sem trokſchna jeb **onomatopoetiſkeem** wahrdeem un teižeeneem jaſaprot tahđi, kuri ar ſawu ſkanu jau atgahđina tehloja ma parahđibu, peem.:

Šchab, t'chab, t'chab — tee pajuda. — Š. Allunaš.

„Tschab“ apfihmè trofchni, kas zelas klufus folus sperot; trihsreif atkahrtots, tas aifrahda uf daubfeem tahdeem fchigleem folifcheem. Tà ruhlfichu behgfhana, zilwekam parahdotees, jau ar wahrdu fkanu pada-rita fklaidrak redhama. „Tschab“ ir iffaukuma wahrds (interjetzija). Schis fchtkiras wahrdi peeder pee pafcheem pirmeem walodas fahkumeem. Tur wispirms parahdijàs apfinigais walodas radifchanas gars. Dabas trofchni mahzija zilweku runat par teem. Wehl tagad ar wineem bagata behrnu waloda, fur tee fpehlè daudf eewehrojamatu lommu, apfihmedami, tàpat fà pirmatnejà walodà, ari leetas (aita — beh, goms — muh, funis — au, kakis — nau), darbibu (reet — au), ihpafchibas (è, puh) un t. t.

Par winu mafò attihstibu leezina ari tas, fa te neshkiras wahrda fà tehla daba no wahrda fà fkanas.

Jaunlaiku walodà fchee wahrdi reti top leetoti. Tikai tur, fur išteikmei jaatgahdina fenatne un behrnu waloda, wini ir weetà. Tà tas ir pafafàs — fà augfchà peewestà teikumà un ari, peem., Stalbes pafafàs:

Rakitim bij dfinawas. Winas gabja deen' un natti: murra, murra murr. .

Natti melnais jahneeks zehla winu fawà kumelà, un tad gabja zaur meshcheem — dipada dap, dipada dap — —

„Da, da, da, da“ drebeja kahda atplihfufe ruhts...

Winfch peelika stabuliti pee luhpàm. un ta teiza klufi: „Bul, bul,“ un tad atkal: „bul“.

Scheem wahrdineem te wehl peemihst fenatnes nokrahfa, jo wini pafcha dfejneecka raditi — fà tas bij jadara walodai ijzelotees, un ari behrnam, kas stahsta par to parahdibu, furas wahrds winam naw wehl finams. Winus lafot, muhsu walodas apfina neteek aiffkahrta ar to, fa tee fwefchi: wahrds ifkatram faprotams, un winfch radees wisdabigatà zelà: fà walodas pirmfchuhuina — interjetzija.

Dabas trofchnus, kuri pateefibà naw nekahdàs pamatfkanàs fadalami, mehš ar wahrdeem, kas ir fkanu kopaš, newaram atkahrtot. Tapehz naw fo ifeet uf to, lai fkana, zil fpehjamš, buhtu lihdfiga dabigai — fà ijzelsees farefchgits fkanu fatopojums. Dailas mums ijlitfees tik tàs jaunatwafinatàs interjetzijas, furas weenfahrfchi fklaidras un uftwehrufchas no fkanas pafchu fihmigako, (pa leelakai dakai fkanas ritumu). To war pilnigà mehrà teikt par Stalbes peewesteem onomatopoetifcheem wahrdeem.

Te, radot jaunās interjekcijas, zilveka gars darbojas glūšči tāpat, kā dsejojot: tā te no dšihwe noklausītu ūstwekta uštwekta uštwekta, lai to isteiktū w a h r d ā, tā dsejneeks wispahrigi no usnemto eespaidu juzeļa ijmigo, raksturīgo isteiz ar wahrdeem. Interjekcija ir trošņa stilizācija, kā dseja dšihwes parahdibu stilizācija.

Ir wehl daudj wahrdu, kas peeder pee zitām ūstirām un kureem ir onomatopoētisks raksturs. Dašči no wineem teeschām zehlušchees no dabas ūstām („kuhlot“), ziti tik tahdi isleekas („tauret“). Loti daudj mums ir wahrdu, kas apšihmē mešča un uhdeni daščadās ūstās: ūschalt, ūschalt, ūschalt, ūschalt, brikšchlet, tšchabet, ūschigot, burbukot, tšchalot, tšchautstet, ūschaltstet un t. t.. Redsam, ka dabas tuwumā latweeschu dšihwe ritejuše gadu fintenus; auš eewingrinajušees ischikt mašatos ūstumus, un walodas radoschais gars pahlizis tos ūstās ūstāmās (artifulekās) ūstās — wahrdees. Tagadejo laiku pilsehtneekam, kas aischajis no mešchu tuwuma, kā ari lauzineekam, kas mešchu aischinis no ūstā tuwuma, tee war ischitees leeki. Bet dsejneeks, kura auš dširdiga, eedšihwošees ūstini bagatibā un panahks ar teem ischiteemes bagatu stilu.

Tumšā pah uhdeni behgošcho
 Sawadu dšird kaut to:
 Schwikstam un ūschwastam,
 Tschautstam un tšchaltstam,
 Pukstam un tšchukstam
 Klusi, klusi...

Pluhdonis.

Onomatopoētiskeem wahrdeem daudj weenadibas ar dašcheem tahdeem, kas neapšihmē dširdes, bet zitus (peem. taustes) eespaidus. Zau Kronwalds aischahdija uš wahrdeem „gluds“ un „rupjšch“. Galwenā ūstāpiba te ūstās „l“ un „r“: weena maiga, otra ūstāpiba; „r“ ischelas trihlot mehles galam, „l“ pluhst beš pahtraufumeem tik ūstkeem gaisa wilneem, ka tos nespešjam atšewišchli ūstust. Tausteš rupjšch tas, kura nelihdšenumi atšewišchli ūstustami (kā „r“ mehles/trihšas), gluds ir beš tahdeem. Tā ūstā spēhi dšihwak ischiteš ari taustes eespaidus.

Tahlat, ūstāpam wešelus teizeenus, kuru ūstās atgahdina aprakstāmās darbības trošni.

Un ripu ripām rit aisch rata rats.

ūstās „rp“ un „rt“ atgahdina dšelšzeka ratu ritonu.

Šik pa taku blaku, blaku: dšelšchu tihks nepeewils.

Ik, ik, blk, blk — klauš riteni, wekotees pahri aischibhitām ūstdeem.

Up **lepu lapām lampu** leefmas wijas.

Pl — pl — pl — pl — **fluša** weenmukiga lapu plukstona.

Baigi klaiģā **isbaiditās** **laiwas**.

Wišos wahrdošs atfahrtojas „**ai**“, kas atgahdina baigu kreedseenu.

Peld **melnā** **tunšā** **melnās** **mehnās** laiwas.

Stana m aifrahda uš nekaidru juhras ruškona.

Peemestee peemehri wiši no **Pluhdona**. Ta naw nejauschiba. Puhdonis wairak, nekā kahds zits muhsu dsejneeks, peegreesis wehribu un isstrahdajis stila eitoniju (schini gabijumā eifoniju).

Onomatopoetišms atschiras no wišām žitām stila musikalām ihpauschibām ar to, ka tas wairš naw tihšs musikalijms. Lai gan musikas šazerejumšs fastopam dašchreis onomatopoetiškus pauehmeenus (peem. dšegušes kuhloščanu), tomehr tee jaušškata kā iņnehmumi; beš tam, naw wajadšigs nemaš šaprast šinamās šlanas kā dšegušes dšeesmas aprakstu. Turpreti walodā onomatopoetiškee wahrdi grib ar šawu škanu jau išfaukt apšinā šinamu eegaumejumu, tehlu. Tas wiņus tuwina stila tehlojošcheem (III.) elementeem.

§ 15. Aliterazija.

Schis wahrds zehlees no littera, tātad apšimē burtu weenadibu. Bet tā šaprast šcho stila ihpauschibu naw glušchi pareiši. Pirmkahrt, ja šazerejumu no galwas runajam, tad tur paleek ta pate aliterazija, kaut gan tur burta neweena naw. Otrkahrt, ari pee ašonanzes, anominazijas un t. t. paleek tee pašchi burti, kā to tahtak redšekin. Par **aliteraziju** šanz weenadu. eesahkuma lihdiškanu atfahrtoščanos.

Daudšas tautas dšeesmas bagatas ar aliterazijām:

Gludu, gludu galwu glandu,
Wihtin wiju wainadšin.

Zahlu, tahlu tu, tauteeti.

Riti, riti, rihta raja.

Diptin lipa lepu lapa.

Uri zitur tās fastopamas deesgan beeschi:

Suhz fatnes firdi fulu fartano.

U. Vr.

Saule fartstot fahpu flehpi flihd.

Pluhdonis.

Bulta fibens fila fib,

Ta falo swaigsnī aissneegt grib.

U. Vr.

Get gara gala gaidu gaita

Uj frehflas wahrteem reetrumds.

U. Vr.

Beidsamds peemehrds („fibens fila fib“; „gara gala gaidu gaita“) attahytojas ne tikai lihdsifkanas, bet ari paschifkanas: [pirnā peemehrā i—i—i; otrā a—a, ai—ai]. Scho daiifkanibas weidu fauz par **afonanzī**, kura fche tātad kopojas ar aliteraziju.

Aliterazija (1) un afonanze (2) war kopotees ari ar onomatopoeitizmu, peem. Pluhdona: 1) **Ripu ripām rit aij rata rats**; 2) **Un baigi klaiģā ijbaiditās kaijās**.

§ 16. Anominazija.

Par **anominaziju** fauz blakus stahwofchus wahrduš, kas fkan weenadi, ijnemot eefahfuma lihdsifkanas.

Steidsu, beidsu roschu dahrsu

Bej rafinas israwet.

Tautas dseefma.

Un ajinis tam jaujas

Gars, fpehts un grehts un glahfīs,

J. Reninsch.

„Un“ peeweenojas isrunā eepreefchejam wahrdam. Te bej tam iv ari aliterazija uļ „g“.

Wosteneeka dsejols ar anominazijām:

Rad wafars lehns ar flufu dufu

Uļ meeru gurdo dabu fweiz;

Pee debefs swaigsnes fklaitās laistās

Un mihlā tehrptās teitās teiz;

Man teiz tad dšihvies la h stu ſta h ſtu,
 Ra darbā ween wijs eegubstams,
 Un wijs, to juhtam, bāudam, glāudam,
 Ir ašv žihnu panahstums.

No jauna firds buhs ſpirgta, ſčirgta,
 No jauna rafees jenais spars.
 Prom! Darbā laime ſmaida; gāida
 Tur wijs waldošs dšihwais gars!

§ 17. Atskanas.

Par **atiskanām** ſauz weenadi ſkanoščas rindu beigas. Swarā ir weenigi wahrda iſruna — ſkana; ja diwās waj wairat rindās beigas weenadi ſkan, tad tur ir atskanas, kaut ari warbuht katra weeta ſawadi rakſtita. Turpreti ja rindu beigas weenadi uſrakſtitas, bet daščhadi teel iſrunatas, tad tās naw atskanas, waj, kā ſaka, ir aplamas atskanas. Ja, peem., weenā rindā beidſamais wahrds ir „r-ihš“, bet otra „f-ihz“, tad, kaut gan katra wahrda beigas ſawadi rakſtitas, tomehr tās ir pareiſas atskanas: abās weetās „i“ teel gruhsti iſrunats, abās pehdejā ſkana „3“. Aplamas atskanas buhtu, ja weena rinda nobeigtos ar wahrdu „f-ihz“, bet otra „tr-ihz“, jo, kaut gan wahrdeem beigas weenadi rakſtitas, tomehr daščhadi iſrunatas: pirmā wahrdā „i“ gruhsts, otrā tās ſteeps.

Pilnigi weenadi jaſkan diwās waj wairat rindās wiſam tam rindās galam, kas ſahkas ar pehdejo akzenteto paſchſkanu. Tā, peemehram, ja akzents ir uš pehdejā balſeena, tad jaſkan pehdejā paſchſkana un tās lihdiſskanas, kas naht pehz ſchis paſchſkanas, ja tahdas ari ir. Ja pehdejais uſwehrtais balſeens ir preekſchpehdejais rindā, tad pilnigi weenadi ſkan preekſchpehdejais balſeens, ſahkot ar ſawu paſchſkanu, un wijs tahlakais rindās gals. Ja akzents ir uš treščhā balſeena no rindās gala, tad jaſkan diwās waj wairat rindās abeem pehdejeem balſeeneem un treščhā balſeenā tai daļai, kas ſahkas ar paſchſkanu.

§ 18. Gedalijums.

Atskanas eedala 1) pehz wīnu **garuma**, 2) pehz **fahrtibas**, kahdā mainās weenas; ar lotrām, 3) pehz **wehrtibas** daikuma ſinā.

§ 19. Atskanu garums.

Pehz **garuma** jaiščikr: 1) weenbalseena jeb wihriščkas, 2) diwbalseenu jeb seewiščkas, 3) trihsbalseenu jeb daktiliščkas un 4) tščetrbalseenu jeb peonifkas, atskanas, kuras fastopamas muhsu waloda tikai ka isnehnumi.

1) Pants ar **weenbalseena** atskanam.

Debešs aplot-ā	Un tur eelej-ā
Gulbja baltum-ā	Strautā runig-ā
Mahkonišči fl- ihd.	Wilni mirds un sp- ihd.
	Swahrguku Edwarts.

2) **Diwbalseenu** atskanas.

Druwā islapsis tščautsteeni pamašam r-**ima**,
 Prahweju dšeesmas šaulei lihdi gr-**ina**
 Un aiņeja karšdeenās dšeeswīščos fl-**arus**;
 Sargadams šmago tublišču b-**arus**,
 Pahr mahju un druwu un tehwiju
 Deews issteepj roku, lai šwehtitu.
 W. Lentots, tulk. Keninšč.

3) **Trihsbalseenu** atskanas.

Šteen wehlās besdeligas,
 No šalnas b-**ihdamās**,
 Pahr bahleem šeebru lauteem,
 Kā šapni t-**ihdamās**.
 Sudrabu Edščūs.

4) **Tščetrbalseenu** atskanas.

Ro behdat man, kašds atnahš rihts,
 Ro behdat w-**akarina**?
 Es karajos tā tukainit's
 Pee putu p-**akarina**.

Aspāšja.

§ 20. Atskanu kahrtiba.

1. Tās rindinas, kuras nobeidšas weenadām škanām, war atraštees weena otrai blašus.

Šneegā.

Es galwu atšedju un noleez-**u**
 Pret debešs šarmas weeglo baltum-**u**.
 Un, liktens warā šewi atdod-**ot**,
 Lit jalbi man beš laika noštem-**ot**!

R. Stalbe.

Šhis atskanas šauj par **blašus** atskanam.

2. Wisbeefſchat jaſtopam taħdu atſkanu kaħrtibu, fur jaſkanoto rindiau pahri ſchir zita rinda, furai waj nu nemaſ naw atſkanu (1), waj ari ta zitada (2).

1. Pee wehſeem koſeem klaufchos,
Sew ſaldu miħflu d-**odu**
Un pluhju pirmo ſeudu
Tai, furas neatr-**odu**.

R. Stalbe.

2. Pamaſam brauzat un H-**uſu**,
Sihkratus netrizin-**ect**!
Mani uſ peħdejo d-**uſu**
Smiltainē aiſwiſin-**ect**.

Pluhdenis.

Tās ſauzamaſ par **panihſchus** atſkanām.

3. Ja ſtarp diwām atſkanofchām riudinām eeſpraunſchas diwaſ waj wairat ar zitadeem galeem, tad ſchirtās ir **apſampjoſchas** atſkanaſ.

Wakarā.

Snaufch ſeme ſatou nahwes ju-**audu**.
Til manāſ azis ilgi, ilgi weħro,
Kur debefſ puſē ugunſ ſtribpa ſweħro
Zaur tumſaſ **audu**.

N. Kurzijs.

4. Beidſamā laikā ſahť eeħeeſtees nuħſu dſejā paneħmeens, fur weena un ta pate atſkana atkaħrtojaſ wiſā ſazerejumā iſ pantā — (ſazerejuma nodalijumā).

Rudens weħiſch.

Ko manā tuſſchā tumſā atroſi,
Ka pirkſeem ſtingeem logā klaudſini
Un eeſchā aſ'ru waiduſ j-**uhti**?

„Laukſ tuſſchſ; beſ meħrka klibſt par gruħtu klibſt.
Dauj tawōſ pelnōſ dſirkſtiſ leeſmāſ puħſt,
Lai ſiltuſ gaiſmaſ glaħtuſ j-**uhti**!“

Meiſ man jau ugunſturu uſpuħti;
Tad, weħtrā weħrteeſ, atkal iſjauji.
Ej prom: kad dſeeſt, ir ſimikahrt gr-**uhti**!

N. Br.

Tās ir **atgreeſchu** jeb zaur weħrtāſ atſkanaſ.

Ja weenadi fkanofchās rindu. beigās apfihmejam ar weenadeem burteem, tad blakus atskanu fihme buhtu aabb, pami h̄chus — abab, apkam pjo fcho — abba, atgre e fchu — abab—ceeb—dbdb; waj aaab—ceeb—dddb; waj aab—ceb—ddb; aba—ebc—dbd abeba—deced—fgeg f waj zitadi.

Pluhdona „Rekwiema“ atskanu fahrtiba: ababeded(e)eeffgg. Tahlat atfahrtojas tahda pati atskanu fahrtiba.

§ 21. Atskanu daikuma wehrtiba.

Pe h̄j **daikuma** (estetiskās) wehrtibas atskanas war fadalit fchahdās fchkirās, fahkot no majwehrtigatām:

1) **Aplamas** atskanas. Pee tahdām jafkaita tās, kuras faskan ne wišā fawā dalā, kas fahkas ar atzenteto pašfkanu.

Tam seodon's fchukst klusu, tā **buh̄tu**

Subpās pusuplauzis wišbulitis:

„Saulē tew fweizeenus **sub̄ta!**“

Bahrda.

Waj taws muh̄chs kam leeti **der,**

To wiš neteiž ilgee gadi;

Tas ween brihtinš dahrgi **swer,**

Ko ar labeem darbeem wadi.

J. Reikens.

Tās ir wišfittatās, bet tagadejo labako rakstneeku darbōs winas wairš naw fastopamās. Wezais Stenders gan winas wehl fawā grahmata (1767) atkauj, peewesdamš peemehrus: „behrni — ehrmi“ un zitūs. Reišdailotām jemneeka aušim tās buh̄fchot labas deefgan!

Beefchaf fastopam wihrifchkas atskanas, kuru beigu lih̄dšfkanas neškan pilnigi weenadi, peem. weena balfiga, otra bešbalfiga. Kaw muims gaudrih̄j neweena dšejneeka, kurfch buhtu ištizis beš aplamās atskanas „fir̄ds — mir̄dš“.

Muh̄cha gaišma tam til mir̄dš,

Kam no dših̄wes fchkirta fir̄ds.

Aspafija.

Man debešs ir tuwu un mir̄dš,

Un fapnu pilna mana fir̄ds.

Bahrda.

Kam ween puštē kruhtis fchkih̄sta behrna fir̄ds,

An azis filā debešs ilga mir̄dš.

Pluhdonis.

Nu afaras azis tew mirdi,
Un jahpēs ranjas tew firds.

Deninš.

Ne šwaigsnes, kas weentuki mirdi —
Kruhtis tew gaišča un degošča firds.

Nainis.

Un redsam tur logōs, tā ugunis mirdi,
Man eedegās azis un stranji pufti firds.

W. Eglite.

Ta rota muhščam netkuhs man pee firds,
Wehl tawa aš'ra man uš kruhtim mirdi.

Poruts.

Sari tai šdraba lahšumōs mirdi,
Tit gaišči šahp mana firds.

Fallijs.

Tad jau waretu atskanot ari: „šwehts — behdi“, „jeed — eet“,
„weebj — steepj“.

Tahlu, tablu prom uš **juhras** —

Kurā weetā — gruhti teitt,

Tikai retas latwju **buras**

Jandā tittahl zelu weitt — — —

Bangaitis.

„Juhras“ ir ar garu „u“, „buras“ ihšu; beš tam pirmā wahrdā
„x“, otrā „x“.

At daba, weentuliba mana, klufās mahjas,

Un pagalms fenais mans, kas karstās aš'ras šuhz's,

Wiš notwihtdams, wiš šalteem šweedreem klahjos

Rā druwa nowalārā, šwehtais meers lihds guhts.

W. Eglite.

De aplama atškana ne tikai „mahjas“ un „klahjos“, bet ari „šuhz's“
(su:zss) un „guhts“ (gu:ts): pirmā „u“ gruhts, otrā steepš, pirmā
šfirdams „ž“ un „f“, otrā tikai „ž“.

Wišpahriģi latweešču aušs deefgan šmalšjuhtiga atškanu šinā,
un, lai gan ari pee mums fastopamas beešči atškanaš, tur naw pil-
nigas fastanas, tomehr tik leelas nefastanibas, tā tas daudš zitu tautu
labako dšejneeku darbōs, mehš wairš nezeeščam. Mehš leelā mehřā
buhtu iškijajušči daku no mišģigā atškanu wairuma, kas fastopams,
peem., angļu rakstneeka Bairona „Iškailda Harolda zekojumā“. Tāpat
kreemu labateem dšejneekem netruhkst lihdsģigu peemehru.

2) **Beelaiſchamas** atſkanas.

Pee tām jaſkaita wiſpirms tās, kuras dibinatas uſ garo bal-
ſeenu neweenadeem aſzenteem.

Neweena weeſa pee aſklatā **galda**,

Tit klujums tuſſchajās telpās **walda**.

Apaiſija.

„Galda“ ſkan ar gruhſtu (galda) „al“; „walda“ (v^{al}da) „al“
ir krihtofchs.

Zit ilgi tam tā buht,

Ka neſpehi tautas domas

Wairs ſaules zēlā kluht?

Keiniſch.

„Buht“ — ir gruhſts, „kluht“ ir ſtepts.

Beſ tam te waretu peeſkaiit ari tos gadījumus, tur atſkaniba
panahſta, leetojot kahdu wahrdu provinzialiſma weidā.

Gar peeſkasti, tur gahja zeſſch.

Tur tagad pittas bangas eſſch.

Pluhdonis.

Formu „zeſſch“ (ne „zeſſch“) leeto daſchās draudſes ap Zehſim
un Walmeeru.

Buhs attal balle tā tā tirg's...

Uſ redſejchanos, wezais ſirg's!

Doku Altis.

Wiſus „u“ lozes wahrduš leeto „a“ lozē (kā te „tirgus“ weeta
„tirg's“) ſchur, tur Wiſſemē.

3) **Baraſtas** atſkanas. Ari te war nowehrot daſchadās dai-
luma pakahpes.

Wiſmaſwehrtigakās ir tās, tur ſaſkan tikai weena beidsamā ſkana,
tātad wihriſchſas atſkanas ar atklatu paſchſkanu.

Ari beſbehdigeem ſmeekleem laiſchu

Pahr galwu katru neſtundu,

Un tās, kā nahtuſchās, tā niſeet,

Pa weenai wianu nejuhtu.

R. Stalbe.

Sewiſchi weenmuſigās ir tās ar a jo ſchi ſkana loti beeſchi
muſhu walodē galotnēs atrodama.

Tee wianu ſlahpeja,

Apſpeeda, nomahja.

Apaiſija.

Augstak stahdami tee gadijumi, kur weenadā skāna weenreij nakt
preetšhā weenbalseena, otrreij wairakbalseenu wahrda.

Lebus pchrslas tofōs glihšhi
Sib, un spihd, un spulgo tā,
Jt lā raibee wisulishī
Mahtes mahtes wainagā.

R. Blaumanis.

Tatšhu ari tās ir deesgan nabadšigās; tāpat tee gadijumi, kur
atškanās rodās weenadu gramatišku formu, šewiški weenadu peedešklu
deht:

Meschs — mana weentultba,
Dahrš — mana mihlestiba.

Fallijs.

Wispahrigi, jo wairak kopigu skānu, jo bagataku eespaidu atstahj
atškanās. Labās weenbalseena atškanās:

Kaudšijās meschs,
Rā bijis man šwešchs.

Fallijs.

Bet ja skānu weenadiba zelas aij weenadām gramatiškām formām,
tad ari garās atškanās neatstahj bagatibas eespaida.

Tahdas ir augšhā peewestās trihsbalseenu Sudrabu Gdšhus
(bihdamās — tihdamās). Abu šho atskānu beidsamee balseeni ir
darotnes tagadnes gerundiju šeweeschu lahrtas daudškaitka peedeškli
un galotnes. Jo tahlak gramatiškā šinā weens wahrds no otra, jo
atškāna daifaka.

Schat bebes šelme klusi
Pusnatts atnaktusi.

Wahrda.

Weens diwbalseenu apstahkla wahrds, otrs tšhetrbalseenu laika
wahrds.

Waj jafaskan ari tai lihdiškānai, kura stahw preetšch pirmās
pašchkanās rihmē, par to walda pretejas domās. Weeni atsihst par
daifakām šchahdas: „prati — krati — rati“, jo tur ari „r“ faskan. Tomehr
muhšu literatūrā ar pilnigu teešibu nehmis pāršswaru pretejais ušskats:
labak ir, ja lihdiškānās nefaskan: „prati — štati — mati“. Peeweenojot pee
atškanās lihdiškānu wahrda šahkumā, nodšehšham, padaram nefaidru
robeschu starp faskanoscho wahrda dalu un nefaskanoscho; bet ihsts
daifkums dibinās uš škaidribas.

4) **Ahrfahrtējas** atskanas. a) Wispirms pee tām peeder tā
jauktās **antanaklases**, tas ir tahdas, kuras fastahw no skanas
šinā weenadeem, bet nojihmes šinā daschadeem
wahrdēem.

Ta wehlas waj ar dšihwi **fatust** . . .

To publis flauj, ta srauji **fatust**.

W. Eglite.

Majs muhju mantojums no tawas **rotas**.

Winsch dšelmes jauz un jemes klehpt **rotas**.

L. Behrjinsch.

Pirmais „rotas“ no wahrda „rofa“, otrs no „raktees“.

Tu redži.

Tu redži: debejs **šwihlo**.

Kā klajums, kurā **šneegs**.

Sneedš fatu roku **šwihlo!**

Sirds tewim Iaini **šneegs**.

Un wehsma jarus **aijās**.

Tew šapni azis **meegs**.

Tu buhši seedu **aijās**,

Un šalds buhs seedās **meegs**.

Wehšch puku tahtus **lofa**;

Zit širschu zelšch ir **leegs!**

Skreen bulka te bej **lofa**;

Kas širdij mihlet **leegs!**

Pawils Kofite.

b) Pahsteidšoscha ir **atškann rotaka**: ar weenu wairak-
balšeenu wahrdu šastan wairaki wahrdi kopā.

Lihbšigi wejā Noaša **šchirštam** — — —

— — — Balkis pehž balka no pamateem **iršt tam**.

Pluhdonis.

c) Pee šchis pašchas šchiras šastaita atskanas, kuras rada **diwi**
wahrdi kopā:

Kā šaldats kara kautinā,

No muhšajibas wilnis dara tā,

Pirms galwu šmilts **leet tas**:

Winsch gaida, tad pahr winu nahle

Zits wilnis leelaks, warenats,

Ei šoli tablak **teet tas**.

L. Behrjinsch.

§ 22. Atskanu nošihme senat un tagad.

Wahrds **rihme** (atškana), kà domajams, atwafinats no latinu rhythmus — štaitš*). Tatšchu, isnemot nejauschu šagadiščanos, ženàs latinu un greeku dšejas**) bij beš atškanaš. Tàpat tas ir latweešchu tantas dšejinàs, starp kuzàm tikai retas ir ar atškanaš un tad ari tik tahdàm, kas ižehluščàs weenadàm gramatiškàm formàm šagadotees, peem.:

Kahrtlu wišses, tantarini

Tee maisites pelnita ji:

Kunga šwahrti, šahbazini

Tee nandinas tehreta ji.

Tà dšihwot mahšinàm,

Kà baltàm aitinàm.

Es tew luhdju, man' mahšina,

Newij opšchu wainadšina:

Triššes tawa walodina,

Ar tantàm runajot.

Greeku un latinu, tàpat kà pa dakai latweešchu walodà, dšejotàs walodas šawadibas dibinajàs uš daščada balšeenu garuma. Wehlat, kad latinu walodà šahla išlihšinatees starpiba starp gareem balšeeneem un ihšeem, un tà dšejas išteikšme maš atšchihràs no parastàs, eewectàs atškanaš, kà dšejotàs walodas eeshime. Tas notika ap to pašchu laiku (pahris gadu fimtenus pehž Kristus), kad ženàs greeku weenbalšigàs dšeedaščanas un mušikas weetà attihštijàs wairatbalšigà. Tà atškanaš it kà atgahdina otro balši mušikà. Widus laiku šahkumà (V. g. š.) latinu walodà jau wiš garigee dšejojumi tika šazereti ar atškanaš. Tàs bij gan tik weenbalšeenu un atradàs blakus rindàs (aabb); šchis atškanaš weids tàtad ušstatamš par wežato un weentahreščako. Pehž tam tàs išplatàs ari laizigà dšejà. XI. g. š. rodas diwalšeenu atškanaš. XII. g. š. nodibinàs pamihšchus atškanaš (abab). No šaha laika war ušstatit atškanaš par pilnigi nodibinajušchos išteikšmes panehmeenu, kuru lecto beechi ari šiniškòš šazerejumòš, peem. XIII. g. š. šaraktitajà „Rihmju kronikà“, kur wehštits par muhšu dšimtenes šenatni.

*) Dašchi to atwafina no šena wahžu wahrda rin — atškana. Štališti — rima, franzišti — rime — wahrdi, kas loti lihšigi muhju „rihmei“.

**) Dšejas, dšejoti šazerejumi — tee, kuru išteikšmei noteikts ritumš (štat. nod. par eiritmišmu); winus war pašht no ta, ka tee mehš buht ušcatšiti nepilnàm, ihšatàm rindinàm.

Tās tātad naw mantojums no klasiskās senatnes (grieķeem, romeešceem), bet ir jaunāko Ēiropas tautu cemedums, kas isplatījes wišās wīnu rakstneezībās. Frantšceem, kam usfwars weenmehr uš pehbejā balšeena, ir dširdamas tik weenbalšeenu atškanas; poleem, kas usfwer preeššpehbejo balšeenu, tās weenmehr diwbalšeenuigas; tāpat galwenā fahrtā italeešceem. Walodās, kurās ašzenti war atraštees dašhadā tašlumā no wahrda beigām, tā tas ir ari muhšejā, eešpehjamās wišdašhadatās atškanas.

Senak domaja, ka Ēiropas jaunās tautas atškanas peenehmušas no arabeem. Bet tā tā atšewiški peemehri fastopami daudšu tautu dšejā, un no agrakām nepilnigām tās pamašām attihštās lihds leelakai šklaidribai un dašhadibai, tad japeenem, ka wīnas naw tapinajums no arabeem.

Tagad atškanas ari muhšu dšejā kluwūšas tik paraštas un eemihktas, ka wišpahrigi dšejas fanz beešči ween par rihmēm un dšejneefus par rihmnekeem. Tautiskās atmodas laikā Rušelis (1850—1879) un dašči ziti, neatrašdami atškanu paraugu, tautas dšeesmās, dšejoja beš tām un usškatija bešatškanu išteikšmi par latweešču dšejas ihpatnību, peem.:

Bewerinas staltā pilt

Tašliwaldis waldija,

Wīna flawa tašlu, tašlu

Wišā seme išpandās.

Rušelis.

Ari wehlaš dašči dšejneeki dšejojušči beš atškanām.

Bahr lauteem pawafaris laišas,

Un weeglo špahru wehšminas

Šau šchalz žaur birses jaunām lapām

Un šaules špirgtās štarās trihš

Un žetas augstu, augstu gaisšs.

Waldis.

Tatšču tee naw usškatami par paraugeem, kureem šhini šinā aišween pakal darams. Atškanu truhšums peešškir išteikšmei šewiščtu nošraššu — waj nu behrniščtu nemahššlotību (kā peemestais Walda peemehšs), waj šmagu, aukštu nopeetnību:

Še laikā jau nahžis wežai taišnibai,

Kaš wīnu gaisu seme šmaginaja,

Ka elpa aišrahwās no launeem twaiteem,

Un šalai dšihwibai bij janošmol.

Rainis.

Atskanas turpreti šavā daščadā weidā spēhji išteikšmei peesčkirt
loti daščadu raksturu. Tapehž winas ari muhju rakstneezibā aiš-
ween daščadaf išweidojas un kopojas.

Wispahrigi, faštanoschee wahrdi paleef attahrtoto škanu dešt ilgat
apšinā; tapehž faškandinati teef tee, kureem šwarigaka nošihme. Šur tas
naw eewehrots, atškanaš išleekas ušbahšigas, peem.:

Teiz, ar tahdu preetu w a r i

Salot weentul's, bruhklenaj?

Štaubšites Matišs.

Labať buhtu faškandinat zitu wahrdu:

Teiz, ar tahdu preetu w e e n t u l ' s

Wari šalot, bruhklenaj?

Wihriščtām atškanaš, nobeidšot rindu ar uššwehrtu balšeenu,
ir noteiktš, pa dakai škarbš raksturs. Tās talab leeto, išteizot gan
wihriščtku šawaldiščanos, gan greešigas šahpes, šewiščki ja atškana
beidšas ar lihdiščkanaš:

Wisapfahrt temi ledains wairogš šegš,

Bet wišas šemes ilgas fruhštš de g š.

Rainis.

Šeewiščtās nobeidšas ar neuššwehrtu šilbi, kurā balšš at-
šlahbšt, kluhšt maigaka. Tām talab war buht gan škumja (1), gan
šaulainu ilgu (2) daba.

1. Šeme, beešā miglā a u š t a,

Rahmi šnausch, tā šemas šne e g ā.

Aplahrtne, šur ašš ween ta u š t ā,

Pašuhd it tā šapniš me e g ā.

Šenbergišs.

2. Šur burwi g ā gaišmā wišs šaigo un laištās,

Št škana šur dšeešmā un faškana šaištās.

Rainis.

Tā winas atštahj tištamu eepaidu; tikai garakā šazerejumā kluhšt
weenmušigas, nogurdinoščas.

Daktilišto atškanaš diwās pehdejās weeglās šilbš balšš war
pilnigi nomeerinatēš. Tām ir meerigi štahštošča un drušmi nopeetna
daba; winas beešči rakšturo pašauščanos škumjām.

Šrakta pašalnš bedre preekšā šapina,

Dšihwe, tā nelaitā notraukta šapina — —

Šitšikina, tult. Adamowiščšs.

Dajhada garuma atskanu **maina** dod isteikšmei atkal ņamur noņrahju. Tā, peemeņram, wišbeešĉak ņastopamais wiņrišĉko un ņeewišĉko ņakopojums peešĉkir lihdšņwaru — nenofwehrišĉanos uņ weenbalņeena atskanu ņkarbumu, zeeto noteiktibu, uedņ uņ diwbalņeenu maigumu (Weidenbaum „ņau ņeedeem rotatas plawas“); daktiliškās ar wiņrišĉkām rada originelu ņaweenojumu, ņas aiņrahda uņ ņtumju (dakt.) ņawaldišĉanu waj ņkarbumu (norantās wiņrišĉkās) — peem. 3. Allunana „ņau pagahjuņi wafara“.

Ja neņauņi — tika weenā gadijumā wiņā dņejolā — eeleeņ garaku atskanu, neņā zitās lihdšĆigās weetas, tad rodas ņamehtats eeņpads; taħds gadijums leežina par ņahri peħz bagatām atskanām un neņpeħju taħdqs wiņur atrast. Wiņiņ rods, ja wiņrišĉkās atņanas weetā eeleeņ daktiliņu (1), waj ņeewišĉkās weetā peoniņu (2).

1. Roņes ņen jau nowihtuņĉas,
Raw no rudens ņaudņetas,
Šħu briħdi ņeedejuņĉas,
Grubti, grubti audņetas.

Raudņites Matise.

Zitās pantōs ņĉini dņejolā („Bruhklenajs“) zeurtā uņ otro rindu atskan wiņrišĉki, te daktiliņki.

Ne lapa dreb, ne puķe,
ņas ņeedu weħruņi:
Dreb tawa ņirds weenweena
ņā ņauli dņeħruņi.

R. Šalbe.

Trijōs pirmōs pantōs tais weetas ņĉini dņejolā ir weenbalņeena atņanas.

2. ņaur miglu ņwaigņne ņpoņĉu pawedeenu wirinaja,
Un kaut ņur ņilā treħņlā maija ņwaninņĉ irinaja.

Fr. Bahrd.

Šĉi weeniģā peoniņā atņana wiņā dņejolā.

Šs nepraņu, ko neņis riħts —
Ro beħdat wafarina?
Šs ņarajos tā ņukaini's
Pee ņeedu pafarina.

Uņpaņija.

Te tas pats.

Blafus atņanas ņader ar neiņpluħstofĉu teħlojummu, ņeigu, ņĉirgtumu waj ņkarbumu (peemeħrs § 20, 1).

B. Daikums ritumā.

§ 23. Rituma nošimē.

Par ritumu plašā nošimē sauž kahdas parahdibas noteiktu atkahrtoschanos. Ja ritums nowehrojams ar azim waj ar aušim, tad to sauza senal par rakstu; wilnaines raksts — isgresuojums ap wilnaines malu, kurses fastahw no daudž reišču atkahrtota simejuma (ritums **redjamā** parahdibā); rakstā sīst špriguli — sīst tā, ka sīteena trošnis noteiktā kahrtībā mainās ar zitu kuhleju sīteeneem (**dširdams** ritums). Walodai tā ar dširdi ūņemamai parahdibai war buht, šaprotams, tīk dširdams ritums.

Ritumā jaišškir diwi elementi: brihdīs, kad sinamā parahdiba špilgtat išteikta, un atšlahbuma brihdīs (1. — sīteens welejotees un 2. — starpbrihdīs). Ja ūšwars, waj ari atšlahbums wišur weenads un naw šadalams wehl sīhtakās pamatdakās, tad tahdu ritumu sauž par weenmuligu — (monotonu), tā kad weens patš kul, waj ari šchahds simejums: . . . Daudž dabas parahdibas norišinajas ritmiški. Zilweta firds pulst ritmiški; elpa darbojas tāpat; it juhta zetas, šafueedš augstako pakahpi, dodama weetu atkal jaunam juhtu wilnim. Patš zilwets pehz zilweta tā ritmišks wilnis no nebuhtibas šahpj pamašam dšihwibas kalnā, lai pehz tam atkal nebuhtiba nogrintu. Tautas zilwezes wehštūrē ūšplaukt, pehz šawa augstakā stahwolla atkal niškt, dodamas weetu jaunam tautam. Ritmiški wilno juhra un labibas lauks; ritmiški dšeguse kuhlo un greeše greešch. Deena ar natti, wafara ar šeeemu mainās muhschigā ritumā. No miglajeeem rodas šauku sistemas, lihds atkal pahwehšchās twaikōs, kur dšimst atkal jaunās šaules.

Mainis šawās dšejās daudškahrt ištehlo dšihwes ritumu. Weenā dakā (pirmōs krahhjumōs) wišch šewišchi apdšeed wilna zelšchanos, wehšakōs („Gals un šahkums“) ari krišchanu, šadalidams leelo ritmiško wilni sīhtōs („Gš ritu“). Grahmatā „Ave sol“ tas tehlo weenu leelu ritmišku wilni, kahds nowehrojams dabā, zilweta firds dšihwē, šabeedribas kstibās un wišuma plašchumā.

Škattrā kahrtiba eetaupa šrehtu. Darbiba, kuru iswed noteiktā kahrtībā, weeglat padarama: kareiwji, kuruš bungas špeesch šofus špert weenadus, štingri ritmiškus, nejuht tahda noguruma, nogahjušchi sinamu zela gabalu, tā brihwi ejot. Tadeht zilwets eewed ritumu šawēs darbōs: welejotees, ejot, kakot, šehjot, plaujot.

Žilweta domas ženščas pašaules iįpratà atrast ritumu. Tàs fawed parahdibas majakàs kopàs, šchàs atkal weeno wairakàs leelakàs u. t. t.. Dabu esam řadaliųšchi dšihwà un nedšihwà. Pee dšihwàs peeskaitam stahdus un dšihwneekus. Dšihwneekus řadalam ar mugurkaulu, un bei mugurkaula dšihwneeku šchiràs. Pee pirmeem škaitam šiđditajus, putuus, rahpulus u. t. t.. Wiřur redřam atfahrtořchanos, waretu teikt logiřku ritumu. Tà ritiniřki řaprotot **jehđjeenòs** pařauli, mums iřeet majak garigà řpehka; tapehž juhtam mahžotees, iřprotot gara **bandijumu** (d o m u preeks jeb **intelektualàs** juhtas). Pařaules dařchadibu apweenojam ari darbòs, kuri ar **jutekfeem** (azim, auřim) uřnemami: gleřnàs, musiķà, dejàs, iįřirřtos tehlòs u. t. t.. Tà iřeet majak garigà řpehka wiřus eespaidus glabajot. Ari te ritums řpehlè leelu lomu, taupidams řpehku un tà radidams bandijumu, to řauž par d a i k u m a juhtàm (**estetikàs** juhtas). Ūgrak pahřrumatà daiřřkaniba ari dibinàs uř rituma: řkanu weenmuliba ir rituma truhkums (pařchřřtanas nemainàs ar lihđřřkanàm); aliterazijà, ařonanzè, anominazijà un atřkanàs atfahrtořjas pehž ihřata (ařonanzè, anominazijà) waj garaka (atřkanàs) laika tàs pařčas řkanas, waj to kopas. Tapehž řchahda iřteikřme ir daika. Mums preeks par ritumu tadehl, ka tas rada weeglak uřnemamu un paturamu iřteikřmi. řaprotams, ja walodas ritums panahřts walodas parařto uřbuhwi leelà mehřa trauzejot, tad řcho traužekku radità nepatihřkamà řajuhta (grehřs pret parařchu — tradiziju) war buht leelata, nekà preeks par daikumu eiřoniřmà un eiritmiřmà.

Ja jau eiřonijà ari ir ritums, tapehž to řchir no eiritmiřma? Eiřonijas řinà ritums pařtahw řkanu ihřpatniřà: peem., eiřonijas řinà neka naw kopiga řtarp wahrdeem „galwa“ un „řepure“. Sem eiritmiřmà jařaprot ritums, kas dibinajas uř wahrdu řopejàm ihřpařchibàm — garuma, uřřwara. Peem., wahrdeem, „galwa“ un „řepure“ řovigàs tas, ka pirmee balřeeni uřřwehřti (ar atřentu).

§ 24. Walodas rituma elementi.

Řahdi ir tee elementi, kuri atfahrtođamees rada walodas eiritmiřmu? — Tee ir walodas řastahwđaku 1) dařchads řiřprums un 2) dařchads garums; teem peeweenojas ritmiřki atfahrtořtas apluřes — pauses. Šchis ihřpařchibas war mainitees 1) a t ř e w i ř k k u **wahrdu**, kà ari 2) **teikumu** un 3) **teikumu řopu** řaweenojumòs.

1. Ritums wahrdu ſaweenojumā.

§ 25. Diwejadec rituma pamati.

Ikkatrā wairakbalſeenu wahrda ir tahds balſeens, to iſrunā ſtiprakā (ari augſtakā) balſi. To ſauz par **uſſwaru (akzentu)**, peem. dīwi, tuhlit, pamaſitīnām. Weenbalſeena wahrdi, kaſ ſatura ſinā ſwarigaki, teek iſrunati ar uſſwaru, bet maſak ſwarigee ziteem palaitam peeweenojas bej uſſwara, it kà kopā tee buhtu til weens wahrds: „beſ-ſīrds“, „ſīrdsun ſāule“. Saweenojot wahrduš teikumā, mainās paſtah-wigi uſſwehrtē balſeeni ar neuſſwehrtēem tā, kà runa eeguht ritmiſku wiſnu weidigu pluhdumu. Apſihmeſim akzentetōš balſeenuš kà wilna galu ar ^, bej akzenta ar ʷ. Tad nahtoſchā teikuma ritumš buhtu tā apſihmejamš:

Bezō kruſtmāht, kàd tū mān doſi to mānāš māhtēš laſatū?

Raudſitēš Reinis un Matīš.

Te ſaſkaitami 7 akzenteti balſeeni — ſeptinu wiſnu gaſi. Katram akzentetam ſeko waj nu 1, waj 2 neakzenteti balſeeni. Tā ſcho teikumumu waram ſadalit 7 rituma wiſnōš:

Bezō | kruſtmāht, | kàd tu mān | doſi to | mānāš | māhtēš | laſatū | ?

5 no ſcheem wiſneem ſaſtahw katrš no 2 balſeeneem, 3 no 3.

Nedaiti, ſkarbi ſkan waloda, kuzā nemainās akzentetee balſeeni ar neakzenteteem — kur ir til wahrdi ar uſſwaru.

Saitš ſahht eet prōm: wēhl zēſch gārſch.

Tāpat rituma ſinā grehlo tahds teikumš, kur katram uſſwehrtam balſeenam ſeko daudj neuſſwehrtu; taš naht preeſchā garōš wahrdoš:

Neſagaidijūſchi uſ iſluhtoſchanū aiſzetojūſcho ātgreeſchanāš, pākaſpaližēi bij nōlehmuſchi zetojuma nēturpināt.

Balſš ſteidſaš pahri weenmukeem neakzenteteem balſeeneem un toš it kà norij. Daſchāš iſloſkneš talab iſlaiſch weſeluš balſeenuš tahdoš garōš wahrdoš ſinamōš gadijumōš; ſaka: „neſagaidi(ju)ſchi“, „aiſzeto(ju)ſchi“.

Šhis walodas ritums, kas zelas no daščhada balšeenu **tona**, stipraka (ari augstaka) un wahjaka (ari ņemaka); war tikt ņaukts par walodas **toniņko** ritumu.

Muņņu walodā iželas ritums ari no ta, ka mainās ihņee un garee balšeeni, peem.:

Wežo kriņtmāht, kād tū mān dōņi tō mānās māhtēs rāibo lafātū?

Tatņchu newar teikt, ka wiņas garās ņkanas tiktū weenadi gari un wiņas ihņās weenadi ihņi iņrunatas. UŶ garumu atņtahj eepaidu ari balšeena ņwars — ņtīprums. Tā ņchīni peemehrā „o“ wahrdā „to“ iņrunajam ihņaf, nekā „dōņi“; wahrdā „lafatu“ pirmās „a“ garakš par otro. BēŶ tam newar teikt, ka daščhadee balšeenu atŶenti (ņteeptais, krihtošchais, grūhstais) buhtu pilniigi weenadi gari. Tas wiņs ļauj dņihwā runā balšeenu garumu nofawet un ņasteept tahdā mehrā, ka waloda eeguht balšeenu garuma deht ņinamu ritumu. Šcho ritumu, kas dibinajas uŶ balšeenu garuma, war ņaukt par **metriņko** (greekiņti metron — mehrs).

§ 26. DŶejota un nedŶejota iņteikņme.

Peewestā Klauđņiņchu peemehrā („Wežo kriņtmāht“) rituma wiņni naw gluņchi weenadi: pehŶ atŶenta nahŶ gan weens, gan diwi weegli balšeeni; wiņnis ar trim balšeeneem aiŶnem laŶot wairak laika — wiņņch ir leelakš. SaŶtopam ņazerejumus, kur wiņi ritmiņtee wiņni pilniigi weenadi:

Uuteem klāhta baltu balteem

Dabā māigū mēegū ņnāuņch.

R. Blaumanis.

Te atŶentete mainās ar weegleem tahdā kahrtiba $\wedge - \wedge -$; ar wahrdū, ik ritmiņkais wiņnis ņastahw no diweem balšeeneem, no kureem pirmās ar uņswaru. Tō walodas daku, pehŶ kurās atkahrtojas eepreekņņhejā balšeenu kahrtiba, ņauŶ par **pehdu** un atdala no žitām ar |. Tahds noņaukums tadeht, ka, lai ritumu weeglak iņpraŶtu, uŶ katra wiņna weenreij kuŶtina kahjas pehdu uŶ ņemi un augņchu.

LāiŶtās | klūŶeem | mēņcheem | žāuri

Tāmņchi | brūhnu | mēņcha | mēitū

ĒaŶi | ņihū | wāina dŶini.

Ŷeninsch.

No eefaktuma te akzenti mainās ar weegleem balſeeneem tāpat, tā pirmā peemehrā, bet wahrdā „wainadſini“ weenam uſſwaram ſeko 3 weegli balſeeni. Taſchū domās te uſſwaram ne tikai „wai“, bet arī balſeenu „dji“, tā tā ritums neteek trauzets:

wainādſinī.

Tahdu iſteikſmi, kurā wahrdi ſatahrtoti tā, ka ijnahf noteikts balſeenu ritums, ſauz par **dſejotu**. Stilu ar brihwu ritumu ſauz par **nedſejotu**.

Dſejotais ſtils iſzehlees firmā ſenatnē jau pee pirmatnejām tantām reiſē ar paſchu dſeju. Lai tahdā puhli iſdaramā deſā waj darbā eewestu ſahrtibu, tad ſinamās weetās dalibneeki eſſauzās tahdu nenofihmigu wahrdu, kas daſchreiſ atgahdinaja to trokſni, kas iſzehlās paſchlaik no darba. No ſcheem iſſauzeeneem atlikuſchees tagadejee reedſeedajumi: „trallalla“, „tradi ridi rallalla“, „raidu raidu rallalla“, „ak tai ridi“; „aija aija, aijsaija“. Darbi bij ritmiſti; arī iſſauzeens iſuachja tahds. Schahds iſſauzeenu pawadits darbs ſtingrā rituma deht bij weeglaſs; domaja, ka wahrdam peemiht brihnifchla ſpehja atweeglot. to. Scho ſpehju gribeja iſmantot wairaf, iſteizot ſauzamōs wahrdōs wehlefchanos, lai darbs weeglaſ waj ahtraf eetu un t. t..

Tā radās plaſchaks wahrdu ſatures, kas pawadija darbu. Scha tekſta ritumam wajadſeja buht peemehrotam darba ritumam.

Tā bij darba dſeesma dſejotā ſtilā.

§ 27. Tonifkais pantmehrs.

Par **pantmehru** ſauz dſejotā ſtilā ritmiſkā wifua — pehdas — rakſturu. Tonifkā ritumā, kas ir tahdā, kurſch dibinajas uſ uſſwehreto un weeglo balſeenu mainās, pantmehrs tātad ir ta ſahrtiba, kurā mainās akzenteteē un neakzenteteē balſeeni. Ap ikkatru akzenteto war grupetees (kopotees) wairaf waj majaf weeglu ſilbju; tātad jaiſſchir wiſpirms pehdas **garums**. Tā war buht:

1) **Diwbalſeenu** pantmehri:

Zeleeſ | aũgſchā | tēhwō un | māhte |

Tautas di.

2) **Trihbālſeenu** pantmehri:

Es atze rōs rōſchāi nōs laifūs.

Ed. Weidenbaums.

3) **Išhetrbalšeenu** pantmehri :

Kalnīnāi | stāh wēdāmā |

Sejā laīdū | grēdšēntīnū | . . .

Tautas dš.

Otrahēt, pehdas raksturs atkarajas arī no tā, **fahdu wectu** starp neatzēnteteem balšeeneem eēnem atzēnts :

1) Tas war nahkt **preekšā** teem — **frihtošs** pantmehrs :

Selees | āngšā | tēhws ūn | māhtē | .

2) Winšch war atraštees **pehž** teem — **fahpjošs** pantmehrs :

Mān p̄ah|tā stāhw | wehl klū|fā nāhts!

3) Smagais war buht **widū** starp weeglajeem — **lihdšwara** pantmehrs :

Es atzer|oš roščai|nos laīkus.

Abas šchis ihpašchibas — pehdas garums un atzēnta weeta pehdā — war radit wairakas kombinācijas (šakopojumus).

I. **Diwbalšeenu** pehda war buht diwejada: war buht pirmais balšeens šmagš un otrais weegls, tā arī otradi — pirmais weegls, otrais šmagš.

1) Pirmo no šcheem pantmehreem šauž par **trofaju** (foreju).
Winu apšihmē ar \wedge —

Jāu aīš | kalneem, | jāu aīš | biršēm|

Šūda, | grīma | šaules | lēšmā; |

Tāhtū|mā, tā | išdšiš|dāmā,|

Atštan | žeti|neēka | dšēšmā,|

Needre.

Štant gan katrā wahrda til weens atzēnts, tomehr wairabalšeenu wahrdoš, kas išeetoti pantmehra ar mašaku balšeenu škaitu, išnahkt wehl weegli ušwehrt arī žitu balšeenu, tā te wahrdoš „išdšišdāma“ un „želineēka“.

Bitadi wahrbus, kuroš wairak par diweem balseeņem, naw eespehjamš diwbalseenu pantmehra eedsejot; tas sihmejas ari uš nahkošcho pantmehru (jambu).

Leelums tautas dseešmu šadsejots trokajōš, peemehram:

Šneēdšūnš | šnīgā, | pūti | ūaja,

Šaukā | laidū | kūmē | līnū.

Ari dsejneeki, kas šazerejušchi tautas dseešmām lihšigus dsejolus (m a h k f l i g ā š tautas dseešmas), leetojušchi trokaju.

Šalā | zīnā, | šwehtmei | līnā,

Šo tu | wēdi | wēšmī | nāi ?

Šluši | rīnko | rīte | mīšči,

Šehni | tēkā | kūmē | līnī.

Muselis.

2) Ja diwbalseenu pehdā pirmāis balseeņš weegls, bet otrs ar ušwaru, tad tahdu pantmehru šauz par **jambu** (— ^). Latweešchu walodā akzents wahrdam weenmehr uš pirmā balseeņa, bet jambā pirmam balseenam jair weeglam. Tadeht jambōš naw šazeretas tautas dseešmas. Bet eespehjamš šhis pantmehrs latweešchu walodā ir: wajaga til nemt par pirmo katrā rindā weenbalseena wahrdu. Tā ar ušwaru warēs išrunat nahkošchā wahrda pirmo balseeņu, kuršch tā buhs tapis rindā par otro.

Šā gūlbji | bā | tī | pā | dē | bē | šchī | eēt . . . |

Šeem | wēh | lētōš | ēš | tāh | kū | lih | dša | škrēt |

Šurp | tāh | kūmā, | kūr | šē | māš | nē | pā | šihst, |

Šur | rō | šēs | mūh | šcham | šēd | un | nē | nō | wihst. |

Ed. Weidenbaums.

Šē | dē | wōš | āt | pākāt, | kūr | wēht | rā | šchāhž, |

Šūr | plūh | dū | strāu | mēs | škre | jot | krāhž, |

Un | māi | gi | šilo | dē | bē | šī |

Šēd | j | mē | lū, | drūh | mī | māh | šō | ūi. |

Štalbe.

II. **Trihsbalfeenu** pehdā afzents war buht' uš pirmā, otrā waj treščā balfeenā.

1) Treščais pantmehrs ir tas, tad trihsbalfeenu pehdā afzents uš pirmā balfeena. Ubi nahkošchee tad ir weegli (Λ — —). Šhis ir **daktilis***. Deešgan daudšas tautas dšeesmas fazeretas daktilōs.

Strāšdīnšch dšeed | wīrfotnē, |

Ļāšfīgā' | pāšarē. |

Strāšds wāizā | dšeedādāms : |

„Kās tur brauz, | šeme rīhb ?“ |

Uri mahšfīgā dšejā daktilis beešchi leetots.

Špōštīs, |

Sāmihdīts |

Mūms mūhšū | pūku dāhšs. |

Aspāšija.

Šraktā | pātālū | bedre preešch | šapīnā ! |

Dšihwē — tā | nēlāikā | wīhtuše | šapīnā, |

Dšihwē — beš | pāšūmtā, | wēenmūfā, | bēhdīgā, |

Dšihwē — tā | rūdenā | nāššūnā | pēhdīgā. |

Rikifins, tult. Adamowitšs.

2) Ja trihsbalfeenu pehdā afzents uš otrā balfeena, tad pirmais un treščais balfeeni ir weegli. Šchahdu pantmehru šauz par **amfibrakiju**:

Kād wātārā šaule | uš dušū | reiš. šodās, |

Tād nōmāštā šodšīnā mōdrīšba šodās : |

Tur širmgālw's | ar mēite'nī mūšīškū tāišā |

Ūn šlahpuššcheem wēššēem | nū wālošdās rāišā. |

Šintšminšch.

*) Dactylos greekiški nošimē „pirštis“. Šā pirštam pirmāis šauls garaks par abeem pehdešcem, tā daktila pehdā pirmāis balfeens šmagāks par diweem šiteem.

No lejas | nāht wehsmā | un stāhstā |

Zit mīhtī | tā wīhtōslūs glāhstā. |

Ejensbergis.

2) **Anapests** — trihšbalseenu pantmehrs, kuram atzents uš rehteja balseena (— — ^) — latwiški weens pats par sevi neteek leetots. Domehr ari schini pantmehra ir eespehjamš latwiški fajeret. Parauga deht eeliksim Sanleescha amfibrakijōs fajeretam dzejolam „Swehtwafars“ katras rindas pirmā weenbalseena wahrda weetā diwbalseenu wahrdu. Tad isnāht anapests.

Attāl fau|le ai| tāh|tājeem kā|nājeem šihst |

Attāl māh|kōnī blāh|māinā fāh|tīmā twihst |

Apklāh| eelējas mīg|lā, un kreh|lāināis mešs |

Kād tām weh|smīnās uš|pūhšch, kā lūh|gšchānu dwešch |

Sekojoščā Kenina pantinā ir rindas, kas fastahw titai no anapesteem :

Mānā dšim|tēnē mīh|tā redj fau|lītes mā |

Wīnās tehrps | nāw faul|stārū leē|mas |

Mānā dšim|tēnē, fehr|deene nō|māles bēhns |

Kūr lai nēm | wīnā gā|wīkū dšēē|mas? |

III. **Ischetryehdu** pantmehrus fauz par **peoneem**.

Ja atzents uš pirmā balseena, tad tas ir pirmais peons, ja uš otra — otrais, treschā — treschais, zeturtā — zeturtais peons.

Muhsu djeja schis pantmehrs par sevi nāw fastopams. Tatšču dāščreis, fewišchi tautas dšēsmās, ahtri lafot islāišch ik otro ušwaru, tā faweenojot diwās pehdas weenā.

Kālūnāī | stāhweđāmā |

Lejā laidū | grēdšentīnū. |

„Lejā laidu“ lafa tad kā weenu wahrdu. Tā schis pirmais peons iszheles no diwām trokaja pehdām: „Kālūnāī“. Pehdu, kas zehlušees no diwām, fauz par **diwpehdu** jeb **dipodiju**. Tā peons war walodā eerastees kā dipodija; otrkahrt, peons war kā atšewišchka pehda paštahwet zītā pantmehra, ja weeglā balseena weetā eeleek diw uš tahdus.

Mēhs nēgrī bām dšihrēs, | mūms šapnōs | wīšs p̄ceks, |
 Štūmjū māhmī k̄a fīrmā | mūms wainā|gūs fneēgs |

U. Keninšch.

Otrā rindā pirmā pehda ir treschais peons: amfibrakijōs šazeretam pantinam pirmāis weeglais balšeens it k̄a šadalits divās dakās. Treschahrt, peons izelas dašchreis zitā pantmehrā rindu galōs.

Kūr lai nēm | wīnā gā|wīkū dšeesmās | ?

U. Keninšch.

Šchāi rindā, kura šastahw no anapesteem, atrodam wehl weenu weeglu balšeenu — zeturtās pehdas šahkumu. Kopā ar wefelo pehdu isnahk beidjamā pehda ar tšchetreem balšeeneem — tas treschais peons.

Tomehr naw eeteizams to weeglo balšeenu, kas rindinas beigās stahw jau k̄a nahkōschās pehdas eefahkums, škaitit pee beidjamās pehdas: 1) mums jaeewed tad pehdu apšihmejumā jauna pantmehra nošaukums, kaut gan ritums ihstemibā naw grošijees; 2) war rastees gadijumi, kad pehdejā pehda isnahk ar pezeem waj šechēem balšeeneem, kaut gan ritmiškais wilnis šinamā šazerejumā nemas tik plašchs naw. Laiks, kas išeet leekos weeglos gala balšeenus lašot, jau pahraks par to, kas iſgahjis zitas pehdas lašot. Tātad leekos neušfwehrtos balšeenus rindas beigās šaukšim par **pehdas dakū**. Turpreti par pehdu jaušškata tahdas pehdas dakas, kas paštahw tik no šmagā balšeena, k̄a tas beeshi gadās trokajiskā un daktiliskā ritumā.

Trokajs: Maša | biju, | nēre|dšejū,

Kad nō|mira | tēhws ūn | **māht'**.

Lautas dšeesma.

Snēega | baltāis | māhto|**nīt's**|

Pēld, pā | mehneš|nīzū | **dšihšs**.

Šenbergis.

Daktilis: Kawā tās | wēhrdšibās | wāšchās,

Kadehl tū, | dwehšele, | **šēet:**|

Šehras pēhž | dšimtenēs | šaulēs |

Pāhri k̄a | šēemēl's tēw | **ēet.** |

Reebre.

Tās šaukšim par **nozirstām** pehdām.

Te redsejam, kà peonš war peeweenotees zitam pantmehram un ari, kà war rastees atsewischki balšeeni, kuri nesastahda noteikta pantmehra. Vihdžigà kahtà war fajaukti tikt ari ziti pantmehri.

1) Ja **trofajam** weeglà balšeena weetà nem diwus weeglus, isnahť **daktilista** pehda.

Strâšdĩnš | **norà fur** | šašas | dšihřes | taiša | ,
Lat tawas | meitas | meera | šawus | šelta | matūs. | raiša. |
R. Štalbe.

Tik šchahdam daktikam abas weeglās šilbes jaišlafa tik ilgā laikā, kà weena uffwehrtā.

2) Ja **jambam** weeglà balšeena weetà nem diwus weeglus — ijelas **anapests**. Tik šchim anapestam abas weeglās šilbes buhš jafafa diwreij tik aštri, nekā jamba weeglās.

Wežš žerīnā trūhms | uš ša|pā |
Št pā|wašā|rī šeed. |

R. Štalbe.

3) Ja **daktila** pehda patur tik weenu ihšo balšeenu — ijelas **trofajs**.

Rās gau | wāizās un | minēs. |
Širds ja tew | dšitumā | luhšt! |

R. Štalbe.

Ja daktili šaišfina par weenu balšeenu, ijelas ari trofajs.

Pāmāšam | braūzāt un | **klūšu**.

Pluhdonis.

Tik tagad diwām trofaja šilbēm jaišpilda tas patš laikš, kà trim daktiliskām.

4) Ja **anapestā** diwu weeglo balšeenu weetà nem tik weenu, tad isnahť **jambš**.

Mānā dšim|tēnē mih|kā rēdj šau|lites māš. |
Wīnās šehřps | **naw šaul** štarū rōtā. |

U. Keninšch.

Tik tagad katra jamba pehda naw aštraf išlafama, kà weenš anapestš.

5) Ja **amūbratija** pehdu jahfina par weenu balſeenu, iſzelaſ **jambſ.**

Prēt. wāka~ru ſāzeh|lās wēhijſ. |

A. Kurzijs.

Par ta h d u jahfinaſchann, kad atleef pehdā tik weens balſeens, jau runatſ.

Te redſejām, ka abi ka h p j o ſ c h e e pantmehri beedrojāſ tāpat, kā abi krihtoſchee; otrkahrt, no akzenta lihdj akzenta m p a e e t weenadſ laika ſprihdjſ, neſkatoteeſ uſ to, ar zif jilbēm taſ pilditſ — tāpat kā eewedot peoniſkāſ pehdāſ. Tā daſchadus toniſkūſ pantmehruſ kopojot, balſeeni eeguht daſchadu garumu; taſ jau ir otra rituma pamatſ, uſ kura dibinajaſ meiriſkaiſ pantmehreſ (ſkat. § 28).

6) Kā iſnehmuma gadijumi jauſſkata **wiſdaſchadaſce** pantmehra jakopojumi, peem., kad krihtoſcho pantmehru kopo ar ka h p j o ſ c h o.

Trēju | jāntū | ſilditſ, |

Trēju | wēhju | wihtſ, |

ſihtſ ſūēdſjīnſch tū, |

Pāhr kālneem dſihtſ. |

Aſpaſija.

Pirmāſ diwāſ rindāſ trokaji, diwāſ pehdejāſ jambi. Un taſſchu nejuhtam neſaſkanošchāſ pahrejaſ. Koſlehpumſ atklahjaſ, ja uſrakſtam weenā taſ abāſ rindinaſ, pehž kurām atrodoſ ritmiſkaiſ luſjumſ:

Trēju | wēhju | wihtſ, ſihtſ | ſūēdſjīnſch | tū, pāhr | kālneem | dſihtſ | .

Otrā rinda beidſjaſ ar uſſwaru, un bej pahetraukuma, bej pauzeſ ſahlaſ weeglaiſ balſeens. Te, tā ſakot, beidſamaiſ otrāſ rindāſ balſeens ar pirmo treſchāſ rindāſ ſaſtahda weenu pehdu.

War lihdſigā pahreja truhkſtoſcho balſeenu weetu iſpildit apluſe (pauze):

ſehraſ pēhž | dſimtenēſ |

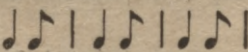
— — Wil | māni un | jānž. |

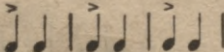
R. Stalbe.

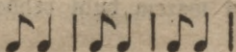
Reſen atpatat daſchi rakſtneeki ſem ſweſcheem eeſpaideem rakſtija tā ſauktā brihwā ritumā. Iſteikme bij kaut kaſ widejſ ſtarp dſejotu un nedſejotu: ritumā bij ſtingrak eerobeshots, nekā nedſejotā walodā, bet nebij ſadalamſ tik weenadēſ wilnōſ, kā dſejotā ſtilā. ſchis panehmeens ir atmeſtſ: daiķumſ dibinajaſ uſ noſtaidroſchanaſ, norobeshochanaſ; maiſijumſ naw daiķſch.

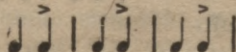
§ 28. Metriskais pantmehrs.

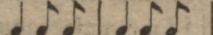
Ritums šeno kulturas tantu dzejā — indeeschu, greeku, romeeschu — radās, mainot noteiktā lahrtibā ihšos balšeenuš ar gareem. Schahdu pantmehru šauza par **metrisku**. Škatrs garais balšeens bij it lihds diwreij garaks par ihšo. Wisi muhšu leetotee pantmehru nošautumi agrak apšihmeja metriskas pehdas. Tātad, peem., trofajs bij pantmehrs, kur ik pehž gara (ne smaga) balšeena nahza ihšais (ne weeglais). Garuma finā mums tagad abas šilbes weenadaš.

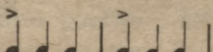
1) a. Senais **trofajs** notim
buhtu tā apšihmejams:

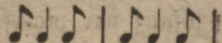
b. Muhšu toniskais turpreti:

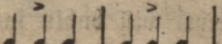
2) a. Metriskais **jambš**:

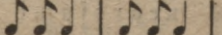
b. Toniskais:

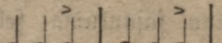
3) a. Metriskais **daktilis**:

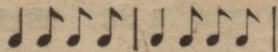
b. Toniskais:

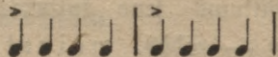
4) **Amšibraklijs**: a. Metriskais:

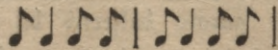
b. Toniskais:

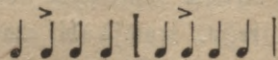
5) **Anapeštš**: a. Metriskais:

b. Toniskais:

6) **Beonš** : I. a. **Metriškais** :

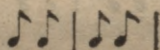
b. **Toniškais** :

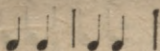
II. a. **Metriškais** :

b. **Toniškais** :

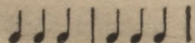
Un tà tahtaf.

Tahdu diwbalšeenu metrišku pehdu, kur abi balšeeni buhtu weena garuma, starp peewestajeem natw; agraf ari tahdas bij:

 — **piriškis.**

 — **spondejs.**

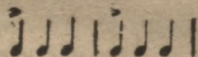
Tapat wareja buht pehdas ar trim gareem balšeeneem:

 — **mološs.**

un tà tahtaf.

No isteiktā redžams, ka, dodot pantmehram nošaukumu, stingri jaijšķir wispirms, waj šlatamees no toniškās, waj metriškās pušes. No metriškās pušes mušfu daktilis

Stāhdījū | ēwīnū

Buhtu jāšauz par mološu, jo wišas šilbes ir weenadi garas. Tapat wahrdi jamps un trokajs buhtu pawišam jaišmet — wišu apšihmejamee pantmehri wiši buhtu šauzami par spondejeem (gari) waj ari piriškjeem: katrā šinā tatšchu abi balšeeni weena garuma. No otras pušes, ja wišus pantmehra nošaukumus letojam toniškā nošihmē, tā tas mušfu walodā negrošami peenents, tad neatleek wairš weetas nošaukumeem spondejs, piriškis, mološs un t. t. Šchee apšihmejumi, kā jehdšeenu šajaukuma fekas, mušfu metriķā (mahžibā par pantmehru) pilnigi atmetami.

Bet tatschu eepreefschejā gabalā redšejām, ka balšeeni, pantmehreem kopojotees, eeguhst daščhadu garumu. Kemšim peemehru, apšihmedami ritmiški (ne gramatiški) garos balšeenus ar —, ihšos —:

Weens gans | nōmīrā.

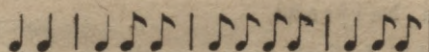
Žiti gāni | raudāja.

Žuhkā rāfā | kapi

Augštā | kalmā.

Tautas dšeejma.

Te ir trofaji, daktili, pirmee peoni toniškā finā. Apšihmedam balšeenu garumu metriški:

weens gans nomira, žiti gani raudaja.

Pirmahrt, redšam, ka te balšeenu ritmiškais garums nešastan wišur ar wīnu gramatiško (fonetiško) garumu: wahrbdōs „augštā kalmā“ wiši balšeeni gari, garām notim ari apšihmejami; bet „raudaja“ — „da“ ir garšč balšeens, ritmiški wišč ihšs, tāpat „žuh“ (ka) nešajneedi pilna diwkahrščā garuma. No otras pušes, „ka—pu“, abi balšeeni ihši, bet ritmiški tee išnahl gari. Ari romeescheem dšejā bij atklants šinamōs gadijumōs pantmehra dehl grofit balšeenu fonetiško garumu (tā šauktā dšejiskā brihwiba — licentia poetica); bet 1) mušfu dšejās ritums nemaš nedibinās uš balšeenu garuma, 2) mums lihdsigi gadijumi šastopami beš kahda eeroberšchojuma. Tātad mušfu dšejā šilbes ritmiškais garums pilnigi šchīramš no gramatiškā. Otrahrt, redšam, ka peemehram, te neweena rindina ritmiški naw kahdās agrafās atfahrtojumš. Kas tad rada noteikto ritumu, kuru tomehr lajot juhtam?

1) Wišs šazerejumš šadalamš pehdās, kuru išlajiščhanai wajadšigs piluigi weenads laika garums;

2) iš pehdā ir weens balšeens ar uššwaru noteiktā weetā (šhini gadijumā pirmā);

3) ihfee balfeeni taifni. pa diweem aishem weena gara weetu.

No ſcha redſam, ka ſilbju garums naw muhſu dſejas ritumam par pamatu, bet tik toniſki noſchkirto pehdu iſweido, padara daſchadu.

Daſchada garuma balfeeni faſtopami tiklab tautas dſeeſmās (peeweiſtais peemehrs), kà ari mahkſlas dſejà (ſkat. § 27 daſchadu pantmehru ſakopojumus).

Kombinejot daſchadu ſilbju garumu, wiſòs pantmehròs waram panahht ahrſahrtigi daudj daſchadu ritumu. Taſchu muhſu mahkſlas dſeja, eeweſdama leetoſchanà ſahpjoſchos pantmehrus, naw tos paguwuſi metriſki tik bagati iſweidot, kà tautas dſeja krihtoſchos (trokajus un daktilus). Wiſus daſchados gadijumus waram ſaweenot diwàs galwenàs grupàs: 1) pehda, kam par pamatu ir **diwàs** ritmiſki garas ſilbes, 2) pehda, kuras pamatà likti **trihš** weenadi gari balfeeni.

Pee pirmàs ſchkiras peeder trokajš un jambš. Ja tur buhš ſahda trihšſilbju pehda, tad ta peefleefees pamata ritumam un weegloš balfeenus pehž klaſiſkà parauga radis diwreiſ ihſakus par garo. Peemehrus ſkat. 56. lappuſe. Peons buhš tad ar wiſam tſchetram ihſam ſilbem.

Trihš ſilbju pantmehròs — daktili, amſibrakija un anapeſtá — kad eeradiſees diwſilbju pehda, ta padariš ſawas ſilbes garakas par uſi (duoki):

Suhdſamàs | deenàs | ſwehtaiš rihtš | auſt. |

Genin'ch.

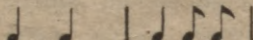
Peonam buhš diwàs ſilbes ihſas, diwàs atlikš garas: „jemes“ — ihſas, „urdſi“ — garas.

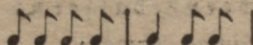
Kà ſaſpeeſtàs apaſchſemēs urdſinàs

Spehtš kaiſdamš un ſahpedamš aiſwellkàs.

Babrda.

Ritumu pilnigi apſchmet war, peem., ſchà:

Weenš gans nomira, trokajš un daktiliš.

Žiti gani raudaja. pirmais peons un daktiliš.

§ 29. **Kluhdas pantmehra.**

1) Weens divsilbju pantmehrs no otra, tapat ikkats trihsilbju no ziteem atskiras tikai ar sawu eesahumu:

1. ^ u | ^ u | ^ u |
 u ^ | u ^ | u ^ |
2. ^ u u | ^ u u | ^ u u |
 u u ^ | u u ^ | u u ^ |
 u ^ u | u ^ u | u ^ u |

Tahlaķ rindas rit weenadi. Tātad muhsu rituma ņajuhta atkarajas no pirmās pēhdas, To tadeht ņauz par **baņi** jeb **pamata pēhdu**. Winaĭ wajaga tuhliĭ dot ņkaidribu par ritumu.

Bahrdam ir dņejols:

Juhs, manas mahtes rotas,
 Mozija darbs;
 Juhsu aptampeens...

Sche ir krihtofchais pantmehrs:

^ u u | ^ u | ^ u |
 ^ u u | ^ |
 ^ u | ^ u | ^ |

Bet no pirmās rindas ta nenoprodam.

Waram lasit ta:

Juhs mānās māhtes rōkas

Pirmam wahrdam newajadsēja buht weensilbigam.

2) Ritums jaatņihst par kluhdainu, ja **weglas** ņilbes weeta ņtahw ka h d s **ņwarigs** wah r d s.

Tur ņeedoņchu birņta|lu galot|nē|

Dabaņ deewēņte ņchu|po|ņas nāig|.

Te ir pantmehrs ar weeglu fahkumu: „dabas“ nedrihtst usfwehrt rituma dehl. Bej tam abas silbes ifrunajamas ihfi — tās peona weeglās silbes, kas zehluščhās šadalot amfibrakija pirmo. Tif ſwarigam wahrdam tā jateek bej usfwarā ihfi ifrunatam, ſinamā mehřā norihtam. Te ritums fakroplo walodu.

Pastahw iſfkaidrojumi, ka lihdsigā gadījumā „dābās“ teekt lafīts ar usfwaru un lehni. Tatſchu mums toniſkā ritumā lihdsigā laſijumā jaſajuht „dabas“ kā atſewiſchka pehda; tā ſche 1) iſjuht lihdsiſwara pantmehrs (amfibrakijš) un 2) rindu garumā te iſnahk leeka pehda.

Lihdsiga kluhda Aſpaſijai: „Tā wājaġ dſihwōt, k̄a ēš dſihwōju“: „eš“ ſaiſni buhtu jauſſwer; bet te tās weegls.

2. Ritums teikumu ſaweenojumā.

§ 30. Teikumu ritums wiſpahriġi.

Iſt teikumā ir wahrds, kuru ſtiprat ifrunā. To ſauz par logiſko teikuma usfwaru, **logiſko aſzentu**.

„Saki, ko gribi, **tomehr** ēš tew nepeekrihtu“. Ketaf un trefnak eefreestos wahrduš ifrunā ſtipratā un augſtakā balſi. Sche wahrdi, mainidamees ar neuſſwehřteem, rada ritumu teikumu ſaweenojumā.

Akzentejamo wahrdu leek waj nu teikuma be i ġ ā s („gribi“), waj ſahkumā („tomehr“), ar wahrdu — redſamakā weetā. Pirmā gadījumā ritums ſauzams par **ſahpjofchu**, otrā par **krihtofchu**, kopā — weens rituma wilnis.

Teikuma ſaweenojumā ritmiſkee wilni war buht ihfaki waj garaki, raugotees uſ to, zif gari teikumi. Iſteikſmē, kura ſaſtahw no ſewiſchti ihſeem teikumeem, logiſkee akzenti — ritmiſko wilnu wirſotnes — atradiſees weens pee otra tuwu. Tahdu iſteikſmi ſauz par **laſoniſku**. Ja teikumi gari, tad ritmiſkā teikuma weeniba ir plaſcha. Tahdu iſteikſmi ſauz par **periodiſku**. Ja teikumu ſaweenojuma ritmiſkee wilni ir daſchada garuma, k̄a tās wiſbeeſchal ſaſtopams, tad tahdu ſtilu ſauz par **iſdecniſchu**. Par paraġu war noderet Walda rudens aprakſts.

Ir pats wehlinais rudens ar wiſeem ſtipraġeem wehġeem, tumschajām naſtim un greeſigajām ſalnām (ſawilktš teikums). Un kuru lapinu ſer ſalna, ta nolidinās pate no ſewis ſemē, lai ari wehġa neſahda naw — noritinās fluſu un meerigi, tiſkai tā palehni, it k̄a ruhġta aſara (garakš ſaliktš teikums). Ja gadās wehġiſch, tās pazel un pahřſweeſch tās pahř kraſta malu (ihfakš ſaliktš teikums). Tad lapinas kriht upe (weentahričš teikums).

§ 31. Lakoniska waloda.

Lakonisku walodu jauz ari par **saraustitu**. Winnu leeto fewischki tad, kad grib tehlot ahtras pahrmainas usnemamods eespaidos: waj nu dsihwu un daschadu darbibu (pirmais peemehrs), waj ari daudj daschadu preekshmetu, kas fastahda weenu ainu (otrais peemehrs).

1. Ugunsgrehks.

Sahrta jau	
Debejs ehla	Logi saplibst. Patjcheem lubhtot,
Jt ka asins. Nibts taf naw!	Balki satriht. Drupas twehlo.
Gelas brehka.	Behni raud un mahtes schelo.
Duhmi kuhp.	Lopi breezmäs
Streen un klup!	Sadeg leesmäs.
	Schillera, tulkojjs Purfalitis.

Sche starp teikumeem ir tik weens beedrotajs — „un“.

2. Saule atkal spihd. Tornis mirds. Un mehs it skaidri waxam dsjrdet, fa swana. Gara bapnizenu rinda brauz. Redf ari tahjneetus. — Poruts.

Schahda stila isteiktees bij eejeenits jenatne Greakija, fewischki tai Greakijas dala, kuru jauz par Lakoniju, tapehz ari schahdu isteiksmi jauz par lakonisku. Tagad truhkst zilwaka gara dsihwei tas weenkahrschibas, kura pee greekeem melleja tahdas isteiksmes. Tagad lakoniskai isteiksmei jits raksturs. Nemeeriga un raibu eespaidu pilna pilsehtas dsihwe leek steigtees no weenas parahdibas us oturu, lai wifas tas aptwertu.

§ 32. Periodiska waloda.

Periodiska waloda fastahw no garakeem salikteem teikumeem. Sai schahdi teikumi buhtu ne tikai labi saprotami un skaidri, bet ari dalki, tad wini jafastahda pehz sinameem noteikumeem, pehz kureem fastahditu saliktu teikumu jauz par **periodu**. Tas ir salikts teikums, kur sch fastahw no kahpuma (protasis) un krituma (apodosis), un kura isteiktas kahdas domas ar sinamu pilnibu. **Nahpums** ir perioda pirmä dala, kuru palaitam lafa weenmehr wairak un wairak balfi pazekot; **kritums** ir otra puse, kuru isrunajot balfi pamafam nolaisch. Schä periods jalafa tapehz, fa winsch fastahdits tä, fa faturis prafa schahdas balfs moduleshanas: weenä puse isteiktas papildina to, kas teikts otra puse. Abas perioda

datas fastahda kopâ it kâ masu fazerejumu, kurâ ar sinamu pilnibu isteiktas kahdas domas. Tâ perioda musikalâ ihpafchiba — ritumâ stahw faskanâ ar faturu.

№ 1. Kad niknas wehtras dsihwei postu drand,
Kad skumjâs dweh'le baitojas un raud,
Kad laimes gaischee brihschi suhd un irst,
Kad zeribas, kâ rudens lapas, birst: ||
Tad, zilwets, eedomâ, zit ihfais iprihdits
Ir laiku muhschibâ taws dsihwes brihdits! (Kad eedomâ?)

Gd. Weidenbaums.

Schim periodam kahpums beidjas ar wahrdu „birst“ un tuhliht tahtak sahkas kritums. (Starp abâm perioda dakâm aisween litfim sihmi ||.) Schâ periods jaedala tapeh3, kâ katrâ dalâ isteiktas sawas domas. Birmâ puse aprakstitas zilweta zeeščhanas, otrâ usrahdits, kâ pret tam isturetees, lai winas panestu: jâstataš no muhschibas stahwoffa, no kura wiš isleekas neezigs.

Zapeesihmê, kâ nošaukumi „kahpums“ un „kritums“ ne katreij faskan ar bals š kahpumu waj kritumu lašot, peem. nahkoščâ periodâ, kurâ bals beigâš jautajuma deht japaaugstina:

№ 2. Kad tu buhtu, tehwu seme,
Kâ es luhdsu natt' un deen',
Geela, branga juhras pehrle,
Pašaul's paradises dahrs: ||
Tad gan lepnati es tewi
Sweiginatu, šlawetu,
Bet waj tewi karstat mihlet,
Nekâ šhodeen, waretu?

Toma Mura, tult. Barons.

Te kahpums un kritums, fastahdidami kopâ weenu ritmistu wilni, atdalâš weens no otra peh3 fatura: kahpumâ dšejneeks iřfata, kahdu winsch wehletos redset sawu dšimteni; kritumâ tas rahda, kâ winsch tad pret to isturetos. Wiš periods kopâ isteiz domas, kâ dšimtene mums jašlawê tik tad, ja ta ir eewehrojama, bet jamihlê weenmeh: — ari tad, ja wina neeziga.

Periodus leeto gadijumâš, kas taišni preteji teem, kad isteizas lašoniski, tas ir tad, kad rakstneeks leek eedšilinatees weenâ pašchâ preeščmetâ waj darbiba. Tos fastepam pee rakstneekem, kuri pamatigi un meeriigi mihl eedšilinatees iktatras leetas šawadibâš, nošwehrt winu sihkumus, kâ tas eešpehjamš, peem., lauku dšihwê. Pee tahdeem peeskaitams Apšiču Šekabš, no kura raksteem peewesti wairaki peemehri: № 5, 11, 13.

Jau peeminets, ka sintaktiskā finā periodi nav nekas zits, kā tik plašchi šalikti teikumi. Nā gramatika mahza, tad šahādi teikumi ir 1) šakahrtoṭi, kas šalikti no diweem waj wairak weenlihdfigeem patstahwigeem teikumeem, un 2) pakahrtoṭi, kur galwenam teikumam ņeeweenoti palihga teikumi. Tā periodi, šihmejotees ujtō, kā šabeedrots paaugstinajums ar pašeminajumu, eedalās 1) **šakahrtoṭōs** (№ 1.) un 2) **pakahrtoṭōs** (№ 2.).

Šahādi šaweenojumi war buht starp šahpumu un kritumu; bet katrā daķā par šewi atkal war buht šakahrtojums un pakahrtojums. Tā periodā № 14. šahpums pakahrtoṭs, kamehr № 3. wiņšch šakahrtoṭs, jo šastahw no weenlihdfigeem palihga teikumeem; № 2. šahpums ar kritumu šaweenoti ar pakahrtojumu, kamehr šahpums par šewi ir šakahrtoṭs. Šchirojot periodus, negreesiřim wehribās ujtā, kā šabeedroti teikumi katrā daķā par šewi, bet tik ujtā, kā šabeedroti šahpums ar kritumu.

§ 33. Šakahrtoṭi periodi.

Teikumu šakahrtojums war buht trejads*): 1) weenojořchš, 2) pretstahdořchš un 3) nodibinořchš.

1) **Weenojořchais** šakahrtojums beedro teikumus, no kureem weens iřteiz domās, kas šařkan ar otrā teikumā iřřazitām. Beedrojořšee wahrđi te ir: un, ari, ne tikai — bet ari, ne — ne, tik pat — kā, pa daķai — pa daķai, tas ir, wiřpirms — tad — beidřot, pirmķahrt — otrķahrt — treřķahrt un žiti.

№ 3.***) Peřž jahneem te wiřs iřčum, mudšč un kufst: || (tas ir) wiřreešči baltōs kreklōs, šeeweešči weeglās katuna jaziņas, gan gaisčhās, gan filiās, rořā, raibās... — A. Neebre.

2) **Pretstahdořchais** šakahrtojums leedro teikumus, kurōs iřteiktas domās, no kurām weenas štahw otrām preti. Beedrojořšee wahrđi: bet, tomehr, turpreti.

*) Ir wehl žeturtais šakahrtojums — iščlirořchais (раздвительное сочинение): Waj nu uřnahšs driřšumā leetus, waj wiřš šehjumi nofaltis. — Bet periodās šchis šakahrtojums retal šastopams.

**) Peē weenojořchā šakahrtojuma peeder ari iřřķaidrojořchais, un laħđs ir iščis.

№ 4. To tahtumu no Deewa waiga
Lihds grehtu dublu dibenam
Naw jilwets apjauft eespehjis; ||
Bet gan scho milsu atstatumu.
It ihja, ihja brihtina
Winsch daschu reifi noftrehjis.

Raubfites Matifs.

3) Salitta teikuma ar **nodibinoscho** fakahrtojumu weena
daka isteifts zehlonis, otram sekas. Nodibinata teikuma beedrojoschee wahrdi ir: jo, tapeh3, tata d.

№ 5. Schur, tur dsirdi tahdu faru nobrihtscham: || (ju) warbuht wehl
wisi mescha eedfihwotaji naw gabjuschu pee dusas; warbuht wahwere to no-
laufa; warbuht tas ari, fakaltis kuhdama, pats nofrita.

Apfischu Zefabs.

Ka wispahrigi fakahrtots teikumods, ta ari periodods beedrojoschos
wahrdus daschreis islaisch, ta tas notizis periodods № 3. un № 4.
Tahods gadijumods fakahrtojuma raksturu noprot waj nu peedomajot
beedrotajus, furi waretu buht islaisiti, waj ari no teikuma jatara.

§ 34. Fakahrtoti periodi.

Fakahrtots teikums fastahw no galwena teikuma un weena waj
wairakeem palihga teikumeem. Palihga teikumi peh3 nosihmes ir: 1)
preekschmeti, 2) isteizeji, 3) apfihmetaji, 4) papildi-
nataji, 5) weetas apstahllu teikumi, 6) laika apstahllu t.,
7) fahrtas apstahllu t., 8) noluhka apstahllu t., 9)
zehlona apstahllu t., 10) nolihguma un 11) peekah-
wuma teikumi. Kats no schein teikumeem war fastahdit perioda
weenu daku (protasis waj apodosis).

1) Periods ar **preekschmeta** palihga teikumeem:

№ 6. Kas jwaigsnes gaisds stahda,

Kas jaulei zelu spreesch, — ||

Tas ar' par tewi gabda,

Kad behdas tewi spreesch. (Kas gabda?)

Paula Gerharda, tultotajs nesinams.

2) Ar **isteizeja** palihga teikumeem:

№ 7. Es esmu tas, || ka wahrdi wehlas

Rakts klujuma tew skaneja,

Ka doma tewim tschuksteja,

No japni redseji, ka schehlas

Sirds tew ta migla nojauta. (Kas esmu es?)

Vermentowa, tult. U-pasija.

3) **Ur apšihmetaja** palihga teikumeem:

№ 8. Es naktu no tablās Aisfaules, — ||
Kur burbulo dšintara upites
Pa pukēm, mihibā twihkstošām;
Kur šalna ņedū nekoda,
Uš lapām putekki nekrita;
Kur kalnu gali gaischi špihd,
Pa gaisū balti gulbji šlihd;
Kur šaules meitas feltu wehrpj;
Kur agri no rihā škan lihšmiba
Un nebeidšas wehlu wafarā;
Kur, palmu šaru nolaušis,
Get apkahrt meera engelš. (Kurš Aisfaules?)
Teodors.

4) **Ur papildinataja** palihga teikumeem:

№ 9. Kur rahzeni lihdu mā, waj kur širni tihrumā,
tur kabli un burkani dahrsā, — || ta šezim šen wairš newa-
jadšja šahštit. (Ka šahštit?) — Reikens.

5) **Ur wectas apšahkku** palihga teikumeem:

№ 10. Kur Deewa šaule tewim pirmsreiz atšpihdeja,
tur debešš šwaigšnes tewim wišpirmat atšpulgoja, kur
debešš šibeni tew wišpirmat wina wiššpehžibu parah-
dija, un wina wehtrās tewim, šwehtās išbailes aišgrahb-
tam, žaur dwehšeli šchalža: || tur ir tawa mišlestika, tur ir tawa
tehwu šeme (Kur ir?) — Kronwalda Utis.

6) **Ur laika apšahkku** palihga teikumeem peemehrs № 1:

Kad nitnas wehtrās dšihwei poštu draud . . .

7) **Ur fahrtas apšahkku** palihga teikumeem (šalih-
dšinošs periods):

№ 11. It tā tehws mirdams redš pehdeja preeka
azim wehl mašo, bet šahiglo pehžnahzeju dehlu un aiš-
eedams runā mehām luhpām uš wina galwas šwehti-
šchanaš wahrdus: || tā ari šche wežaiš meššš šawam mašajam, bet
žeribas pilnajam dehlam leetas kaut ko mehmi šahštot waj tšchulstot. (Ka
leetas?)
Apšišu šetabš.

8) **Ur zchlona apšahkku** palihga teikumeem:

№ 12. Es nemihlu šchis pilšehtas, — || tadehl ka te pawa-
šari nepluhšt manā ištaba žihruka dšeešma un behrša
jauno lapu imaršča; tadehl ka wašaru te naw šalās
meišča ehnaš, špirgtās lihšchu miglas un upes ar balto
uhdens pukū melneem atwareem; tadehl ka rudeni te

nešch nahz pee mana loga šmagi peelijufe leepa, un ne-
šitas pret manām mašām ruhtim wehja trenkatas bah-
las lapas, un seemu te naw miršošchā baltuma un šwehtā
flufuma, bet tāpat weenmehr. dahrđ, šwilpj, šchind, dun,
tarščh un rišb. (Kapehž nemihlu?) N. Br.

9) Ar **noluhka apstahktu** palihga teikumeem:

№ 13. Šchee wezee rejnee stembji ir it tā monumenti, to gahrčha
zehluše par peeminu wišeem teem šintu negalšeem šawā firmajā muhščā, kas
winai bijušchi japanes un jaitur, un to wina ari pahrzeetufe, pastahwedama
wežā špehtā un šalumā; wini ir gadu no gada atjaunojamas peeminās ših-
mes uš šintu gadu wezeem truhdeem, — || lai šen te šalojušchee
toki nebuhtu aismiršti krittušchi šeme; lai par wineem
leezinatu ne tik ween winu truhdi, no ka barojas wišs
tagadejais meščs, bet lai wineem netruhtu peeminektu,
kas želki no aukas waj šibena rokās meščha leebajā kap-
šehtā. (Ar kaħdu noluhktu ir?) Apšičhu Šekabs.

10) Ar **nolihguma** palihga teikumu ir peemehrs № 2:

Kad tu buhtu, tehwu šeme . . . (Kaħdā gadijumā
šlawetu?)

11) Ar **peekahwuma** palihga teikumu:

№ 14. Gan nebuhs išdibinajams, kad latweeščhu
tauta šawām teikām, pašakām pirmo reiši čhuhpuli ka-
ruše, tās lolot šahkufe, širdi ušneħmuše: || bet šims wezumš
winām nenoleešjami ir. (War eešahkt periodu ar beedrojšošeem wahrdeem
„kaut gan“ un pašeminajumu ar „to mehr“.) — Vertis Puščhtaitis.

§ 35. Weenkahrščhi un šalikti periodi.

Periodus beš tam wehl eedala pehž šastahwa. Iščhkir
weenkahrščhus un šaliktus periodus. Za periodam naw ne-
weenas dakās tahdas, šura par šewi atkal ir periods, tad
tās ir **weenkahrščhs**. Turpreti, ja tam weena waj abas
dakās (šahpums un krittums) ir atkal par šewi periodi ar šawu
šahpumu un krittumu, tad šchahdu periodu šauz par **šaliktu**. Wišči
liħdš šchim peewestee periodi ir weenkahrščhi. Kā šalikka perioda
paraugs war noderet šekoščhais.

№ 15. Za gribi atmenus šakrant preetščh Egiptes piramidem, waj
raibos hiroglifus obelisktu stabos eerakštit, waj kaħdu miššign šinties tehlu
ušmuhret, — || tad peeteek, ka štrahdigi wehrgi ar amatneektu gudribu beš
šahdas dšitakas išprasčanās pee šcha darba stabjas; || bet ja gribi, lai iš
nešihwā marmora štaltais Apolona augums išželas, lai warenais Aronids,

kas, ņawu galwu pazeldams, wiŃs debeŃšus ņadrebina, zilweku meefigām azim parahdās, ja gribi, lai ņahrtā ņaistuma un mihliģā daiņuma pumpurs iņplautu par Afrodites deeweti, — || tad wajaga mahņlai pazeltees lihņi paņhām debesim un no turcenes iņluhģtees un atnestees tahbus weidus, turus wirs ņemes walti mekleņi. Kronwalda Atis.

Šchim periodam ņahpums (lihņi ||) ir ņaws paņahrtots periods, ar nolihģuma palihģa teikumeem ņahpumā (lihņi ||), kas uņņkaita ņeno eģipteesĆu darbus, ņamehr kritums rahda, kas wajadņiģs, lai ņhos darbus padaritu; wiŃs ņĆis periods — leelā perioda ņahpums — iņņaka, ka eģipteesĆu darbeem wajaga til ņpehĆa un iņweizibas. Kritums atkal ņadalās diwās daĆās, no kurām pirmā (ņahpums) uņņkaita greeku darbus, bet otrā rahda, kas preeĆĆ winu iņweņĆanas wajadņiģs. WiŃs leelā perioda kritums tātad ir atkal periods, kurņĆ iņteiz, ka greeku darbeem, kā mahņņlas raņĆojumeem, wajadņiģa deewiņĆka ņa-juhņma. Ubas daĆas kopā ņaweenotas ar pretņahdijumu tā, ka wiŃs periods iņteiz: no darbeem redņams, ka ņengreeku kultura bijuņe augņtata, nekā eģipteesĆu. — Tā no ahreģās un eefņĆeģās (domu) puņes apņlatot, redņam, ka ņĆis ir ņaliktis periods.

§ 36. DĆejota rinda.

Teikumu garumā war ņaņneegt ari pawiņam ņingri noteiktu ritumu: waj nu tos padara pawiņam weenadi garus, waj daņĆada garuma teikumus ņarindo noteiktā ņahrtibā. Tā kā peģ, il teikuma naĆ apluņe (pauņe), tad tā wiŃs ņazereģums ņadalās garaģos rit- miņģos wilnģs. ŠĆi teikumu weenadiba eectureta dĆejotā walodā.

Saulit teģeģ' teģedama. Ćs paliku pauehni. Naiva ņawas mahmu-
linas, kas eģeģĆa ņaulitē. Tautas dĆeģma.

Wiņi ņĆetri — ari peģdeģais palihģa teikums — gandriģ pil- nigi weenada garuma: RaĆrā ņĆetras troģaju peģdas; tiģai pirmā un treģĆā teikumā tās pilnas, otrā un Ćeturģā noģirņtas. No ņĆahdeem weenadeem teikumeem, kurus rakņta katru ņawā rindā, ir Ćehlees dĆeģas ņadalijums **dĆejotās rindās** jeb **ņitģs**. Tagad tomehr ne katreģ il rinda ir ņaws teikums; rindai ņeģo til, tāpat kā teikumam, maņa apluņe. DaņĆreģ weenā rindā wairati teikumi (ņĆe pirmā un peģdeģā rindā):

- 1) Melns ogĆains tukņĆums, kur bij teģwija!
Tur draugu dweģi'les kĆiģt, kā pelnu pleģnes.
WiŃs nopĆauts Ćara ņpeģts! Kuģt, tad ta pĆauģa!
Rains.

Waj atkal weens teikums steepjas pa wairafam riidam :

2) Kad kotam lausta galotne, winjch ipehji
Tik plehstees plajchumâ, ne augt us augfchu.

Rainis.

Tâ rinda kluwufi tagad wairaf ritmistâ — muſikala parahdiba, beejchi paſaudeedama ſawu logiſko teikuma dabu. Tomehr, ja zeeſchâ ſakarâ ſtahwoſchi teikuma lozekli teek ſchirti daſchadâs rindâs, tad tas eenes neſaſkanu :

Teiz, ar tahdu preeku wari ||
=|| Salot weentuls, bruhklenaj ?

Kaudſites Matijs.

Zihnijees ar wiſu ipehtu,
Ka tu eſi dabujis ||
Schlaſtibu atmest grehtu.

Daſchreij rindâs widû rodas pahtraukums, iſlaiſchot weegloſ balſeenus :

Salbs tew un ſnaufchams ir meegs, kas no paſaules ruhpeim wairs traukts naw,
Kamehr no truhdeem patš Deews || paſtarâ beenâ tew' jels.

Juris Alunans.

Scho pahtraukumu rindâs widû ſauz par **zeſuru**.
Winas ſihme ||.

Daſchâs walodâs, kâ frantſchu, polu, par rindu maſaka ritmistâ wilna dſejotâ walodâ naw : akzentetee balſeeni, tâpat ihſee, kâ garee, nemainâs noteiktâ kahrtibâ ; tikai wiſâs rindâs weenads ſilbju ſkaitš. Bej tam rindu weeno atſkanas. Schahdu dſejotas walodas weidu ſauz par **ſilabiſku**.

§ 37. Daſchads rindu garums.

Dſejotâs rindâs war buht daſchada garuma ; tâ ſazerejums ſadalâs garakôs waj ihjatôs wilnôs. Iſfakâ rinda ir tahda, kura tik weena pehda.

1) **Weenupehdas** dſeja :

Wiſs nâms |

ſau dūs |

Iſt râhms |

Ūn kluiſs. |

Pluhdonis.

2) **Diwpehdu** djeja:

Stahdijū | ēewinū |
Plahnina | widū. |
Ušauga | ēewinaī |
Dewinī | šari. |

Lautas dseejma.

Māns nā|mīnšch pēlēš |
Un ša|kritīs, |
Gūl pūr|wā šuhnās |
Gegri|mīs. |

Stalbe.

3) **Trihspehdu** djeja:

No tūm|schā trūh|dū šapā |
Es gri|bū i|šaugt wehl: |
Mān špo|schās šau|les gāišmās |
Un šilās de|bešs šchehl. |

Stalbe.

4) **Dschetpohdu** djeja:

Deews tō | šinā, | Deews tō | šinā, |
Šur tee | kūngi | nāndū | neh mā: |
Ne tee | arā, | ne ē|žeja, |
Ne šah|dijā | apī|mīschū! |

Lautas dseejma.

Špihdalās | ašis | raudšijās | droščī, |
Būrwigās | leefmās | špihdeja | tanīs, |
Koku šad | šodāmā | jāuneklīm | teiža: — |
Šweižinū | šewi, | šarewi | štaltaiš, |
Preežajos, | nāhtōschō | wāroni | redjōt!" |

Pumpurš.

5) **Peetzpehdu** djeja:

Rā gū|bjī, bā|ltī pā|dēbē|schī eēt.
Tēem wēh|lētōs | ēs tāh|lū līh|djā fkrēet
Tūrp tāh|lūmā, | kūr jee|mās nē|pāfihst,
Kūr rō|šes mūh|schām jēed | ūn nē|nōwihst.

G. Weidenbaums.

6) **Sesāpehdu** djeja:

Wāj pā|šihstī | tū mūh|fū līh|tchū fāl|dō fēenu |
Gār Gāu|jū, Dāu|gawū | ūn Dg|rēs lēh|nām mālām ?
Tās jēe|dū lāi|kā fūh3 | nō fē|mēs mēd' | ūn pēenu |
Ūn dšēe|mām āi|jāts tōp | nō līh|tchū lāt|stīgālām.

Sudrabu Edschus.

7) **Septinpehdu** djeja:

Rā gle|jna un | kā fmaids, | kā fap|nis nu | tu pre|sti steidj, |
Ūn jēwim līh|dji nē|fi pā|schu dših|wi — pā|sfazinu. |

klitija.

8) **Astunpehdu** djeja:

Latwju | jēmē, | wēku | laikā, | klufums | fwehts kad | walda | dabā, |
Sirmee | ošoli tad | stahsta, | firmu | teiku | tautai | glabā. |

Brihwsemnecks.

Par astunām pehdām garakas rindās nemehdī buht.

Ir fazerejumi, kuros mainās daščhada garuma rindās. Tā Puhdona rehz frantšču parauga fazeretā dšejā „Baigi“ fahkumā ir weenpehdas rindās, tad nahf diwu, tad trihs, tad tšchetru, tad peežu, tšchetru, triju, diwu, weenas. Tās fakarā ar fatura mainu. Gefahkumā ihfās rindās tehlo farauštītus, nabadšigus eespaidus. Tad, eedšihwojotees nafts ainā, autors atrod aišween wairak parahdibu, kas faista ušmanibu, lihdf widū, fem baiku eespaيدا, daba isleekas pilna baigu, nošlehpumainu fpehku, kas uštrauz dwehfeli lihdf pamateem, un to fawilnotā eedomu fpehja isteizas garās, daudšrunigās rindās. Šakarā ar nomeerinaščanos, rindās kluhst ihfakas, ar mašak wahrdeem. Tā te rindu garuma maina labi rakšturo gara stahwołka mainu.

Par šewi leetotas, ihfās rindās apmehram rakšturo tos pašchus gara stahwołkus, kā ihšee pantmehri (jambš un trofajš): weeglumu, steigu, ijauktus eespaidus. Garās rindās panahf to pašchu, ko garee pantmehri (trihš un tšchetrbalšeenu): meeriga wehštijuma waj nošpeedošča, lehna druhmuma dabu.

3. Ritums teikumu ņaweenojumu kopās.

§ 38. Pants.

Dzejotās ņazerejumās beesĶi atrodam wehl leelaku ritmistu weenibu — **pantu**, tas ir to rindu kopa, pehl kuras atkahrtojas eepreeksĶejā weida rindās.

1) IŶafais ir **diwrindu pants** jeb **distiks**.

Diwrindu raksturs — weentahrĶs, Ŷikums neispluhstosĶstahstijums (a). Ŷhee panti beesĶi fastopami kā atsewiĶĶi ņazerejumi, ihĶi isteizeeni (b).

a. MeĶi gaudo, wilni waid;
Uhpis zers brehz un baib'.

Ŷihneeks prahto: breesmas buhs;
Genaidneeki wirŶu grehs.

b. Kad nebij neta, jau kaos bij rodams.
Kadot kaofam weids tik dodams. A. Br.

AtŶkanas distiks, ja tās ir — aa.

2) **Trihsrindu pantu** ar Ŷweschwahrdu Ŷauz par **terzinu**.

Zit ween ta preeka ir jau gan,
Zit rudens Ŷaule paspihd man,
Zit triju Ŷkanu pantinsĶ (tas ir terzinas) Ŷkan.
Kainis.

Te atŶkanas ir aaa. War buht ari aab — eeb — aab waj zitadi.

Par ih stā m Ŷauz peezepehdu jamba terzinas, kuras ar atŶkanām Ŷaistās weena ar otru ŶĶahdā kahrtibā: aba, beh, ede, dad.

Tā wiŶs ņazerejumās Ŷaistās nepahrtrauktā aplokā:

Pirmais pants:	a	b	a
otrs	b	e	b
treŶĶs	c	d	c
zeturts	d	e	d
Beigu pants	e	a	e

war weenotees ar pirmo, waj peenemt leeku zeturto rindinu, kā tas ir ŶĶini ŶŶasijas dzejolā:

Andens isnihibai.

Bet pašai isnihibai rahdit spihiti
Kam duhščas buhtu gan? Lai plošās auka,
Lai wiši dšihwes seedi jemē mihti!

Kas weens pats stahwetu us kaila lauka
Un kas, ne trušās bihdamees, ne wehja,
Sew smeltu dšihwibu ij nahwes trauka?

Kam buhtu kruhtis titaniska špehja,
Ka tas pret kailās dšihwes šaules reetu
Kā pehņahzejs no lepnā Prometeja
Pats šawā nemirštiba tehrpees etu?

Dantes (1265. g. — 1321. g.) leelais darbs italeešču walodā „Deewišklā komedija“ šarakstīts tahdās terzinās. Mušfu walodā terzinās leetotās tik mašatōs šazerejumōs. Tur tām peešškirta juhšnigi weegla (ihši panti) waj atturigi nopeetna (truhšt parastās zeturtās rindās) daba.

3) **Šchetrrindu** pants jeb **šwarta** wiswairak iplatits. Tas jaušklata par widejo — ne ihšu, ne garu — pantu. Tā winam wairak lihdsšwarā eeturets — nejuhtams raksturs. Atškanas war mainitees daščadi: wisbeeščak — abab (a); ari abba (b), waj O (nam) aOa (c):

a. Tu, mašais awots dšilā ehņā,
Wehl wehletōs pee tewis buht
Un tawā ščhaloščanā lehnā
Sew ihju meera brihdi guht.

J. Rose.

b. Uguns un tauvenis.
Katts tauren, waj tew azu nawa,
Ša laidees šabegt manās leešmās?
„At, atlee nenahšt tahdās breešmās:
Tit redšigos wil gaišma tawa!“

A. Br.

c. Gadu šimteni klušu
Dšikumōs drupušči ruhs, —
Salausti tilti un šappes,
Augišup tam aišnešt bij muhs.

Austra Dahle.

Retak šastopam aabb; lai tahdi panti neatgahdinatu diwus dšistikus, wajaga, lai atškanu pahriš weens' no otra atšškirtōs ar šawu garumu.

4) **Qwinta** ir peeziindu pants. Schahdi panti maf
isplatiti.

Lew schkeet, ka uhdens klinti nihst?
Winsch stalo to augu deenu;
Winsch grausch to un urbj un pahri lihst,
Winsch grib, lai wina drupas schliht —
Plehsh nahwigas dufmas to weenu!

A. Br.

Atskanu kahrtiba te abaab.

Skarbaku eespaidu atstahj kwinta ar atskanam abeba — deced —
gsefg... (peem. „Misericordia“ A. Br.).

Qwinta, mainidama pamihshus atskanas ar blakus, apkampjoscham
un pat atgreeschu atskanam, rada bagataku ritmisku wilni, nekā pah-
runatee. Wina jastan ar jareschgitakeem, ne tik zaurspihdigi noskaidro-
jameem pahrdshwojumeem.

5) **Sekstina** ir sešchindu pantinsh.

Pee koka koks tā klusas bailes speeshas;
Tik diwi behrsi weentuli un stalti
Pret debesim us augshu sneedjas balti;
Kriht retas lapas, gurdi gaisā greeschas.
Tu esi weens, tik tawas ilgas eet,
Kur tablōs meschōs kluffi šaule veet.

A. Kurzijs.

Ja atskanas ir wihriščkas un šewiščkas, pee tam abas mainās,
un beidjamās 2 rindas weenotas ar šewiščkam blakus atskanam, tad
tahdu šekstinu jauz par ihstu. Winas atskanu kahrtiba tad war
buht; ababec waj ari abbace.

Sekstinas ritums ar tuwu mainamam atskanam ir wairaf zaur-
redjams, nekā kwintā; tā winas ritums klufft weeglaks, tuwodamees
kwartai, par kuru tas tomehr wairafu un garafu (kā tas parasts)
rindu dehl ir smagaks.

6) **Septimas** — septinrindu panti — fastopamas deej-
gan reti muhju djeja.

Sirds, mahjees weena buht,
Kā aisschauts gabju putns šneegā,
Kas nespehj ziteem lihds wairs klufft;
Kā, stihgai truhstot, waiba leegā,
Kad nams jau grimis pusnatts meegā,
Un arpai zitas stihgas klufft;
Kā tahds, kas kapā dus!

A. Br.

Atskana schini septimā: ababec.

7) **Ottawa** ir astunrindu pants.

Ja winā atskanās mainās tā: abababce, pee kam a waj b ir
feewiškās, otras mihrišķās — tad to sauž par i h st u ottawi.

Sen nešajstas ilgās truhitis dšelas:
Turp dotees klusā garu walstibā;
Un mana dšefma baigās šlanās zetas,
Kā wehja kotle šehli trihšina.
Grabhj šchalkas, ašaras pahr waigeem wekas,
Un aulsto fir di manim mihtstina.
Kā tahtumā wišs iškaiš, kas man tuwu —
Un to, to šaudeju, tik ihsti guwu.

Gete, tult. Rainis.

Ottawās šarakstija Lorkwato Lafo (1544. g.—1595. g.) šawu leelo
šazerejumu „Atšwabinatā Jerusaleme“ italeešchu walodā. Šarais ottawās
pants (ar garām rindām) peedod šazerejumam wehl wairak šwiniga,
šmaga meera, nekā tas ir šekstina. Tomehr tuwo atškanu šapahrojuma
dehl šchis šmagums naw nošpeedošchs — tas ir mahšflā noškaidrots.
Šauka šaškana šchahdā nošihme ir šaturam ar išteikšmi Getes
pehdigi peewestā pantā, kuršch nemts no wina lugas „Šauštš“
„Dahwinajuma“.

8) **Ronas** ir dewinrindu panti.

9) **Dezimas** ir dešmitrindu panti.

10) Šastop ari weenpadšmit, diwpadšmit un wairak
rindu pantuš.

Kas dšejotai rindai atškana, tas panteem tā šauktais **peedšceda-**
jums jeb **refrens**, tas ir rindina, kura atšahrtojas
wiššs pantšs un tā šaišta tos. Ašpasijas dšejolā „Šianas behrni“
ik pantiņā ir refrens „Mehš, nabaga Šianas behrni“.

Šagadejo laiku žilwekam ar wišu dšihwes nemeeru un šleigu
tuwat šahw ihsee pantini, tāpat ar gaišchu, kā ari druhmu nokrahšu.
Šapehž meerigajo, škadro šekstinu, ottawu u. t. t. jaunlaiku dšejneeku
darbšs daudš nesastopam. Šikai pehdješšs pahra gaddš dašchi jaunakee
rakšneeki peegreešchas atkal štingreem šenatnes paraugem, kā: Š. Rošite,
A. Gršs, W. Eglite un žiti.

Šarakšs dšejojumšs redšam mainamees waj nu 1) noteiktā
šahrtibā, waj 2) břišwi dašchada weida pantuš. Tas lihš ar
šatura mainu:

- 1) „Rekwiemā“ mainās panti noteikti;
- 2) „Ašraitnes dehlā“ — břišwi.

Ir arī dzejoti fazerejumi, kuru rindās nav weenotās pantos, peem. Aspasiņas „Es gulešhu jahrkā“, Behrsina „Gul šawōs kapōs“. Wini atstahj eespaidu waj nu 1) ar weenfahrschu, juhsnigu nemahkslotibu (Behrsina), waj 2) brihwu, šwaigu un newaldami bagatu juhtu pluhšni, kā Aspasiņas.

Turpreti noteikti weenadeem pantineem peemiht wispirms weeglas rotatās rituma pilns pluhdums, kas it kā no fewis wirtu un weidotos pehdās, rindās, pantos. Tahdi ir, peem., labakee Aspasiņas, Bahrdās, Skalbes dzejoli. Tā ir juhsnu dzejneekem. Ziti panti rada wihrischiņas stingribas un šawaldišchanās eespaidu; tee radušchees juhtu un domu straumi waldot un apšiniģi weidojot. Tahdi ir leelums Raina dzejolu. Ari Jurim Allunanam un Pluhdonam eiritmišms beeschi išwests wisstingrakā likumibā. Beeschi te atrodam reti fastopamus waj pilnigi originelus (patstahwigns) noteiktus pantus. Tee ir tee dzejneeki, kam juhtu un domu dšihwe šinamā lihdsšwarā (klasiki).

Ja pirmās šchiras, teišim, Aspasiņas, djeņas atstahj maiga, weegli apstrahdajama materiala eespaidu — ja tās ir, kā marmora tehls, kuršch leefas it kā pats dšinis beš neweena kalta zirteena no mihtstas klints, tad otree, peem., Raina panti, ir kā wara, granita, waj dšels tehli, kas ar leelām puhlēm til weidojuschees, un kur wehl redšami wešera šiteeni, (negludenumi), kas winus weidoja. Schahdā nošihmē pantus kalt naw nefas šmejams.

§ 39. Noteikti ritmiško elementu šakopojumi.

Pantmehrs, daschads pehdu škaitš, kā arī atškanas war wišu wišadi šaweenotees šawā starpā. Dascheem noteikteem šakopojumeem ir fewišchi nošaukumi.

1. Šešchpehdu jambōs šarakštitu dzejolu šauj par **aleksandrinisku**. Tas tapehš, kā šenatnē par Aleksandri Šeelo bij dšejots šchahdās rindās.

Lihšschu šeens.

Waj pāšihšti | tū mūhšū lihšschū šaldō šeenū
Šar Šauju, Dawgawu | un Dgres lehsnām malām?
Tas šeeđu lai kā šuhš | no šemes med' | un peenu
Uu dšeesmām aišjats-top | no lihšschu lašstigalām.

Šubrabu Šdšhus.

2. Par **pericefhu** pantu fauz kwartu ar atskanām aaOa.

Dšihwais awots.

Jr awots šudrabots,
Kur rehtas dšeedet dots
Reiš zela mešletajam,
Kas dšihwē cewainots.

Kad ūkumejs nešin fehrs,
Kam ploša ilgū ūwehrs,
Dod awots ūpehtu winam
Leitt: ūalds ir dšihwes mehrs.

Kas ūewi iūsmelt drihtst
Un dšehris atkal twihtst,
Tam, muhšham atjaunotam,
Šhis awots neiūūhtst.

A. G. r. s.

3. Sešchpehdu rindas, kas ūastahw no daktileem un ūahda trokaja, fauz par **heksametrem**. Tas ir greeku wahrds un noūihmē „sešchi mehri“ (pehdas).

Šaulite | ūpihdeja | gaischa nō | rihta; | preezigi | wiū.
Nu jau | mahsoni | ūchur un | tur ir | redsami. | Šaule |
Niūleen | brihšham aiš | ta, tad | atkal aiš | zita. . . Nu | ūpulgo |
Mahsonu | ūtarpā | gaischi, te | atkal | tumšiba | ūajedi. |

Elberwelts.

Heksametri bij eezeniti ūewiūchki pee ūeneem greekeem. Winu walodā ūchajā pantmehra ūadūejotas garas ūahstu dšeesmas jeb poemas — „Odiseja“ un „Iliade“. Pirmo no tām tulkojis latwiūki Mihlenbaks. Heksametri parangs no ūcha tulkojuma:

Māudaju | juhrmalās | ūmiltis es | ūehdees; | nedj | gribeja | ūrds mān |
Dšihwot | ilgaki | wairs, nedj | redjet | ūpihdam wairs | ūauli. |
Bet kad | randajis | biju es | daudj un | walstijees | deesgan. |
Taisnigais | juhrwezis | teiza tad | man un | runaja | ūchahdi: |
„Keraudi, | Atreja | dehls, wairs | tā bej | rimšchanas | tik daudj!“ |

4. **Pentametriš** noūihmē peežus mehruš (pehdas). Tā fauz tahdu sešchpehdu daktiku un trokaju rindu, kurā treschaj un ūestai pehdai truhst weeglo balūeenu. Senatnē ūchās diwas nepilnās pehdas, no kurām katra tik weens balūeens (tagad ūmagais, ūenā metrikā pantā — garais) ūkaitija par weenu pehdu. Pateebiba tur ir 6 pehdas — 2 nozirūtas. Tapehž pentametriš, beeūchi ūastopams kopā ar pilnu heksametri.

Hugenbergerim.

Salds tev nu jnaušchams ir meegs, kas no pasaules ruhpeim
wairs traukts naw,

Kamehr no truhdeem pats Deews pastarā deenā tew' zels.

Wišem tu biji sche mihsch, jo tu dseedaji skanigi, jautri

Latweeschu mehle papreesch spehzijs, kà zits jau neweens.

Karstas mums asaras birsi, tawu kapu flazinadamas :

Agri tu esi pardaudj gahjis no schejeenes noff.

Juris Munans.

Kamehr nō | truhdeem pats | **Deews** || pastarā | deenā tew' | **zels.**

5. **Sonete** ir dzejols, kuršch fastahw no divām kwar-
tām un divām terzinām, pee kam pirmā tšchetrrindu panta
katru divu rindu beigās fastan ar otrās kwartās divu rindu beigām
ari terzinas ar atskanām šaweenotas šawā starpā. Zitās walodās fastopam
palaitkam šonetes tikai 5 pehdu jambās; mums winās ir ari trofajās,
kà peewestais J. Munana peemehrs „Wafars“.

Wafars.

Saipnā šaule noretot wehl jmaida,

Seltidama meščus, lautus, plawās.

Jau ar seebeem bites sleidsās drawās,

Gani lopu barus mahjās raida.

Kamehr pasaule us duju gaida,

Latstigāla škani dseed nū šawās

Dšeesmās, pogadama jakās klawās,

Ka itkatram aismrešta ir waida.

Enduščas nu naktij wijās breesmas,

Sihgsmibu un preeku firdi juhū,

Un eeksch jewis degam leefmas.

Kaut es patihlams un mihlams kuhū

Tā, kà latstigāla šawās dšeesmās!

Saimigats pār karali tad buhū!*)

J. Munans.

Atskanas te abba abba ede ded.

*) Šai šonetai gan ir daščas aplamas atskanas: plawās — drawās;
leefmas — dšeesmās.

Daile un daba.

Te ūmujās un te kaijlās dŕeejmas dot
Nu nahtu jums iŕ ŕawas dŕihwes gaitas,
Kas tagad jau pee pahrdŕihwotām ŕkaitās,
Preeŕŕh zita weetu ŕirdi atŕahjot.

Tā iŕgaiŕt wijs, ko karŕti eemihlot
Grib muhŕham ŕaiŕtit muhŕu dwehŕ'les ŕaitas,
Bet ŕauj to jits — un winas atkriht ŕaitas;
Saits dweŕŕh, ar ŕmiltim ŕeno apberot.

At, mihla, draudŕiba un dŕihwes preeks
Jr mirkla ŕiĕuras uĕ pĕdestala zeetā,
No jirtis ŕingrēs un muhŕhigs mahtŕlineeks,

Kas darbā ŕawas iŕdomas tit leetā,
Bet dabu prom tā nepareiŕu treetēs,
Tit nemirŕtigo Daili leekt winas weetā.

Ed. Wirŕa.

Te ŕuħdas — 2 ŕeŕhpeħdu rindās.

Soneti padarija ŕlawenu italeŕŕhu dŕejneeks' Petrarka (1304. g.—
1374. g.).

6. **Soneŕhu wainadŕinŕh.** Latwiŕki P. Blaus ŕadŕejojis
15 ŕonetes, kas wiŕas ŕaŕtahda ŕazereĕumu „Tew“. Otrā ŕonete
eeŕahkas ar to paŕŕhu rindu, ar kaħdu pirmā beidŕās; otrās ŕonetes
beigu rinda der par pirmo treŕŕhai ŕonetei, treŕŕhās beigu rinda par
pirmo zeturtai un t. t.. Weena rindina, atkahr todamās, ŕaŕaiŕta
14 ŕonetes, bet 14tās beidŕamā ir pirmās pirmā rinda. Tā ŕhi
dŕeeŕmu wiĕa ŕaŕeenas beĕgala wainadŕinā. 15tā ŕonete ir tā meŕĕlŕ,
kurā ŕatek wiŕas kopā: ta ŕaŕtahw tit no wiŕu 14 ŕoneŕŕhu pirmām rindām.
Ta ŕlan Blaua wainadŕinā tā:

Œho wainadŕinu tewim dahwinaju!
Zaur tew mana dŕihwe aplaimota,
No taweem miħteem ŕlateem apĕaiŕmota:
Œs tatur briħdi tewi eedomaju!

Ka dŕiki juŕtas ŕahpes apdŕeedaju —
Man dŕeeŕma daŕŕha ŕumju aptumŕŕota.
Par laimibu, kas beigta, iŕŕapnota,
Œs ŕahĕju aŕarinu noraudaju.

Un burwju ŕapnis ŕahka atjaunotees:
Rā ŕeniħŕs atjaunota libinajas
Man miħleŕtiba, ŕruħtis atĕreeŕhotees.

Paħr manu ĕaru burwju ŕapnis kaħjas,
Œrħs laime nodreb, tewim tuwojotees,
Un naħkamiba jauka iŕrotajas.

Tahds joneſchu wainadſinſch praſa blakus plaſchaj djejiſkai fa-
juhſmai ari wiſleelako praſchanu weidot fajuhſmu pehz eepreekſcheja
nodoma. Soneſchu wainadſinſch ir ari R. Strahlam.

7. **Saihſinata ſonete.** Tà war ſaukt ſewiſchku dſejola
weidu, kuru latweeſchu rakſtneezibà eewedis Raimis. Saihſinata ſonete
faſtahw no 9 rindàm, no kuzàm 4 pirmàs faſtahda
pirmo pantianu, nahkoſchàs 3 — otro un pehdejàs 2 —
treſcho. Ar atſkanàm ſaiſtàs otrais pants ar pirmo waj treſcho.

Kalnà kaſpejs.

Tad kluchſi weentuligats gads pehz gada,
No tewis atſchelſees pehz drauga draugs.
Rets zetotajs, kas buhs tew dweh'le rada,
Un reta puke, kas tew klintis **augš.**

Tad ſudis ari tee, — un kalnu tahles
Bej gala klujums ſirdi tewim ſchuangs;
Tew nebuhs dujas atrast ledus gables.

Wisaptahet tewi ledains wairogs ſegs,
Bet wiſas ſemes ilgas kruhtis degs.

Raimis.

Uj preekſchu!

Tu eſi nolauſis aif ſewis tiltu,
Kas ſpehtu wehl reiſ tewi mahjās weſt,
Kur ſteigtos tewi ſtant, lihds ſrds tew ſiltu,
Tew auſtās rotās ſiltu hwa,chu dweſt.

Tiltis nolauſis, dſelmē nogremdetas laiwas,
Tew preti wehtrās klinschu kraujās gruhst,
Gar tukſcho kraſtu kleedſot laiſchas taiwas.

Klintis aſnīs rotās plehſch, balſis kaſjai **luhst...**

Uj preekſchu! Preekſchā ſaules tahles **pluhst!**

Raimis.

8. **Triolete** ir dſejola, kas faſtahw no 7—8
tſchetrepehdu rindàm, no kuzàm zeturtà un ſeptitā
ir pirmàs rindas atkahrtojums, pee kam pahrejās
rindas nobeidſas ar atſkanàm. Ja triolete 8 rindas, tad
beigās atkahrtojas ari otrā rinda. Tahda ir peewestā Auſtrina triolete.

Waj atkal ſche?

Waj atkal ſche tu, ſeedu laiks?

Suhl, meſchus, laukus grefno **plankums!**

Suhl, wiſas malas pilda **janums!**

Waj atkal ſche tu, ſeedu laiks?

Tà, tewim atnahlſot, man kruhtis

Gan mihleſtiba preeklus **juhstis?**

Waj atkal ſche tu, ſeedu laiks?

J. Mannans.

Watarfahrtums torna logã dseeft.
 Schaubaſ mani patur nomoda:
 Kur mans zelſch, kaſ weſtu dſihwibã?
 Watarfahrtums torna logã dseeft.
 Dſihweſ neſpehtu waj ilgat zeſt.
 Zeb libdſ pulkſtenſiteeneem triſt dſitumã?
 Watarfahrtums torna logã dseeft.
 Schaubaſ mani patur nomoda.

Auſtriniſch.

Kluhda — 1 leeka pehda ik rindã.

Pret rihteem auſma aſinaina
 Deg debeſtſ kã milſu ſahrts
 Ilu mirdſumu un kraſſu maiua.
 Pret rihteem auſma aſinaina
 Aug augdama kã burwju aina:
 Luht, wiſſ jau pehtſchni leeſmu ſfahrts!
 Pret rihteem auſma aſinaina
 Deg debeſtſ kã miliu ſahrts.

R. Kruhja.

Atſkanãſ 8 rindu trioletẽſ: aba(a)ab(ab); eekawãſ atfahrtojumi.

9. **Stanzes.** Tã ſauz tſchetrrindu pantinuſ, kuru, faſtahdi-
 dami kopã weenu dſejolu, tomehr katrẽſ par ſewi iſteiz kahdu domu ar
 ſinamu patſtahwibu.

I ſ i n i h z i b a.

Es tawa gara weenigſ mantineekſ,
 Es laukſ, kur aug wehl tawa mihlaſ ſehja;
 Man libdſi klaſſ to aiſmirſtibãſ ſneegſ,
 Te muhſchibai plant daiſe — naw man ſpehja.
 Es traukſ, kaſ tawaſ dwehſ'leſ wiſna piluſ,
 No mani ſakrahjuſt ſahpẽſ, ſmaidõſ.
 Sihtẽſ ſaujãſ ſmilkiſ dahrgãſ walgmẽſ wiln'ſ,
 Kad jaſadruhſ buhſ manim ſahpju ſpaidõſ.

A. Br.

Te katrẽſ pantinſch iſteiz jau noſlehgju domu.

Ihtãſ ſtanzeſ ar weenadãm atſkanãm nedrihkt ſaiſtit atſe-
 wiſchkuſ pantinuſ. War ſtanzeſem ſchirto dabu mihtſtinat ar to, ka
 wiſãm tãm eewed kopigãſ atſkanãſ, kuraſ nedrihkt iſjaukt iſkatra panta
 patſtahwibãſ. Tã forma wairãt atgãhdina ſaturu: panti patſtahwigi,
 tomehr weenoti.

G u h ſ t a.

Sauj — deenai luhdſõſ — kraſtu eeraudſit
 Un „ſeme“ ſaukt, braukt baſlã ſmilſchu oſtã!
 Wet wilni duſ, heſ ſpehta burãſ triht:
 Manſ kugis ſaſtindſiſ ir muhſchu klujẽſ joſtã.

Street brihwi nebuhtibas tutschumā,
Kur nesneeds azs, pat asinatā postā,
Kur setot nespehji doma wingratā!
... Bet ehrglis eeslehgts dšihwes dšelschu iproftā.

A. Br.

10. **Atbalsis.** Tā sauž pantinu, turam pehž garās rindās naht
ihja, kas atkahrto tā atbalsis garās rindās beigās. Garā
ir jautajums, ihjā atbilde. Šcho weidu, kas jau sen pasihftams žitās
rakstneezibās, ppe mums eewedis Raimis ar dšejolu „Balsis un atbalsis“.
Tikai tam ihjās rindās naw garās gals — atbalsis, bet atškana.

Balsis un atbalsis.

Kur ir tew tawa dšilā mihla?

Bibla.

Kur wijs, kas bij tew dahrgs un šwehts?

Tika lehts.

Kur tawi dahrji ar seedošcho daili?

Štahw faili.

Kur tawi uguns un tehrauda dehli?

Notanti tehli.

Tablak atbalsis daba išbeidšas:

Pahr wišu pahrgahja laika rats —

Bet es paliku pats.

Rats wišu drupas un puteklās mala —

Es zelschu no gala.

11. **Tautas dšeesmu ritums** ir diwejadš: tšchetr-
pehdu trokajs un diwpehdu daktilis, abi beš atškanaš,
abeem pantā 4 rindās; pehdas war šameenotees kopā dipodijās, radi-
damas pirmo peoni. Metristā šinā silbes war buht daschada garuma
(„Weens gans nomira“),

Trokajs.

Mānā bāltā | māhmūlīte |

Zeetu | meegu | aismigufe. |

Redširdeja | wehja puhšcham. |

Ne behrnina | gaudojam. |

Tautas dšeesma.

Aiššmaršchoja | baltās | eewas, |

Aiššmaršchoja | šahrtās | rošes, |

Aiškuhpeja, | aišgaroja |

Saldās | mišas | šara kannaš. |

Štalbe.

Dattiliš.

Stāhdiju | ēwīnu |

Plahnina | widū. |

Ušauga | ēwinai |

Dewini | jari. |

Tautas dšee'ma.

12. **Gazele.** Par gazele jauz dšee'minu, kas fastahw no pahrneeku skaitlu rindām (8, 10 un t. t.) ar šchahdu atskanu šahrtibu: aaOa OaOa un t. t., pee kam fastanoschām rindām pehz atskanas atkahrtojas weenads rindās galš. Gefahkumā gazelei tātad ir peršeešchu pants (kwarta aaOa) un wišzauri eet tik weena atškana (te pirmā peemehrá: „ofaš“ ar atkahrtojumu „šwehtš“; otrā — „aīdi“, ar atkahrtojumu „preezajees“).

Deemahtes brunineekš.

I.

Kas dweh'les meeru gurwis motās — šwehtš;
Kas zeesdams kritis Deewa rotās — šwehtš;
Kas meesu uswarejis weentulibā,
Pret pukem pašemibā šokās — šwehtš.
Kas, kauja pašaubejis, šmaida
Un tahlat airē juhras krotās — šwehtš.
Tam dšihwe muhšcham, dšee'mas štana,
Un zekš pret ilgu krasleem šokās šwehtš.
Eš, Dailā, tewi mišlot, šchlihtšitš kluwis
Un templi atšahju ar rošem rotās, šwehtš.

II.

Semi škuhpsi, šeedem šmaidi, preezajees.
Šeedem wišlot, augtus gaidi, preezajees.¹
Štumjās šuhratās wehl tiji:
Mišbis tumšcho šapnu baidi — preezajees.
Tas, kas muhšchu šawu nawā,
Šihgodamees dežā šlaidi, preezajees,
Burwju kauju tas naw dšehris,
Kurā nobšeešt grehta waidi. Preezajees,
Kamehr šaldš tew dšihwes malš!
Dšihwes dšihrem šewi šwaidi, preezajees!

H. Griš.

13. **Rondele** ir tšhetrpehdu jambūs fajerets dsejols no 13 rindām, kas fastahda 2 kwartas un weenu kwintu, pee kam mainās tikai diwas atskanas (weena wihrischa, otra seewischa) schahda kahrtiba: abba, abab, abbaa; septita un beidsama ir pirmās rindas atkahrtojums, astuta — otras.

Kad satās biršes gaišma lihst,
Mešs firdis šaldu špehtu krašjam,
Lai dšihwi štumjās nenorahjam:
Tam dšihwais wainags nenowihst,

Kas nespehji dšihru kaušu nihst
Un šin, ka baidu melletajam
Wehl satās biršes gaišma lihst.
Mešs firdi šaldu špehtu krašjam,

Lai maldu rehtas kruhts dšihst,
Lai šmaidot semes lešām mahjam
Un galwu šedū wihtnēm krahjam,
Kas šmaidu šaulē nenowihst,
Kad satās biršes gaišma lihst!

U. G. r. s.

Schis rondeles krahda ta, ka weens pants no otra logiski neatdalās, un tā pateššiba ušrastijums pants ir tikai ahrijs.

14. **Ronde** ir dsejols, kas eaturets schahda stingri noteiktā weidā: 1) wišč fastahw no 3 pantineem: pirmā ar 5, otrā ar 3 un treščā 5 rindām; 2) pehž otrā un treščā panta ir pirmās rindas šahuma atkahrtojums; 3) wišzaur mainās tik diwas atskanas, no kuzām waj nu 8 weenadās un 5 otradās, waj ari 7 weenadās un 6 otradās; to kahrtiba: aabba, aab, aabba, waj ari: aabba, abb, aabba, kū peewedamā W. Gglites peemehra:

Dseja — jauniba.

Juhs, beedri, wehlatees, lai pahreju no dsejas,
Kas leegi rit un škan un tā kū štraume lejas
Pa oleem ruhšganeem, bet aplahri koti šchalz
Un škaidrā atwarā peld nahru angums balts, —
Uš profu nopeetno, par kuru dsejneeks šmejas?

Bet waj juhs neaštrauj — jel šatat — dailās šejas,
Kas dšihwes preekā šmej un kuru konturs šalts?
Šeb labat wihrū apluhkot, kas brunās kalts,
Juhs, beedri, wehlatees?

Es teeschäm nefinn, kã eenihdet war dsejas
Un dsihwes krahschnumu, ja tas kur pakawejas?
Jo wezumã talschu nahls, un klahsees skumju galbs,
Kur peesehdisees kermen's isbilis un salts.
Sai dotu skuhpsteenus winsch manim simtkahrtejus
Zuhã, beedri, wehlatees?

Aplama pehdeja atskana „simtkahrtejus“ (wajadseja: „simtkahrtejas“).

Septembri.

Tif nesen wehl sche druwas sehla,
Un warawihstinnu tiltus zehla
Baher birsem wafara. Nu lihst
Nj laukeem meers. Tos nepasihst,
Kas preeku sche reij mihla smebla.

Bet likteni waj winsch tad pehla?
Pat skumjas tas wairã newar nihst,
Kaut teiza: „Rehtas nefasihst,“
Tif nesen wehl.

Naw firdt winam mihlas twehla,
Trihã wahrdds dascha skana schehla,
Kad druwas dselt' un lapas wihst.
Bet birses aifrants atkal klichst,
Kur maigã daba seendonzehla
Bij nesen wehl.

A. Grfs.

15. **Akrostiks** ir pantinsch, kura rindu pirmee burti fastahda
tahdu wahrdu, us fo dsejola saturs simejas.

Latw. Olimpa ahrditajam.

Neragees welti us talneem, ka godibas nespeji nojehgt.
Gedomu nabadsigs tahrs! Suhstibas likumu wehrgs!
Zaujdamã, ka peemina tawa kã duhmi ij tautescheem klichdis
Deelees, ka dsihwiba tew aiffemes mahjoktos buhs.
Majajeem skandibas zirweem tu deewibas osolus gahstu,
Norautu wisu, kas angsts, noraktu wisu, kas swehts.
Deewehli nerotãã tewi palageem farkani balteem;
Saisiis tew tumschajais autã, tahrxu dsimuma segã.

Mufetlis.

Lafot rindu pirmos burtus no augschãã isnahk: „Neilands“.
Schis akrostiks ir ar pentametri rindãm.

§ 40. Rituma elementu kopigā nosīhme.

No wisa par ritumu teiktā redzams, ka šchai stila ihpafchibai peemiht spēhja peemehrotees wisdaschadakam faturam.

Garē panti rahda wispahrigi meerigu eedfikinafchanos pahrunajamā parahdibā. Tee ir kà leeli faulaini mahtoni, kas meerigi peld pee wafaras debefim. Ja teem wehl peeweenojas ziti lehnuma elementi: garas pehdas un garas rindas, tad wini war kluht druhmi nospeedofchi, kà lehni kahpjofchi melni negaisa padebefchi. Jhsee pantini, fewischi wehl ar ihfām rindām, rada fiktu debestinu eefpaidu, kuri waj nu jautri schirgtā wehja lido:

No teiku jalas
Eedonis
Ar baltu gulbi
Atbrauzis.
Apsafja.

waj ari wehtras farauštiti juht un djeest:

Jspostits, jamihdits
Mums muhsu puku dahrs!
Semē gul wihtujchas

Nahotnes sapnu
Sahrtfahrtās rofites,
Silpulkstenites.
Apsafja.

Datfchu teiktais naw jafaprot kà, it kà druhmām juhtām wajadjetu katreij nemt ritumu, kas wisdruhmaks, waj otradi. Szazerejuma buhtiba, pamats naw mellejams tikai eefšchejās ihpafchibās, it kà isteikfme buhtu tik tšchaula. Szazerejums ir wifu eefšchejo un ahrejo ihpafchibu kopftana. Tapeh3 mums jafkatās uš atteezibām starp ahrejo un eefšchejo, jafklaufās fafstana, kas iželas no isteikfmes un fatura toneem. Tà war buht fazerejums, kursch isteiz koti druhmas juhtas, bet ritmiskā ušbuhwe nemta tam wisweeglakā.

Riti, riti, rati!
Buhš labeem kautineem
Schermutu kreklinsch.
Rainis.

Te weeglais rotakas ritums ar druhmo faturu peefschkir fazerejumam greefigi afu, raganišku nokrahfu.

Kam plaukti tu tik lehnām,
Manš nahwes seeds, mihlulit's?
No dšihwes puku ehnam
Sirds dahrs man fen iſflauzits!
H. Br.

Smagajās nahvēs ilgās weeglafās, peemihligafās palihdī padarit rituma weeglums.

Lihdīgās kombināzijas (sajveenojumi) var buht daščadas. Tālab, mainot ritumu, pārmainās wīsa ņazerejuma buhtiba. Kaħdu wahžu dņejneeka Ģeines ņazerejumu, peeturot originala ritumu, tulkojis Poruks tā:

Pa juħru taħti mirdņeja
Weħk wīkni ņauls reetā;
Pee weentulas ņwejneeku mahjinas
Mehs ņehdejām kluņā weetā.

Zanņewņkis to paņču tulkojis, pārgruņot ņahpjoņcho ritumu triħtoņchā:

Juħra ņaulē reetoņchajā,
Reņņama bij atņpiħdam;
Weentulajā ņwejās buħdā,
Diwatā meħs ņehdejām.

Braņchais ritums te pawīņam naw peemehrots kluņai weentulibas juħmai.

Muħņu pirmās dņejas teorijas autors Wiņņmanis (1647. g.) peewed paraugus, kā weenas un tās paņčas domas war iņteikt daņņadās ritumos.

Peebildiņim tam, ka, mainot iņteikņmes ritumu, eņam pārmainijuņchi ari iņteizamo domu noħraņu.

III. Tehls.

§ 41. Domafhana tehlds un jehdseendš.

Gespaidus, kuras muhsu dwehsele usnem no ahreenes ar jutekkeem : azim, aufim, tausti, ošchu, garšchu, kà ari wišu kermenì (filtums, flapjums un t. t.), waj ari no pašcha meefas (nogurums, ehstgriba, šahpes un t. t.), wina glabà kà tehluš — garà iſaizinaumus ſcho eespaidu atfahrtojumus. Kad eedomajamees, kahds iſſkatàs roses jeeds, kà ſmarſcho wijolite, kà dſeed laſtigala, tad eſam iſſautuſchi ſawà aſſinà mineto parahdibu tehluš. Katrs ſcha eespaida noſautums aſſihmè tehlu. Tà kà muhsu gara dſihwe ſahſas ar jutekku ſneedsamo eespaidu uſnemſchanu, tad ari katrs wahrds ſahkumà aſſihmè tehlu.

Kad behrus ſinamo preeſſchmetu ſawà iſtabà mahzàs ſaukt par galdu, tad winam wahrds „galds“ iſſauz aſſinà noteiktu tehlu — wina iſtabas galdu; bet kad ari garo goda galdu, kà ari apalo weeſiſtabas un beidſot ſlihpo klaſes galdu ſahſ ſaukt tai paſchà wahrda, tad tehla ſkaidrums nobahl: ſchee preeſſchmeti ir loti daſchadi; kuru lai eedomajas?

Tà wahrda tehlojoſchà daba nobahl. Bet lihds ar to, kà bij ſalihdſinot jaatmet katra galda nejaufchàs ihpaſchibas (kraſja, kaſju ſkaišs, plaſtknes weids), leelaku ſwaru eeguwa ſwarigatàs ihpaſchibas: ſaſtahws no plaſtknes un kaſjàm, noderiba trauku un ſihku darba rihtu uſliſſchanai. Te nu wahrds jau aſſihmè jehdſeenu, tà ſakot wiſpahrigu tehlu, kaš naw wairs ar gara azim ſkatams, tik ar prahtu domajams. Tà iſkatrs wahrds wairakfahrtingas peemehroſchanas dehl no tehla aſſihmetaja kluhst par jehdſeena aſſihmetaju.

Tee wahrdi, kuri aſſihmè wiſpahrigi parahdibas, kaš uſ muhsu jutekkeem dara ſpilgtaku eespaidu un kaš naw ſaſtopamas wiſai daſchadà weidà, paglabà leelakà mehrà ſawu tehla dabu, peem. warawihſjna, neaiſmirſtelite, ſweegſchana. Daudſ gruhtak jau aſſinà iſſaukt noteiktu tehlu ſakara ar wahrdeem ſeme, augš, dſihwneekš, gaiſma, meldija, — ſchee wahrdi peemehrojami loti daſchadam parahdibàm. Ir bej tam wahrdi, kaš jau kà jehdſeena, ne tehla, aſſihmetaji atwaſinati. Ja aſſihmejam darbibu, ihpaſchibu waj ſkaitli par ſewi domatus, bej ſakara ar preeſſchmeteem, kam tee peemiht, tad rodas wahrdi, kaš aſſihmè jehdſeenu, kuzam pawiſam gruht peeweenoht zik nezik noteiktu tehlu, peem.: atteezibas, leelums, peederiba, deſmit.

Bet ne tikai atšewišchkos nowehrojimus walodā apšihmejot wajaga prašt klaufitaja apšinā išsautt tehlu; ari nowehroto pahrdomajot — šakahrtojot, apweenojot muhju dwehsele rada tehluš, ne tikai jehdseenus. Blakus prahtam kà jehdseenu raditajam mums darbojas **cedoma** jeb **fantasija**, kura rada apweenotus tehluš.

Jahnis brauz mahjās no dšelszjeka peestahtnes. Peekufis zela gahjejs luhdi to, lai pawed; Jahnis ar meeru. Wehlaš, kad abi išschibruschees, Jahnis pamana, ka brauzot šweschneeks tam išwilzīs no kabatas naudu. Winšch šcho gabijumu peeweeno ziteem lihdsigeem un teiz: „Zilweks išpalihdi otram, bet otrs tam padara launu.“ Tehws, kam Jahnis notikumu atstahstija, šaka: „Zšwelz tu šuni no uhdens, winšch tew eekošch rokā.“ Ari winšch notikumu pahrdomajis un eewetojis lihdsigu notikumu rindā. Tikai Jahnis domaja jehdseendš: „zilweks“ — zilweki tik dāschadi, ka nekahda škaidra tehla šchis wahrds nerada; „išpalihdi“, „padara launu“ — ari te neka neeedomajamees, neištehlojamees, jo labee un launee darbi ir tik dāschadi, ka naw nekahda ne labā, ne launā darba ištehlojama weida. Tehws ir domajis zitadi. Winam atminā ziks notikums: eekritis bij akā šunis, un kad ahra welkot tam bij šahpes, winšch eekoda wilzejam rokā. Tehws šem šchi notikuma šaprot ari to, kad širgš špehra, apšeenot tam eewainoto kahju; ari to, kad Jahnis, wehl mašs buhdams, dušmojās, kad tehws to, uš labu audšinadams, rahja. Jahnā tehws nekad netaišija šawā prahtā wišpahrigu špreedumu par labdaribu un launu atmašfu. Winšch wišus notikumus šaprata šem weena, kas winam gara azu preešchā tehlojās.

Jahnis domaja jehdseendš, tehws — tehloš. Ja no šcheem itkatru domāšchanas weidu išteiks wahrds, išnahtš diwejadas išteikšmes. Štilu, kura išteikta domāšchana jehdseendš, šauz par **jehdseenu walodu**. Išteikšme, kura tehrpjas domāšchana tehloš, šaujama par **tehlu walodu**. Ja tehli rahditi šewišchki dšihwi, it kà rokām tauštami, tad tehlojošcho štilu šauz par **plastikku**.

Ar šweschu wahrdu walodas špehju tehlot šauz par **winas grašisko** dabu.

Augšchā peewestā peemehra („Zšwelz šuni no uhdens“) redšejām, ka 1) tehws, išteikdamees tehlojošchi, nemaš nedšinās pehž kahda šawas runas pušchkojuma, 2) winšch šawu špreedumu nešastahdija papreešchu jehdseenu walodā — winšch domaja ar tehleem. Kas domā tehloš, tas pašauli tai pašchā laikā naw meklejis išprašt jehdseendš, likumš: tehli un to šaweenojumi — ainas jeb glejnās ir wina pašauls

uſſlats, mīna domas, newīs iſteikſmes iſrotajumi. Talaḅ daudſreīſ
naw eſſpehjamš domas, kaš iſteiktas tehlu walodā, tiſ pat pilnigi iſteikt
jehdſeenu wahrdōš. Peem., Blaumanis aprakſta nahts ſahkumu :

Wakā weras ſwaigſchnu wahrti,
Kluſām naktis uſ ſemi ſlihd.

Jehdſeenu walodā to paſchu parahdibu waretu apſihmet ſchā :

Parahdās ſwaigſnes, un eſtahjas naktis.

Bet te naw wairs eelikta ta pati noſihme : te truhkſt aiſrahdiſuma
uſ naktis dailumu un noſlehpumainibu, kaš Blaumana wahrdeem
peemih.

Jehdſeenu walodas paraugs :

Karlis Stalbe peedſima 1879. gadā 26. oktobri Wez - Peebalgas Inženōš.
Stalbe mahzijas pagasta un draudſes ſkolās. Pehbejā turſš bij deſgan
augſš. J. Lapina.

Tehlojoſchā waloda. Paraugš, kur ſtilš tehlo redſeš ainu :

Kā gulbi balti, padebeſchi eet.
Ed. Weidenbaumš.

Djirdes aina :

Kā Daugawa waida, un bangas tā krahž !
Kā ofoli peetrakſtē breejmigi ſchnahž !

Djch a s aina :

Wisaplahrt wiķnos un wiſſeš pa telpu
Salds reibums, truhdu ſmata.
Apaſija.

Garſch a s aina :

Salda, ſalda bruhllenite,
Wehl ſalbata ſemenite.
Tautas dj.

Tauſtes aina :

Es juhtu : tawa rofa
Man miħki galwinu glauch.
Apaſija.

Wiſpahrigāš ſajuhtaš aina :

Es pamodos
Til ſpehziģš, jautrš, jaunš un ſchirģts.
R. Stalbe.

Dajchadu jutekku kopgleſna :

Wiſſmarſchoja baltās eewas,
R. Stalbe.

§ 42. Walodas tehlojoschà daba.

Wahrđi wispirms eesihmè tehlu (§ 41), tas ir, tee leek eedomatees laut ko redsamu, đsirdamu, taustamu un t. t.. Bet daudislahet leetoti — peemehroti wairakeem leelà mehrà atschkirigeem gadijumeem, tee scho tehloščanas spehju pamasàm jaude, winu grafiskà daba nodilft. Zkatrà walodà atrodam wahrđus, kas atrodas uđ daschadàm nobilščanas pakahpèm:

1) Wahrđi „putns“, „milks“ ir tikai jehđseenu apsihmejumi. Bet pirmam wahrđam ir ta pate šakne, kas grieķu petàomai — „lidojoschais“; tà šchis wahrđs agrak ir sinamo đsihwneeku tehlojis kà lidotaju. „Wilks“ šanskritu walodà vrkas — „plehšošchais“. „Wilks, plehšona, aiņesa muhšu jehrinu“; abi pirmee wahrđi nosihmè ihšteni weenu un to pašču. Tatšču tehlo tik otrais, pirmais tik atgahđina sinamo đsihwneeku, neušrahđidams tagadejā latweeščha apšinā neweenas špilgti uškatamas wilka ihpaščibas.

Tā scho wahrđu tehlojoschà daba klušt isprotama tikai, ušmeklejojot winu pirmšakni radneežigās walodās.

2) Kelokamais wahrđinsch „pehž“ nerada muhšs ne mašakā uškatamibas eespaida. Agrak tas škaneja „pehđis“ — „pehđam“. Lai scho uškatamibu atjaunotu, tagad jaleeto wešels teizeens, peem.: „Ej, Vaimite, tu pa preešču, es — tawās pehđinās“, t. i. „es pehž tewis“. „Salns“ (sirgs) agrak bij jašaprot — tahđs, kà šalna. „Dwehšele“ apsihmeja dwašču.

Scho wahrđu šenā grafiskà daba ušmeklejama, apškatot winu šakni muhšu pašču walodā.

3) Tahlak šastopam wahrđus, kuri tuhliť pašihštami kà tahđi, kas naw leetoti šawā parastā nosihmè, bet kuri apsihme žitu parahđibu, uššwehrđami kahđu tās špilgtu ihpaščibu; tikai parastās leetoššanas deht tee galigi šawu tehlojoschò dabu šaudejušchi, eeguđdami wahrđnižā tik jaunu blakus nosihmi. „Mehnešs aug un dilft“ — ir wairs tik mehnešs griešču apsihmejums, newis ištehlojums, it kà mehnešs teeščam no šewis išangtu leelaks un ripojot šadiltu. „Galwinu kahposti“, „pihpes galwina“, „žukura galwa“, „pilšehtas galwa“ — „galwa“ te apsihme šinamas šugas preeščmetu, ta nemaš netehlojojot.

4) „Bahlà nahwe“, „roſchu luhpas“, „jilà table“, „Lauſt à firde“ — pirmee wahrdi ir gan leetoti ar noluhku tehlot, tatschu wini rakstneezibà tik beeschi nahkufchi preeſſchà, tik daschadòs gadijumòs leetoti, ka nekahda ſpilgta tehla rahdit neſpehji — to grafifkà daba patlaban jau kreetni nodilufi.

5) „Kara wihri behdajàs :

„Aſinaina gaiſma auſt“. (T. dj.)

Wahrds „aſinaina“ tehlo gaiſmu, kas pluhſt no ſarkaneem rihta blahſmas apſpindheteem mahkoneem pahre ſemi; to winſch dara tik ſpilgti, ka pat baigas juhtas pahrnem dſejola laſitaju. Te wahrds „aſinaina“ wehl pilus tehlojoſcha ſpilgtuma: tam grafifkais elements nenodilis.

§ 43. Tehlu walodas panehmeeni.

Lai laſitaja aſinà iſſauktu ſpilgtus tehluſ, rakstneeks iſmekle wahrduſ, kuru tehlojoſchà daba naw ſpehjiiga leelà mehrà nodilt.

Smarscho rudſi. Greeſe greeſch.

U. Keninſch.

Rudſu ſmarſcha un greeſes dſeeſma ir wiſòs ſawòs atfahrtojumòs tik weenadas un no zitàm ſmarſchu un ſkanu parahdibàm tik atſchkirigas, ka leetotee wahrdi aiſween iſſauks deesgan ſpilgtu tehlu.

Pee tahdeem nenodilſtoſcheem tehlu wahrdeem peeder ari ontomato-poetiſki wahrdi:

Rà **Daugawa waida** un bangas kà kra h 3!

Rà **oſoli pakraſtès** breeſmigi ſch n a h 3!

Auſeklis.

To paſchu war teikt par tauſtes tehleem:

Gludu, gludu galwu glaudu.

Tautas dſeeſma.

Otrfahrt, rakstneeki uſmekle retus wahrduſ: ſenwahrduſ, jaunwahrduſ, apwidwahrduſ, jo ſchee ſawas retàs leetoſchanaſ deht naw paguwuſchi nodilt.

Muhju ſehtſwidu uſchgeja. Newareja iſpraſt, waj tur Jahnis weens ar ſirgu runaja, jeb ari mahte ir jau uſzehlufes.

J. Jaunſudrabinſch.

Tatschu ſchim panehmeenam maſaka noſihme: kamehr ſweſchee wahrdi laſitajam naw ſaprotami, tee tam neka neiſteiz; kad tee kluhſt ſaprotami — tee jau paguhſt ſawu tehlojoſcho dabu paſaudet.

Tas pats ir ar pilnigi no jauna izgudroteem wahrdeem, tahdus, peem., wezaki dod faweem behrneem ar mihlinafchanas noluhku (Gullis—Renina, Gigin—Stalbes), kuras neweens zits netiks fankts un kuri tatad nenodils. Norwegu rakstneeka Hamfuna fazerejuma „Bads“ waronis nofauz nepafihstamu jeeweeti par Haijali; Pluhdonis izgudrojis tam pascham noluhkam lihdsigu wahrdu — Dainodelli. Sचे wahrds gan radees dabigi — ta atfewischa preekschmeta nofautums (ihpafch-wahrds); tatschu schahds apstahklos tas naw dsihwibas spehjigs: lastajam winsch neta neisteiz.

Atleek treschais lihdsjeklis: wispahp pafihstameem wahrdeem, kas jawnu tehlojoscho dabu fandejuſchi, peeschkirt aifween jaunū noſihmi, teem, ta fakot, grafisko dabu atjaunot. To war panahkt gan ar atfewischeem wahrdeem, gan wahrdu kopam. Ta tehlojoschas walodas lihdsjekli eedalami diwas schiras: 1) kas pastahw tik no **wena wahrda**, 2) kas pastahw no **wesela teizeena**. Pee pirmeem peeder a) epiteti un b) tropas. Pee tehlojoschas isteikmes otrās schiras lihdsjekleem peeskaitami a) peelihdjinajumi, b) perſonifikazijas un c) aifrahdijumi.

A. Wena wahrda lihdsjekli.

§ 44. Epitets.

Epiteti ir apſihmetaji (atributi), kas leetoti, lai preekschmeta apſihmejumu padaritu dsihwaku, bet newis ta paraste apſihmetaji — lai atſchkirtu runa efoscho preekschmetu no ziteem tas paschas sugas preekschmeteem. Tadeht epiteti isteiz newis ſwarigakās preekschmeta ihpafchibas, bet raksturigakās, tas ir tahdas, kuras warbuht pascha preekschmeta buhtibai majaka ſwara, bet kuru totees ziteem preekschmeteem naw. Scho ihpafchibu peemineschana ween daschreis war atgahdinat jau preekschmetu, kura nemas nenofauz. Ja fakam „balts papirs“, tad gribam ar wahrdu „balts“ domajamo preekschmetu atſchkirt no ziteem (aprakſiteem, melneem, ſileem). Teizeena:

Sanemat, Rigas meitas,

Sawus baltus paladinius —

wahrds „balts“ naw leetots, lai schos palagus atſchkirtu no ziteem, kuri nebuhtu jafanem — jo tahdu, ta noprotams, naw nemas bijis isklahts. Schis wahrds tik stahw te tadeht, lai greeſtu wehribu uf palagu atſchkirigako ihpafchibu — baltumu, un lai ta liktu winus dsihwi eedomatees. Tadeht pirmā teikumā „balts“ naw epitets, bet otra winsch tas ir.

Waldis faka: „Nedsihwee ledus gabali“. Uzim redsot, winšch ar wahrdu „nedsihwee“ šchos ledus gabalus negrib atšchirt no žiteem — dsihweem (jo šchahdu nemaš naw), bet tik te uššwer winu nedsihwumu, lai to žihnas tehlojums isnahtu špilgtaks, žihna škadrak eedomajama, pahrsheidšoščaka ar šawu lihdsigumu dsihwu radijumu žihnai.

Saule starus špodrinaja tihra ja wešjumā.

Waldis.

Bite šalasa šaldo medu.

Šsters.

Auka teem naw lahwuse peedsihwot širma wezuma.

Apšišču Žetabs.

Žekulaina šible dšeed.

Tautas dšeesma.

Ko tu raudi, kas tew šait,

Mana jauna lihgawina?

Tautas dšeesma.

Puiššchem šwahrki, kašchžinšch,

Man — tik šaltee paladšini.

Tautas dšeesma.

Ar pagarinatu galotni ihpaščibas wahrdi leetojami weenigi tā epiteti.

Stars atšpihd tā hta žs austrumšs un šilaja Daugawā.

Waldis.

Bet tautas dšeesmās epiteti palaiškam ar ihju galotni.

Šchee epiteti išteikti ar ihpaščibas wahrdeem, bet ari leetu wahrdi ir par epiteteem (peeliktēni).

Šilaze debēšs noraudajuše preeka ašaras.

Doku Atis.

Štrašdi par šeltrōzi šeedoni trež.

Šr. Wahrda.

Tahdu pulka ir tautas dšeesmās.

Ošoliti, šemšariti,

Kam tu augi lejina?

Ši šemite, truhdalina,

Tu truhdini dašchu labu!

Šelit, mana raibalina,

Naž man lihdsa tautinās!

Kaššitaja man' maššina,

Korakš' lara šarodšinu!

Še epitēti parahdās ņawā pirmatneĵā weidā: agrakais parahdibas noņaukums ņawu grafiņko dabu bij ņaudeĵis, dewa tai otru wahrdu, ņam wehl ņchahda daba bij. Lai ņinatu, par ko ihņti runā, janostahda wiņpahņ paņihņtamais agrakais noņaukums ņaunam blakus.

Daņchus leetu wahrdus pawada **paņtahwigi** epitēti: „balta deena“, „ņirms muhņchņ“, „klajs laukņ“, „ņaka ņauniba“.

§ 45. Tropas.

Par **tropām** ņanz atņewiņchklus wahrdus, ņas naw leetoti ņawā ihņtā noņihmē. Rainis ņaka: „Straume duņmās pahri pluhņt.“ Duņmas ir juhtas, un tapehĵ tās war buht tik daņchām dņihwām buhtnēm — ņkraumei to naw. Bet te ņchis wahrds naw leetots, lai apņihmetu juhtas, bet ņitā noņihmē: ņem ta ņaņaprot „ņpehĵigi“, „ahtri“.

Tatņchu beņ ņahda eeroberņchojuma newar leetot weenu wahrdu otra weetā — laņitajam nebuhs ņaprotams, ko ņazeretajs domajis. Wajaga ņahdas peeturas, no kuras iņejot laņitajis ņapratis, ņahda ņita noņihme ņchait peeņchĵirta ņinamam wahrdam. Wahrdi, kuru noņihmēm naw neka kopiga, newar atrastees weens otra weetā. Šchis kopigais war buht tas, ņa apmainamee wahrdi apņihmē waj nu kaut ņahdā ņinā weenads, waj ari gluņchi preteĵas, waj ņehlonibas ņakara atrodohchās un t. t. parahdibas. Šchos wahrdu mainas pamatus eewehrojot, tropas eedala wairak ņchĵirās: 1) metaforās, 2) ironijās, 3) ņinekdoĵās un 4) metonimijās.

1) **Metafora** ir wahrds, ņas leetots otra wahrda weetā uĵ **weenadibas** pamata.

Lai apņihmetu ņahdu parahdibu, tad beeņchi winas noņaukuma weetā leeto ņitu wahrdu, ņas apņihmē kaut ņahdā ņinā pirmai lihĵĵigu parahdibu.

Ute em klahņta baltu balteem,
Daba maigu meegu ņnauņch.

Blaumanis.

Wahrds „auti“ te nebuht neapņihmē ta, ko palaiĵam — drehbes gabalu, bet gan ņneegu. Kā autņ der, lai ar winu kaut ko apklahtu, tā ņchini gadĵjumā ņneegs klahĵ ņemi. Tas (klahņchana) abos jehĵņeenos „auti“ un „ņneegs“ weenads, un tadehl „ņneega“ weetā leetots „auti“. Tā ņchis wahrds ir metafora. „ņnauņch“ weetā ņaņaprot „naw nomana neĵahda darbiba“. Ari wahrds „ņnauņch“ tātad metafora.

Ar smaršigām galwinām lojšas
Wisaptahrt muhs pukites ſweiz.

J. Meitens.

Pelneem barota seme. — Apſiſchu Jekabs.

Dahrſinſch ſeedu palagā. — L. Behrſinſch.

Gar manu logu welkas deenas. — Stalbe.

Galwā doma dſimſt. — Rainis.

Ja uſ weenadibas pamata neihſtā noſihmē leetotais wahrds ir par apſihmetaju, tad iſnahſ metaforiſks epitets.

Manu pilno ſelta matu.

Un ſeedoſcho waigu tam truhſt.

Rainis.

Saka jauniba. — Needre.

Un ſeu jau nogrima tumſā

Tā mahkon's, kā meegainais meſchs.

Needre.

Noſt reiſ ſtumibu metiſchu tumſcho. — Ed. Weidenbaums.

Metafora, kā no peemehreem redſams, kaſdu ihpaſchibu waj darbibu, kura ar jutekleem (azim, auſim) nowehrojama un kura peemiht weenai parahdibai („ſnauſch“ — dſihwneekem), pahrnes uſ otu („ſnauſch“ — uſ dabu wiſpahrigi). Šchi pahrneſchana noteek no dſihweem preekſchmeteem uſ nedſihweem un otradi, no dſihweem uſ dſihweem un no nedſihweem uſ nedſihweem. Metafora neprafa, waj pehž buhtibas ſamainiſchanai ir kaſds pamats („daba ſnauſch“ — ihſti dſihwā ſeemu ir ſtahwoſki, kurſch teeſchām lihdsigs meegam), wōj ta nemaſ naw: „muhs pukites ſweiz“ — dabas ſinatne neka tam lihdsiga nemahza. Tā metafora, kurai naw jaraugās uſ parahdibu lihdsigumu pehž buhtibas, totees pilnigatu walu war laut eedomu ſrehjai, kaſ dibinās tik uſ redſes, dſirdes u. t. t. eeſpaidu weenadibas. Tā wina leelā mehrā war radit ſpilgtus, uſſkatamus tehluſ un rakſtneežibā ir koti eeženita. War teikt, beſ metaforām neiſteek neweenis dſejaſ darbs, tās ir dſejiſkās domaſchanaſ pamats.

Rakſtneeki beſchi ween atrod weenadibu tik attahlās parahdibās, kaſdas ir ar daſchadeem jutekleem uſnemamee eeſpaidi.

Semes ſmarſchās ſeja ſit.

U. Keninſch.

Smarſchai peerakſtits taufteſ eeſpaids.

Zaur kirſcheem jaſu ſmeeklu wilnis ſchaltdams lehjees
(= kirſchu jaunais ſalumš iſleekas tik preežigs, kā ſmeekli).

Fr. Wahrda.

Te dširdes un redšes eespaidu ihpašchibas šamainitas.

Naw wairs dširdama šaldā meldija. — Ašpašija.

Dšeesma lihšt. — Ašpašija.

Schahdas metaforas fastopamas ari šarunu walodā: runas pluhšt, ruhgti wahrdi u. t. t.

Par metaforām wairs naw škaitami tahdi wahrdi, kuxi eeguwwuščhi wispahriģi šinamu blakus nošihmi — gan uš metaforiškas domašchanas pamata:

Wchjšč salmus plehšč un ahjčus rauģ no foras. — K. Škalbe.

„Aščhi“ — koki uš jumta foras.

Lihdšģi wahrdi: galda kaħja, šobu rats, peeres rats, plauģmašchinas pirkti, šaule leģ un reet, mehnešs aug un dilšt; kaħpostu galwa, pilšehtas galwa, piħpes galwa; atdurtees uš pretestibas; peħģ pušdeenās (peħģ = peħdiš = pa peħdam). Šcheem wahrdeem tehlojoščā daba peemihšt ne wairak, kā teem pašcheem wahrdeem winu pirmatnejā nošihmē.

2) **Ironija** ir wahrds, kas leetots otra wahrda nošihmē uš **preteģibas** pamata. Daščs, ja otram griģ teitt: „Tu eš mułkis“, šaka: „Eš gan gudrs“. Wahrdu „gudrs“ leeto taišni preteģā nošihmē: šem wina šaprot „mułkis“. Redšams, ka žaur ironiju panahšt iģ šobojumu. Metafora turpreti war iģšazit dašchadu parahdibas eespaidu uš nowehrotaju: „lauki preti šmaida“, „lauki šehro“.

Hi wihrin, ai wihrin,
Kur liģim baģatibu:
Weens krełš mugurā,
Otrs — šahma šilitē!

Tautās dšeesma.

Ar wahrdu „baģatiba“ apšihmets jeħdšeens „nabadšiba“.

Baģats winšč, bet miħšt u širdi:
Dšird par grehtdeenišcheem raudam,
Luhdal kabatā baħšč roku,
Šiwel — šawu nešdodšinu.

Rainiš.

Šem wahrda „miħštā (širds)“ jašaprot „žetta“.

Man šinams warenaš patriots,
Kas wišus urda šajihštē,
Un, kad jau gaħjeens iģbungots,
Pašs eeleen bilki aiškrāšnē.

Pluhdoniš.

Ironijas pamats — ar prahtu (ne jutēkēm) atšihstama weenas parahdibas pretejiba otrai; talab tās tehlojošča špehja naw tiš leela, kà meta forai. Wina špehš tehlot ar to, ka rahda, kahdai ihsti wajadsetu buht sinamai parahdibai, lai kluhtu škaidrs tas attahlumš, kas ir starp ihstenibu, kahda ta ir, un kahdai tai wajadsetu buht: gimenei wajadsetu buht istikušchai, bagatai; bagatneekam — ar mihtu firidi; tehwijas mihleštibai — warenai žihnà.

3) Ja kahdu daudsumu apšihmejot leeto wahrdu, kas apšihmē pawišam zitu daudsumu, tad tahdu wahrdu šauz par šinekdoku. Tàtad **šnekdoka** ir wahrds, kas leetots otra wahrda nošihmē uš **daudsuma** pamata.

Kas kait meešča akotam
Saulitē nelihgot?
Rudšičham — rogainam
Sedus galwu noguleja.

Tautas dšeešma.

Wahrdi „akots“ un „rudšitis“ (weenš) leetoti daudšu akotu un rudšičhu weetà — weena daudsuma weetà otrš.

„No muhšhibas wilniš dara tà“ (S. Behršičh). „Wilniš“ likts „wilni“ weetà. „Tik daudš (lapas) jau truhdeja melnas, kuras raifija ruhšganais pumpurš“ („pumpuri“ weetà) (A. Peninšičh). „Klusu nošlauziji gurdo ašaru“ (Stalbe). Wišos ščajos pemehrōš weenškaitlis leetots daudškaitka weetà.

„Akots“, „pumpuri“, „wilni“ — tapehž ween jau newar škaidra tehla ištawkt muhšu apšinà, ka runà par daudšeeem, kuri war buht dašchadi. Weenškaitlis padara wahrdu it kà par ihpašchwahrdu, tam atdod pirmatnejo nošihmi.

Dašchreiš leeto dašu wešela weetà. „Ziš galwu, tik prahtu“ (paruna). „Galwa“ likts „zilweku“ weetà, un galwa ir zilweka dala. „Soliju laimi un preeku wezuma deenàs tai šneegt“ (Bluhdonis). „Deenàs“ — jašaprot wišš laikš, ari naktis, rihti un wakari; „meešča akotam“ — wišam šahdam.

Peeminot dašu, kura wišrakšturigata (meešcheem wišgarakee akoti), rodas apšinà škaidrats tehls, nekà nošauzot wiša preešchmeta wahrdu, kas grafiško dabu šandejis: meešči — graudōš, ištihgušči, šalmōš — tik dašchadi, ka šchis wahrds nešpehš tehla radit; peeminetai, špilgti domajamai dalai apšinà peeweenojas ari zitas dalas, kas turpat nowehrotas. Tà šnekdoka šamaina to parahdibu wahrduš, kuras šopà nowehrotas.

Sai šalda duša

Dew, manim wiju dahrgā širds!

Saulētis.

Seema preekšā, durwim.

Waldis.

Sinekdotas zētā ir doti daudseem preekšmeteem parastee neteh-
lojoschee nosaukumi: peenene — puke, kuras weena daka ir peens; firm-
galwis, diwstobrene, pirkstaini, tšhetrkahjneeki. Sinekdotas daba ihste-
nibā peemiht ari weseleem fazerejumeem, ja tajōs istehlotaš personāš waj
notikumi; kas apšihmē weenu no daudseem lihdsigeem, dšihwē fastopa-
meem, peem. Schwaufsts („Mehrneeku laikōs“), Judramu naidš un t. t.
Talah ari fastopami isteizeeni: „Ballē bij eeradušchees wišī apkahrtneš
Schwaufsti“; te weenkaitlis atzelts atpatal daudškaitli.

4) **Metonimija** ir šahda wahrda leetojums jītā
nosihmē uš **daschadeem** pamateem (tik ne uš trim mineteem).
Daschreiš šamaina šchahdus nosaukumus: 1) trauku leeto šatura
weetā (peemehri a.), 2) rakstneeku waj maškšleneeku wina darbu
weetā (peemehri b.), 3) materialu ta weetā, kas no wina iŕgata-
wots (peemehri c.), 4) simbolu ta weetā, ko wiņsch apšihmē (pee-
mehri d.), 5) eerozi wina leetotaja weetā (peem. e.), 6) zehloni
šeku weetā, waj otradi (peem. f.) u. t. t.

a. No ta škaista dšeedajuma

Trihs rihtini šeeku mala. — Tautas dšeesma.

Steidšos eekšā; weenu gla hšī

Gešweešchu, wehl weenu, wehl. — Gd. Weidenbaums.

b. Mehš pašihštam Blaumanj (— wina rakstus).

Purwinšch man patihš (— wina glesnas).

Waj ešī lašijis Stenderu?

c. Tu gehrbees šam tā (— šamta drehbēs). — Gd. Weidenbaums.

Waj tik ween labu laušchu, kā šudraba (— šudraba rotāš leetu)
walkataju? — L. dš.

d. Runašim autštām ašiniim. — Needre. „Aufstas ašinis“ — šab-
wofkliš, kad nedarbojas juhtas.

Dšihwes naftaš (— gruhštibāš) projām šweest. — Rainis.

Mefgluš atšchetinat (— atbildet uš gruhšteem jantajumeem). — Rainis.

Saraušim šehdes (— nebrihwibu).

e. Pufes plawā greešch jau iškaptš ašā (plahwejš). — Šudrabu Gdšchus.

Sai neweena šwešča mehle tautas nepahrmestu lehti, ka taš, leekul's,
šludinajis to, ka pats naw tizej's šwehti. — Brihwjemeekš.

f. Man šaules (— šaules gaišmas) naw taiš ištabās. — Rainis.

Ta ir šahpiga žihka. — Waldis. Žihna — zehlonis, šetas —
šahpēs.

a) Weelu bej noteiktas formas newaram dšihwi eedomatees. Ja iehi weela ir tahda, kas peenem trauka weidu (graudi, dšehreens), tad muhsu apšinā rodas glefna, peeminot trauku, kas pildīts ar to šaturu, furu noprotam bej peemineschanas.

b) Sazeretaja persona ir tehls; darbi wīnu dašhadigā wairumā naw kopigi gara azim škatami.

c) Materials aijween fastahda raksturigako, ušškatamako preešchmeta ihpašchibu, notekdamš jau leelā mehrā krahsu un weidu.

d) Simbols — ar jutekleem (azim, auzim, tausti, ošchu, garšchu) ušņemams preešchmets, sem ka šaprot kaut ko nogeedamu, tīfai domajamu.

e) Geroziš atgahdina darbu ušškatamaf, nekā daritajs.

f) Zehloni ar šekām šamaina tā, ka nem to no wineem, kas dšihwat gara azim škatamš.

Metonimija, tāpat kā šinekdoka, šamaina parahdibas, furas fastopamas kopā; tīfai wina nem tahdas, starp furām naw wairuma atteezibu, kā šinekdoka.

Wišās metonimijas kopigs tas, ka apšihmetajs (waj pee gramatīškā apšihmetaja peederošchais ihsti apšihmejošchais wahrds) stahjas apšihmejamā wahrda weetā: šekā atrodamo (furu?) labibu = šekū mala; Blaumana (ka?) rakstus = Blaumani; gehrbees šamta (kahdās?) drehbēs = šamtā; pušes greešch iškaptš (ka?) leetotajs = greešch iškaptš; naw šaules (kahdās?) gaismas = naw šaules. Tā metonimija taupa wahrds, atmešdama netehlojošcho pašchas parahdibas nošautumu un paturot tīf to winaš apšihmejunu, kas ušrahda ušškatamako ihpašchibu. No metaforas tātad metonimija pehž šawas buhtibas atšchiras ar to, ka metaforā išteiktā darbiba un ihpašchiba nemaš naw atrodama pee tās parahdibas, furai to peeleš.

Šbdeenīšchā walodā fastopami šchahdi wahrdi, kas gan wairs netehlo, bet zehlušchees metonimijas zelā: ehdamā ištaba (ehdamā išleetošchanas ištaba), šweesta nedela, šeedu laiks, šardinas (šiwis, kas kertās pee Šardinas šalas).

B. Wairaku wahrdu lihdsekti.

§ 46. Peelihdšinajums.

Ne tikai daudšu parahdibu atšewiškās eesihmes dara uš no-
wehrotaja weenadu eespaidu, kà tas išteizas metaforà: daudšreiš weens
preekšmetš lihdšinàs otram wišu šawu ihpašhibu raksturigà kopibà.
Kedšedami weenu, beeschi ween atžeramees kaħdu otru, kas winam
lihdšigš. No otras pušes, šinadami, kaħdam pašihstamam preekšmetam
lihdšinàs šwešchais, waram šcho peħdejo dšihwaš ištehlotees. Uš šcha
pamatojas tehlojošchà walodà koti parastais un beeschi leetotais lihdsek-
tis — **peelihdšinajums**, kas norahda, ar kaħdu parah-
dibu tehlojamai parahdibai šewiškà weenadiba. Tehlojamà parahdiba
šazeretajam atgahdina otru; šchi otra, kurai wajaga buht wišpahr
pašihstamašai, lašitajam atgahdina aprakštamo. Peelihdšinajums
war buht ari jehdšeenu walodà — ja winšch neleet muħšu
fantasijai darbotees, bet tiš prahtam paliħdš kaštahdit ščaidru
jehdšeenu par šinamo leetu. „Mana grahmata ir tahda, kà tawa“
ir jehdšeeniškš peelihdšinajums. „Kà gulbji balti, padebešchi eet“
(Ed. Weidenbaums) ir tehlojošchš teizeens, jo tas leet mums eedo-
matees padebešchus tahdus, kaħdi tee iškufšchees rakštneešam.

Ledus peħršlas kotšs gliħšchi
Sib un špiħd un špulgo tà,
Št kà raibee wišulišchi
Maħtes maħtes wainagà.

R. Blaumgnis.

Šar manu logu
Wektas deenas,
Kà pelekas žeešuma šeenas.

R. Škalbe.

Kà šaru no aħbeles baħršinà,
Tà mani (liħdumneeku) no tewis (šemes) atraħwa.

R. Škalbe.

Le eetšchukštas puħšmina leħna
Un modina šeedaino šaħli
Un garàs upmalas šmilgas;
Tad aiššliħd kà šapnis taħtaħli.

U. Āeminsch.

Ta waigš kà marmors ščaišti baħš.

Swahrguku Edwards.

Tapat kà metaforà, ari peelihdšinajumà war išteitt weenadibu stary daščadu juteklu usnemteem eespaideem.

Man tawas azis ir, kà šlumjas dšeešmas.

Fr. Bahrda.

Smaršču daščadibai truhšt nošaukumu. Talab, winu tehlojot, nem daščrejš peelihdšinajumus no redšes waj dširdes aploka.

Gewu seedu smaršča lihšt, kà arpas šudrabškanas šilà wehneš nakti; roses smarščo, it kà kad kaišlas wijoles škanas glauštos, wilinatu un kwehlotu blaššmainas, vusdšifuščas junija naktš tumšà.

A. Br.

Dwehšeles šahwoklus un wišpahrigi nogeedamus (abstraktus) jehdšeenus beešči peelihdšina tehleem.

Lew širdš ir pilna ruhgtam ašaràm,
Kà rudens leetus peemirkuši plawa.

J. Rainis.

Sadruhp dšihwe pamašitèm,
It kà šauša garoša.

Ašpašija.

Riti, wahpšte, riti tnašči!
Laimè ari rit kà tu.

Kaudšites Matišs.

Ir fastopami ari atščagarni peelihdšinajumi — konkretaiš teek peelihdšinatš abstraktam.

Drišš kaiwa kriht, drišš balti špihd,
Kà dwehšele beš meera ščaudàs.

J. Rainis.

Wišapahrt kà nošlehpums druhmi gut šilš.

J. Rainis.

Wišos ščahhdòš taklu šahwošču leetu šalihdšinajumòš ušškata-miba ir eekščeja: weenadiba pastahw ne ašrigu ihpaščibu lihdsi-gumà, bet weenadà eespaidà uš nowehrotaja juhtàm.

Pee peelihdšinajumeem jaškaita ari tee teizeeni, kuroš beedro-jošchee wahrđi („it kà“, „kà“) išlaišti.

Laws ašais prahtš — špoščas šobens trihtš. — Šallijs.

Mana dšihwiba — weentuka šwezite egljara galinà mešča widà. — Fr. Bahrda.

Bahršpihletu peelihdšinajumu šauž par hi-
perbolu.

Kā pate muhjičiba, juhra ir plata. — S. Behrfinšch.
Wektas tā wehjis. — Paruna.
Kā wehjičh skreen, tā meets atdurās. — Paruna.
Tām (melnesēm) mutes klāb tā mihstikles. — Swahrgulu Edwards.
Ir gan šhopawafar pureni noauguši: tahti tā ihkjičhki un seedi ta hdi
tā duhres. — Blaumanis.

Pahrspihlejums (hiperbola) war buht isteikts ne tikai peelihdšina-
juma weidā. Tā izjelas hiperboliskās metaforās, sinek-
dofas, epiteti un t. t.

Tihrais milšena behrns (— semneets), til leels un lempigs,
Bet kad zelsees, winšch rokām lahtšchus plehjis. — Rainis.

Bes skaita moku un schalku. — Rainis.

Woks bij til augšs, ka, kā pašchi slahataweeschi mehdsā teikt, grubda
pade beschus grumbās. — Kaudsītes.

Kenzim bij til plahns deguns, ka, ja uguni tureja otrā pusē, tad spih-
deja gaišma zauri. — Kaudsītes.

Trihsreis Rigu aptezejū

Pašchū schubteem sahbateem.

(Riga til leela, ka no trim reisēm sahhati noplihti.)

Tautās dšeesma.

Mute lihds aušim. — Paruna.

Wilni, rindu rindās stahjuschees,

Bes sinās, bes gala, bes skaita.

Zanšchewstis.

§ 47. Personifikacija.

Nedšihwi preekšchmeti daščā sinā dara tahdu pat ešpaidu uš mums,
kā dšihwi, pat kā zilweki. No tā išeedama, dšejneeka fantasija daščreiš
pahres no zilwekeem uš neapšinigeem preekšchmeteem (dšihwneekem,
stahdeem, nedšihweem preekšchmeteem) tahdas ihpaščibas un darbības,
kurās nēmaj wineem naw ešpehjamās. Tā izjelas **personifikacija**,
kas ir teizeens, kurā neapšinigi preekšchmeti ušskatiti
par personām.

Personifikācijas izjelschanās stahw fakarā ar šeno tizibu, ka dšihw-
neekem, stahdeem un pat nedšihweem preekšchmeteem peemiht zilweka
dwehšelei lihdsīga dwehšele (animistisks ušskats), kā ari ar to, ka dabas
špehkus ušskatija par personām — deeweem (mitologiska personifikacija).
Schahdi ušskati wehl pastahw pee behrneem un maš attihstiteem peeau-
gušcheem (salihdšini Doku Uta: „Man likās, ka muščām ari šawa
Riga; katram pirštām šaws gihmis“ — kā ari špreedumu par pehrkoni:
„Deewinšch barās“).

Gauschi raud Staburadie

Miglainā rihstinā;

Kad šauliti eeraudšija,

Tad preežigi pašmaidija.

Tautas dzeesma.

Staburaga klints ušķlatīta par dšihwu, apšinīgu buhtni, kas war raudat, redset, preežigi šmaidit. Šche sem wahrda „raud“ domata uhdens pilešchana, „šauliti eeraudšija“, „preežigi pašmaidija“ apšihmē pileenu mirdšechanu. Tātad šche wahrdi ir metaforas, jo leetoti zitu wahrdu nošihmē. Ja teizeenā ir weena metafora ween, kas kahda nedšihwa preešchmeta darbibu, nošauz ar dšihwa, apšinīga preešchmeta darbības wahrdu, tad newar wehl teikt, ka ta buhtu personifikazija. „Šaule š m a i d a“. Kaut gan šmaida tik apšinīgs preešchmets, tatšchu šche wehl newaram teikt, ka runatajš, šchā teikdams, ušķtatijis šauli par personu; warbuht wiņšch te tik sem šmaideem šaprot špihšechanu. Tad šche ir tik metafora. Tā no weena teikuma ween dašchreij newar personifikazijas pašiht.

Dašchreij personifikazijas šastopami wahrdi, kas naw šaprotami šawā ihštā nošihmē, bet kureem ari naw nekahdas metaforiškās nošihmes, un kuri noder tik tam, lai tehlojamo preešchmetu liktu ušķkatit par personu.

Saulit' wehlu wakarā

Sehstas šelta laiwinā;

Rihtā agri ušlehdama,

A t š t a h j laiwu lihgojot.

Tautas dzeesma.

„Sehstas laiwinā“ apšihmē noreeteschānu. Tāpat „ušlehdama“ ir metafora; bet wahrdeem „a t š t a h j laiwu lihgojot“ naw nekahdas metaforiškās nošihmes.

Dašchados personifikazijas gadījumus war apweenot šchahdas 4 kopās:

1) Tehlojamai parahdibai peerakštits personas a h r e j a i s **w e i d s**.

Ahrpušē pee loga redšama peleki bahla, meertgi neišprotama, bet šlaista šeja, un ištābā luhtojšas diwas leelas, plašchi atwehrtas melnas a z i s, ap kurām šwabadi nolaras melnu m a t u grihstes. Tajās šapinušchees šikšpahri, taurini un rešedu šmaršcha. Tā — jūlija nakts. A. Br.

2) Medsihwās dabas pahrwehrtibu ujjkata kà
apjinigās buhtnes **darbibu.**

Zif lehui wilkās,
Kà ſwina turpēm,
Schi kuhtrā naktā!

J. Rainis.

Tif lapas, wehja dšihtās,
Kà domas pazetās
Un, hareem rinkodamas,
Pa gaiſu ſazetās.

Bet ihſu, ihſu brihdi,
Kà nahwēkuldamaš,
Tās laiſčas, dšestrā klehpti
Uj muhſchu guldamaš.

Sudrabu Edbchuš.

3) Neapjinigai dabai waj pat abstraktam jeh-
djeenam peeraktita zilweka **dwehſeles dšihwe.**

Jau maſais aſniſch wahrigais
No ſemes iſbehgt lofās
Un zet, kà kuhdſejs beidſamais,
Uj ſauli ſawas rofās.

L. Behrſinſch.

Ja ſaules ſtaru wehl te nebuhtu — pakraſte un winas behrni
buhtu gluſchi weentuli. Jau tagad wini tahdi klufi, bailigi, it kà
eekſcheja nemeera pilni. Neveens kojiniſch, neweens krukminiſch, kà
leekās, neredſ ſawa ſaimina. Kats no ſtahjees ſewiſchti,
kats nodarbojas weenigi ap ſewi. Rahdās, kà kad ſmagas, neiſdibi-
namas domas buhtu pawiſam negaidot eefaguſchās (ari domas
perſonifiſetas) mihtſtajās ſirſniņas, un jo wairak kojini wehlaš
no tām atſwabinates, jo ſtiprak pretojas ſawadais weeſis, jo
neiſdihinamats top winſch (ari tahtak ſcha apraktā). Waldis.

Ja, wežā taiſniba, taš azim vedſams,
Aiſween top wežaka un wahjaka,
Un winas deenas ir jau ſkaititas.

J. Rainis.

4) Neapjinigai dabai peeraktita ſpehja ſapraſt
zilweka **gara dšihwi** un tai **lihdi dšihwot.**

Teg', ſaulite, pagaid' manis,
Ko eš tewim paſaziſchu:
Aiſnes manai mahmulinai
Simtu labu wafarinu!

Tautas dſeejma.

§ 48. Aisrahdiijums.

Rakstneeks grib ar tehlojošcho walodu eekustinat lafitaja fantāšiju. Tadehļ minšch daudfreij nemaj nepeemin pašcha aprakstamā preekščmeta, bet waj nu tik usškaita wina ihpaščibas un darbibu, waj išteiz domas; šem kurām jašaprot zitas, kas išteiktām kaut kaħdā jinā lihdjinās. Šchahdusteizeenus šauz par **aisrahdiijumcem**. Gete, gribedams, lai fantāšija mums rahditu Itāliju, nemaj nemin winaš wahrda, tikai usškaita winaš ihpaščibas; tas Blaumana tulkojumā škau:

Waj šini, citronas kur sebdās lihšt,
Starp tumschām lapām feltoranschās twihšt,
Puščch wehjinšč maigs, mirds šilais debešs loks,
Stahw mirte klušū, augsti lauru loks?

Raina peemehrs:

Dauds karstas širdis
Pukstet rims.
Dauds šali stahwi
Wehl lausti šims.

Šche išteiktas domas: daudsi tiks wehl nonahweti, jo tad širds rimst pukstet, stahws šalimst; un ka to padaris ziti, rahda wahrds „lausti“. Tā šche wahrds „mirščhana“ waj „nahwe“ nemaj naw minets, bet tik aprakstītas nahwes ihpaščibas. — Šchahdu aisrahdiijumu, kas usškaita preekščmeta ihpaščibas, bej ka minetu pašchu preekščmetu, šauz par **perifrašu** jeb **apraštu**.

Gandrihš wišī wešī bij jau bagati un gudri, tā ka pee pilnigas norimščanas winus newareja dabuht.

Kaudšites.

„Bagati un gudri“ — apšihmē, ka tee bij peedsehruschees: leelijās ar šawu bagatibu un gudribu.

Daudšas miščklas šazeretas perifrāšas weidā, peem. Šchillera „Arķis“, tā ari tautas miščklas, peem.:

Satšč seemu, šatšč wāšaru; ne šari šaro, ne lapas lapo.

Aščtis.

Weens nahļ, diwi rahdās.

Šhna.

Dšihws ehđ šahli, nomiris — maifi.

Raščhofs.

Jr laiks jau nahzīs wezai taisnibai,
Kas wiņu gaiņu semē smazināja,
Ka elpa aisrahwās no tauneem twaiteem
Un šatai dšihwibai bij janošmoš.
Bet truhdeem zauri šaki ašni dihgst,
Un jauna pašauļe wirs wežās zekās.

Rainis.

Šem šche išteiktā naw jāsaprot kaħda pateesja šapuhšhana un ašnu augšhana, bet pawišam kas žits: taisnibas wahrda agrak darits daudi taunu darbu; tas tagad beidžas, un eesahkas jauni, labi laiki. — Tahdus aisrahdijumus, kur sem išteiktā jāsaprot glušchi kas žits, šauz par **alegoriju** jeb **lihdšibu**. Wini ir it kà metaforas, kas padaritas par šazerejuma datu waj par wešelu šazerejumu, peem:

Kiršis šeedōs.

Štahw kiršis pilnōs šeedōs.
Tu, škaištā puke baltā maigumā!
Tu, štiprais šoks, kas ištur wehtras šeedōs!

Rainis.

Kiršis — žilweks, kura dwehšjele špehšjiga jušt maigu dailumu, kà ari buht štipra dšihwes nestundās.

Tāpat no weena aisrahdijuma šastahw tahdi wešeli leelaki šazerejumi, kà Raina „Laustās preedes“, „Paštardeena“; Pehršeešha „Atlas pušles“ un žitas šabulas (pašazines); šakami wahrdi („Šiwelz šuni no uhdens — wiņšch tew ekošch rokā“, „Šiřnu aišdod, luhku atdod“); daščas pašakas, kà Štalbes „Kà eš braužu Šeemelmeitu luhkotees“; dašchi garati dšejojumi, kà Kaudšites „Pateesibas kronis“. Žhštēni nemot, alegorijā ir pate dšejas buhtiba, jo teeschi naw jāsaprot neweens dšejas darbs: sem Žndranu kildas (Blaumana luga) jāsaprot ne kaħds weens šinams notikums kaut kaħda tur Žndranu mahjā, bet atšewiřchi lihdšigi atgadijeeni, kas pateesji dšihwē noriřinajuřchees un noriřinafees; wiltotā wehštule, kuru rahda Žndranu tehvam, ištēnibā apšihmē wiřadus blehdigus panehmeenus, ar kureem dehli iřmahna no tehweem šaimneekā wahrdu; notikums, kad Endšhinšch ar plinti šabaida wezo mahti, apšihmē wiřadus atgadijeenus, kad behrnu behrni nežeeniģi išturas pret šawu wezaku wezakeem un neteef par to peenahģigi norahsti, aiř kam iřžetas kildas un t. t.. Ze atkal reiř redšams, ka, šarakštot wēfelus šazerejumus, paštahw tee pašchi domařchanas panehmeeni, kas radot atšewiřchkus išteiřimes lihdšeklus. Tatřchu štila mahģibā par alegorijām šauz tikai gadijumus, kad weena

parahdiba apsihmē pawīsam zitas sčtkiras parahdibu: kirsīs Rainim
apsihmē zilwefu. Bet Indranu kilda apsihmē zitas kildas tāpat tehwu
un dehlu starpā wežaku ihpafchuma deht; to par alegoriju nesauz.

Alegorijas weidā fazerets wairums tautas mihtlu.

Gulbis guf ešerā. Aptahrt ešeram — egļu meščs, aptahrt egļu
meščam — lasdu meščs. — Krekls welekla trautā.

Masa, masa meitina

Tihruma malā;

Kuršč eet garām,

Tam dod kutuli.

Dadšis.

Peē mihtlām ihsti skaidra starpiba starp perifrāžu un alegoriju.
Perifrāžās mihtlās nerunā par neweenu zitu preekščmetu, tā ween
aprakštamo; pirmo peemehru war eesahkt: „Uščkis jašč wafaru.
jašč seemu“. . . Alegorija aprakšta pawīsam zitu preekščmetu:
krekls — gulbis; meitina — dadšitis.

Zitōs fāzerejumōs fastopamās lihđības, kas fastahda
winnu dafu.

Wižu sawu ūmjo

Dšihwes želinu

Klušinām tu gahji

Tit pa malinu.

Un ja kahds tew, ūrauji

Garām aukodamš,

Aištehra ar ilksi,

Sahpes daridamš;

Waj, ja ūaules leejmā

Kahjas pagura,

Waj peē ałmentina

Sitās, pałlupa:

Klužu noflauziji:

Gurdo ašaru.

R. Stalbe.

Manš ūmjujais behrens, mana dwehsele,

Nahz, behgim prom no ūcheem muhreem! . . .

Nahz, ūche starp puķem apmetees

Un ašarās balta mašgajeēs!

R. Stalbe.

Tehwu un ūentehwu dšimumi

Kara gaitā to (uhru) redsej'čhi.

L. Behrjinsč.

Ja rakstneeks domā, ka lafitajam nebuhs saprotams, kas ihsti jem aifrahdiijuma domats, tad winſch peeleeſt beigās waj ſahkumā iifkaidrojumu, peem. ſwehru paſatām pamahziibu. Tahds iifkaidrojums 1) iiposta tehlojuma weenibu — no tehlojamās pahrlēh; domatā; 2) rada weenas un tās paſchas domas atkahrtojumu: weenreiſ ta iſteikta tehloš, otrreiſ jehdſeenōš; 3) rahda autora neſpehju weſt alegoriju tā, ka wina pate runā peeteekoſchi gaiſchu walodu. Tahda pat kluhda rodas, ja autoram atſewiſchtas gleſnas paſpruht no domatās, ne tehlotās dſihwes. Peemehram, Raina alegorija „Sweita, ſaule!“ iſtehlo ſaules gadu dabas dſihwē, jem ta jaſaprot jaunas dſihwibas moſchanās, iſaugſchana un juſchana ſirds dſihwē un ari ſabeedribā. Bet tur ſaſtopamas ari gleſnas, kas no dabas dſihwes naw nemtas, peem.:

Rakts, aif ſatnēm aiſſlehpufeš,
 Kaiſa ſalnu maigā ſahlē —
 Kaiſa nelihdſibu landiſ.

Tāpat maſa dſejaš wehrtiba tahdai alegorijai, kura papreekſch iſdomata jehdſeenu walodā un tad tik pahrzelta tehloš. Wina atkal weegli pahrlift atpakat jehdſeenōš, pee kam iſkatra tehla weetā leekams jehdſeens; peem., Bluhdona garā alegorijā „Uf ſaulaino tahli“ gailiſ apſihmē muifchneekuš, kurniſ jemneekuš un t. t.

Tahds ſazerejums war gan modinat domas, bet neceeroſina ſantaſijas darba un nemodina juhtu; tahdā gadijumā tehli ir newajaſtigſ leetas ſareſchgijums.

Œchi kluhda alegorijās beeſchi ſaſtopama; talab daſchi dſejaš apſpreedeji alegoriju uifkata kā dſejiſkai domaſchanai pretigu. Tomehr ſchis uifkats naw atſihſtams par pareiſu, jo itweens tehlojoſchās walodas lihdsellis war tikt iſleetots nemahkuligi. No otras puſes, daſchi apſpreedeji paraduſchi wiſās alegorijās meklet cepeekſch jehdſeeniſki iſdomatu ſpreedumu eemeſojumu (peem. Krauja Raina darbōš). Alegorijā, kas raduſees dſejiſktas domaſchanas zelā, tahda weſela parahdiba apſihmē weſelu, pee kam naw jameklē, lai tehlotā dalas apſihmetu ari domatā dalas. Ja, peem., taiſniba tiks iſtehlotā ſeeweetes weidā, kurai rokā ſwari un kurai azis aiſſeetas, tad ta buhs jehdſeeniſktas domaſchanas radita alegorija: ſwari apſihmēs to, ka taiſnibai jaiſdibina leetas ari tur, kur ar ahriġu (azu) nowghrojumu ween nepeeteek; azu aiſſehjums noſihmēs, ka taiſniba necewehro perſonibas, bet ir preekſch wiſeem weenada. Ja dſejiſki

iidomata alegorija rahdis taifnibu jeemeetes meidä, tad ta winu nostahdis kahda notikuma widü, kur buhs redjams, ka taifniba spreesch teefu, isprotot ahrigi grucht fastatamäs eefihmes un neeewehrojot teefajamo ißkstatu, fabeedrißko stahwofli un t. t.

Sewiſchki eewehrojami ir tee alegoriju tehli, kurus fang par fimboleem; tee ir tee, kuru garigä noßihme ir uefa-mehrigi plaſcha un dßika, falihdßinot to ar fcho tehlu gleßneezißko faturu. Rainam ir dßejols „Genahzees ahbols“.

Pilus ahbols peebreedis — jau riht'
No fata fara femë kriht,
Jau riht'.

Jr deenäm faulë fildijeës,
Jr fulu julas atdßehees,
Jr atdßehees.

Jau fweras leja imags un gruchts;
Nih't atrausees no dßihwes kruhts,
No dßihwes kruhts.

Sche fem weentahrfchäs nobreeduſcha ahbola gleßnas jaßaprot wißpirmß tahdi stahwofli zilweku atteeßibäs, kad juhtas, kas laudis weenoja, ir nonahkuſchäs lihdiß fawam dabigam galam un dßeest; rihtu jau ſchirßees galigi, kas wakar wehl bij weens otram tuwi. Otrkahrt, nobreeduſchais ahbols ir zilweka muhſcha gala fimbols: kad dßihwe dewußi garam un meefai, fo ta ſpehj dot, tad zilweks teeßas tik uß meeru femë. Schahdu gadijumu winu daſchadiba war buht koti daudi. Tä ahbols aptwer plaſchu notikumumu aploku. Winſch ißeiz nopeetnas domas par fwarigeem notikumeeem dßihwe; modina dßikas ſkunjas par dßihwes nepaßahwibu, tä ari apmeerinaſchanos ar fawu likteni: tas, luht, ißktras dßihwes likums! Tä fcha tehla noßihme ir dßika.

Par fimboleem jaußkataka ari tahdas ißtehlotas perſonas, kas faßopo ſewi kahdas dßikatas un plaſchal faßtopamas zilweku diwehßeles fawadibas. Wahzu dßejueeka Getes Faußts ir nerimstoßchäs zilweka zentibas un mekleſchanas fimbols; tas rahda, tä zaur moßam un maldeem nonahß zilweks lihdiß pilnibai. Schekßpira Hamlets ir fimbols ſchaubu un ißtirfaſchanas teekßmem, kas nekauß zilweka ſpehjäm parahditees darbos.

Saprotams, war buht gadijumi, kuros kahds dßejißks tehls weenam ißlikßees jau fimbola wahrda zeenigs, otrs turpreti to faußs par weentahrfchu alegorißku tehlu: wahrdi „weentahrfchäs“, „dßilſch“ un „plaſch“ war tik daſchadi tulkoti.

Dai aifrāhdijumus isprastu, wjadsiġs sinamā mehrā asprahtibas un wingras fantasijas. Tadeht ne katrs tos weenmehr fapratīs. Bet teem, kas to panahkušchi, aifrāhdijumi patihfami, dodami weenas glesnas (domajamās) weetā diwas (domato un tehlotō). Turklaht wini modina lasitaja wairaf pašchdarbības, ar ko padara preekšč wina glesnu reewilzigatu; mellejot ihsto nošhmi, lasitaja fantasija rodas daščhadi tehli, kas modina daščhadas atminas un bagatus juhtu fakopojumus (kompleksus).

§ 49. Tehlojoscho lihdsieku salihdsinajums.

Wis weentahrschakee ir **epiteti**: wahrdam grafiskā daba judusi — peeleeft blaķus otru wahrdu. Netehlojoschais wahrds rahda, par ko ihsti ir runa; otrs atgahdina weenu spilgtu ihpaščhibu. Tehloščhanai ihsti wjadsiġs tik otrais, pirmais — fapraščhanai; tehloščhanas finā tas newjadsiġs.

Schai finā epitetam lihdsiġs **peelihdsinajums**. Ari te peemineta parahdibas jehdšeeniskā puše („padebeščhi eet“), tai blaķus noštahdita uštatamiba („kā gulbji balti“). Starpiba starp peelihdsinajumu un epitetu — wahrdu dāudšums, gramatiskā ušbuhwe. Tee peelihdsinajumi, kurōs heetrojoschēe wahrdi islaisti, kluhst jau par epiteteem, ja peelihdsinajums ir bijis apšihmetaja palihča teikums.

Torna dšehchu logi — melnās spulgojoschas azis — raudšiees ešerā. — A. Papahde.

Pilnigā weidā — „it kā melnās spulgojoschas azis“. Peelihdsinajums war isleetot wairaf wahrdu nekā epitets; talab tas ļauj išdomat šihķaf dšeišķo domu.

Epiteti un peelihdsinajumi tātad padara štilu sinamā mehrā diwgabalainu, ar atnehmeemeem, fakapatu. (Škalbes „Baķlas lapas“.) Štiprā puše wineem abem — nepahsprotamiba, weeglaka ispraščhana, jo jehdšeeniskā puše pasķaidro, par ko ihsti ir runa. Scha eemešļa deht wunōs war apweenot tik taķlas parahdibas, kaķdas žitadi apweenot naw eespehjamā, peem.:

„Sadruhņ dšihwe pamasiēm, it kā ļauļa garoļa“; atmetot jehdšeenišķo puši, dabuhšin: „Sadruhņ pamasiēm ļauļa garoļa“; nebuhs maķako aišdomu, ka garoļa apšihmē dšihwi.

Tropa nepeentīn wairā parahdibas ar netehlojoschēem wahrdeem. Tā wina išteet ar diwreiš maķateem lihdsieķeem. **Personiškazija** ir galwenā ķahrtā wešela rinda tropu; tur tas pats. Tapat ir aiš-

rahdijsmā. Tikai pehdejais ištehlo parahdibas plaščak, nekā to spēji weens wahrds — tropa. Ja ajsrahdijsms paplaščinats til leclā mehrā, tā pilda wisu fajerezumu, tad te glesna fajneegusi sawu leekako wēdenibu.

Tropas, personifikacija un ajsrahdijsms tātad ir taupigakee išteiksmes lihdselki; stilam tee peesčkir weenga bali bu, neatkahrtojoschos pluhdumu. Tikai tee fantasijai leek robeščas, lai nejustu fajprotamiba.

Pahrrunato ščitrojumu ijsrahda tabele:

Wahrdu wairums Sastahws	Weenwahrdu	Daudswahrdu
Weenkahršči	Tropas	Personifikacija Ajsrahdijsms
Diwkahršči	Epitets	Peelihdsinajums

§ 50. Tehlojoscho lihdselku daitums.

I. Lai išteiksmes tehli atstahdu daituma eespaidu, teem wispirms jair fajwāstarpā **fajstaniģeem**. Jkweena parahdiba us nowehrotaju war atstahd loti daščadus eespaids, bet atšewiščkā tehlojumā wifas glesnas fajstano weenā nokrahšā, kura war buht daščada.

1. **Jtdeeniščtā** išteiksmē (**realā** stila) wifas glesnas eeturetas fajrunu walodas raksturā; tās eesihme — fajufa, leetiščkā weenkahrščiba.

Saiks bij ščaidrs un jauts, un faule spihdeja til ščiti, jiz wina of'obra mehnešča pehžpusdeenā to spēji. Kofu lapas bij ščaišči nobjeltejuščas un aij lehna laika wehl mas biruščas, zaur to ištatiņas mešči tā dšktenas puku debes. — Kaudšites.

Šči išteiksmē drih war buht weenmūģiga.

2. **Pahrspihleta** išteiksmē (**romantisks** stils) ir tā, kurai rakstneeks peesčkhris ahrkahrģigu spēilģtumu. Wina raksturo pahdroščā fantasijas gaita un newaldits juhtu pluhdums, kas išteizās daudšrunibā. Pahrspihleģumeem war buht daščads raksturs:

a) Sihžinātas gleznas (nājiņš stils):

Ar ražas svaigsniti

Stebra galinā

Velkas raibs lutainit's.

Tik leels, tā trihs matu lamelinis;

Bet dreb wīnsch un trih;

Kad tik nu kahja nepastihd!

Kad tik nu besibident neekriht!

Deewin, kur zehsch atkal grehts tad un tabls! Fr. Bartyda.

b) Leelinātas gleznas (patetisks stils):

Ar, zēribu reibonīs! Tu — smehtu meelasts! Tu — rihtdeenas

pumpurs! Tu — laimes pahrpilniba! Tu — pati deawiba zilweta . . .

Kahda gaisma ar mani! . . . Kahdas sleitas! Kahdi trehjemu jwanini!

Pluhdonis.

c) Ahrdabīgās gleznas (fantastisks stils):

Besdwehsmas telpā, dželme wijs flus,

Un naktis us muhschibas spilweneem dus.

Bet augschā wirs draudoscha atwara

Sehd Gaisma us dimanta klintaja.

Tik daisch, tik zehls, tik leesmans tās skats,

Ka nespeh ja panest mirstiga azs.

Baltjiboschi tablu tās plihwuri mirb,

Nihtswaigsne tā rose tai sprausa wirs firds. Apasija.

Bahrspihletam stilam draud breesmas kluht aushigam.

3. **Noswehrtā** isteikšme (**klasisks** stils) ir tahda, kuras šawalditā mašruniba isteiz dšilu šaturu. Wina isteizas šakahrtota juhsma, kuras štraujumam autors „nelauj eet pahri pah robešam, bet leet wišam pluhst dšikos žetkos krastkos us weenu mehrki“ (tā šata A. Dauge). Šehs isteikšmi raksturo šchis Raina klasifikā stila parangs:

Ar melnām rakstu rindinām

Wij baltas un laimigas ainas;

No melnām rakstu rindinām

Pluhst tehli un želas un mainās.

Tur šihā itdeenas wahrdinā

Gul noslehpumi bes minas;

It šihā itdeenas wahrdinā

Aug ilgas un šahpes bes šinas.

Noswehrtā isteikšme weegli war tih ušaprotama.

Starp pahrunateem isteikšmes rakstureem war buht daščadas pahrejas. Tatšeh tam wišam šaws noskanojums, ja winaš ir daisas, peem.: reāla isteikšme ar nājiņu peestani, romantisks stils ar šinamu daku klasifikā dšildomības un t. t. Noskanojums tik tad kluht trauzets, kad daščadee raksturi janžas weens žaur otru, peem.:

Svarīgata brauzeņa pa kapšētu ir krustu-lauššana; bet ta tehlotā tāt ar šalīdšīnājumū „kā škali“. Šībira no pīpēs pelni šara dehl — te apše ištehlota kā tšhiganeete, šari — tās lunkanās rotās, bruhnās lapinās — šejas krahsa. Attahlums te daudš leelaks (koks — zilweks), nekā pirmā glešnā (krusti — škali); ištehlujums daudš plaščaks. Te truhšt špilgtuma šamehra. (Te truhšt ari notrahšas weenibas: „kā škali“ — reāla išteikšme; „apše“ — „tšhiganeete“ — romantiska.)

III. Glešna ir preekš tam, lai peesčkirtu štilam **uškata-mibu**. Ja tas nenoteek, tad glešna nepilda šawa ušdewuma. Uškata-mibas truhšt glešnām šchahdōs gadījumōs.

1) Glešna **nodilusi**. Bahlā nahwe, ruhgtas ašaras, aijmigt muhšhigā meegā, wahzu kultura (ironiškī), melnais brunneeks (wahžeešchi) — nodiluščas glešnās. Kā winās dilst, war wehrot pee peemehreem.

a. Kufos es kā pliks pa nahtrām.

G. Weidenbaums 1890.

Kā nahtrās es eekuhlees šails.

A. A. 1919. g.

b. Mans šwans ir šapliškis: waj ta wairs škana?

Wīnšch, aijšmatušchais, tītai fungštet prot.....

Tit neweidibas kanjejumā grimis,

Wīnšch weela kluhšt, to jaunā weidā leet.

Tas dšihwei deret war tīt, dšihwot rimis,

Tīt dšihwes behgdams, dšihwei preti eet.

A. Br. 1914.

„Uš kapšētu beš turnešchanas mehs atuešam šawns eepliškūšchos firšchu šwanus un nododam Leelā Meistere rotās, lai wīnšch tos pahrtanšetu un škanošchi wejelus pahreeltu.“

P. R. 1919.

Neišdewušeš dšihwe — šapliškis šwans; zilweka meesai jajakriht pamatweelās, kuras warēs kopotees jaunā, laimīgākā radījumā — no wežās weelas jaišlej jaunš šwans. Ja šchis glešnās tahdā pat šataribā wehl tahlak leetos, tās buhs jau nodiluščas. Tā glešnu nodilšchānu wehrojot, jaraugās ari no wehšturiškā štahwokka: kad glešna šahkta leetot un zik daudš attahrtota.

2) Glešnas daļās **runā** glešneeziški **wecna otrai preti**. Šcho kluhdu šanz par **katakreši** (Needre to šauza par aklo fantāšiju).

Un kaut tawas gruhtās kluhdas

Atment pat buhtu šaltās,

Es tās išdeldešchu wīšas

Un tā šneegs tās paliks šaltās.

Šihgotnu Šelabs;

Panta eesahkumā kahda zilwēka truhkumi tehloti tā cerahsts, kas eezirsts akmeni. Autors grib šchos truhkumus isnihzinat. Nu jagaida, ka wiņsch, turotees pee domajamās glešnas, waj na rakstu isfajis, waj akmeni ar wiņu rakstu isnihzinās. Bet wiņsch grib to padarit baltu. Behz pirmā aishrahbijuma mehš jau jahkumā, kad autors weht neka naw darijis, warejam šcho wosegumu eedomatees tā baltā akmeni zirstu un tihru — ismasgatu. Naw tātad škaidri, kahdas pahrmainās autors domajas jem wahrdeem „paliks baltas“. Šchi nesklaidriba zelas no ta, ka, turpinadams tās pašchas glešnas tehlojumu, autors zilwēka kluhdas eedomajas atkal jitadas: tā traipu.

Autors weiz sprausto mehski.

R. Klauštinsch.

Sprausts mehskis naw weizamš (uřwaramš), bet jahneedjamš.

3) Glešnas ir **nenofihmigas**, grafiški **maš isteizoschas**. Upites peemehrs „Behdeja latweeti“:

Wiņsch eegahja un nopirka mahrzinu konfektu par peeždefinit peežam tapeitām un peežus apfelšinus par dewinām tapeitām gabalā. Rubli jahafajis, isnahja un eesehdās attal ratās.

Sihkais aprehkins par gardumu zenām pilnigi nenofihmigs preeksch tam, lai istehlotos pirzeju, pahrdeweju waj notikuma weetu.

4) Glešnas **šarauštitas**, **bej** grafiškas **weenibas**.

Rota bij nolaišta, tā ešeja. Pirtstu maigās portis bij nospeedušās dšktenošs žimdōšs tā puhpoli pee kahrkla šara. Es pamaniju winas aštinas tā jautru pileemu. Wina šlihdeja kluši, tā leels taurinšch. Es gribeju atklat noslehpumu, kas tinās ap winas šekeem tā maiga šihda štraume. Winas šmaids pašbeja tā šiwitina šchidrauta dšjās. R. Štalbe.

Ešeja, puhpoli, pileens, taurinšch, šihda štraume, šiwitina dšjās — šchee daudšee tehli naw apweenoti kopigā glešnā; laštaja šantasija špeesta šteigtees no weena uř otru, nepaguwuři nekur nekahdas uřskatamas glešnas škaidraf istehlotees. Wini tik leezina par autora juhtām — aishrahbtibu.

Uřskatamiba isnahšt leelaka, ja autors, leetojot kahdu aishrahbijumu, jahlihšfinajumu, peršonifikaziju un t. t., attihšta glešnu šihkumōš, pašturedams to pašchu wišzauri šinamam tehlojumam waj kahdai ta plāščakai dakai.

IV. Juhtas.

§ 51. Juhtu istschime wispahrigi.

Juhtas jeb emozijas rakstneeks war istschidi dachadi.

1. Wintsch par tam war runat teeschi **jehdseenu** waloda, u ofanzot juhtas wahrdâ.

Sirds sadreb no preeka. — A. Papahrde.

Mihlestiba ihmihleta. — J. Poruts.

War aprakstlit, kâ tâs parahdâs uſ ahreeni:

Aj'ras no waigeem man nenoschuhst. — K. Stalbe.

At, kâ gamilet, hseecat, deet un lehtat schodeen gribas man.

W. Eglite.

2. **Stann** elementi ari israhda juhtas, kâ tas jau pahrunats: gruhstfirdigs waj jautrs ritums un t. t.

3. Ari **tehlu** walodas panehmeeni istschiz juhtas (a), waj uſ tam aishrahda (b).

a. Tab suda mana mirdsoschâ swaigsne,

Un kruhtis nolaidâs naktis. — A. Papahrde.

b. Mans naminsch peleks un sakritis,

Gul purwa kuhnas eegrimis. — Stalbe.

4. Juhtas eespeesch sawas pehdas walodas **tradizionelôs** elementôs, wahrdu un teizeenu uſbuhwi sinamâ mehrâ pahrowidodamas. Schee ir ihpafchee (spezielee) emoziju elementi istschime. Pee teem jaskaita 1) wahrda tembris, 2) mihkuma un neezinajuma wahrdi un 3) figurâs.

§ 52. Wahrda tembris.

Weena augstuma un weena stipruma wijoles, stabules un zilweta balis toni atschkiras weens no otra ar sawu nokrahfu jeb tembri. Tapat diwcem waj wairak wahrdeem waj wahrdu formam nosihme war buht weenada, bet katram war peemist sawa peeskana — tembris, kas zelas no juhtam, kuras peeweenojas weenai waj otrai formai.

Ap diwpadesmiteem nakti

Si tapa bundsimeeks eet.

„Diwpadimit“ nosihme to paschu stundu. Tatschu jenâ forma „diwpadesmit“ ar sawu neikdeenischkibu labak fastan ar baigam juhtam, to glesna modina.

„Tehws! es esmu grehkojis!“ skan zitadi, nekâ: „tehw, es esmu grehkojis“: zit pirmais skan swesch, dsili nopeetni, swinigi, tik otrs

familjari, parasti, weentahršehi firšnigi; pašudušam dehlam, kūršch žawu lihdišchinejo dšihwi noteesā un grib eet pa zitu zelu, nošimigat leetot pirmo formu.

R. Blaumāna lugā „Judrani“ wedekla apšweizina wihra mahti: „Labdeen“ — ar uššwaru uš otrā balšeena; mahte atbild, uššwehrdama pirmo: „Labdeen.“ Pirmā forma dšestri peeklahjiga, otrā firšnigi mihla. Tā wahrda atžents pahrgroša tembri.

Revar leetot, peem., šchahdus isteizeenus: „ilgas pehž labas weetas“, „mihla uš semkopibu“, jo wahrdeem „ilgas“, „mihla“ peemiht dšejstas neikdeenibas tembris. Turpreti: „ilgojas pehž labas weetas“, „mihl semkopibu“ — nepelna nekahdu eebildumu.

§ 53. Mihluma un neezinajuma wahrdi.

Ja gribam isteikt, ka preekšchmets mums mihlšch, tad leetojam wina waj ta ihpašchibas nošaukumu **mihluma** formā: „tehtinšch“ — mihlais tehws, „mahmina“ — mihlā mahte, „labinšch“ — labs un mihlšch. Ja preekšchmets šchkeet mašwehrtigs — leetojam **neezinajuma** wahrduš: „sirgelis“ — mašwehrtigs sirgš, „namelis“ — neezigs nams.

Sewišchi tautas dšeesmas bagatas ar mihluma wahrdeem.

U, semite, truhdalina,
Tu truhdini dašchu labu.

Jau faulite semu, semu;
Mahmulina — tahlu, tahlu.

Semite — mihlā seme; faulite — mihlā faule.

Uri dašchi jaunlaiku rakstneeki nekšopojas ar mihluma wahrdeem, ja tee grib rahdit, ka preekšchmets teem mihlšch. Sewišchi bagati ar teem muhšu romantiski najiwā stila rakstneeki, ka Ašpašija (1), Škalbe (2) un Bahrda (3).

1. Rā dšeeštōjšs špošchuminšch
Mirđj kates brihtinšch.
Šan maigi miglots wakarinšch,
Šan rašots rihtinšch.

2. Pelekās norinās
Glišnuišchōšs šihtōš,
Pašemās preeditēs,
Behršinōšs lihōš
Melleju šudušcho
Jaunibas pehdu.

3. Zihvuliti, rudažiti.
Ar to ſihlu wahželiti,
Dod man ſawu wainadjiau,
Es tew doſchu launadjiau!

„Sposchuminsch“ — mihlais ſposchums, „brihtinsch“ — mihlais brihdis un t. t. — wiſs mihlſch!

Tautas dſeesmās mihluma wahrdi ir wairak ſawā weetā, neſā ſcho laiku ſazerejumōs. Tautas dſeesmām rodotees, wiſi dſihwoja apnehram weenadōs apſtahklōs, atradās uſ weenadas attihſtibas patahpes un talab, kaſ weenam bij mihlſch, iſlikās tahds palaitkam ari ziteem. Bet tagadejā dſihwe noſtahdijufe zilwekus tik daſchadōs apſtahklōs, ka taſ, kaſ weenam mihlſch, otram war iſliktees weenaldfiſg, pat pretiſg. Talab tahds mihluma juhtu atklahjums tagadejam laſitajam beſchi war iſliktees uſbahjigō. Beſ tam mihluma un neezinajuma wahrduſ it weegli war atwaſinat ar gramatikas palihdſibu beſ iſhtām juhtām; talab tee naw pahrlleezinōſchi.

§ 54. Figuras.

Par **figurām** ſtiliſtita ſauz tahduſ teizeenuſ, kuru ſem juhtu eeſpaida pahrgroſijjuſchi ſawu gramatiſkā ſinā paraſto weidu. Gewehrojamatās figurās ir ſchiſ; 1) iſſaukums, 2) waizajums un 3) uſruna; 4) iſlaidums un 5) apklujums; 6) wirkne un 7) wija; 8) atklartojums un 9) lihdiſtahdijums.

1) **Iſſaukums** ir wehſtijums, kaſ iſteiktſ iſſaukuma teikumā.

„Kaſ te par mihlſteem aweekſnajeem, par kuplām apſchu un behrſu atwaſitēm!“ (Apſiſchu Zekabſ). Aprakſtita meſcha augliba. — „Kaſ te meſcha putneem par brangu dſihwi!“ (Apſiſchu Zekabſ). Wehſtiſtſ par labeem kuſtonu dſihweſ apſtahkteem, tomehr taſ naw wiſ daritſ wehſtijuma, bet iſſaukuma teikumā.

Zit natſninu neraudaju
Fee ſchuſpula antledama!

Tautas dſeejma.

Staiſtais leelais meſchſ! — Blaumanis.

Kā man ſcho weetu atſtaht ſchehl!
Kā tiktōſ paſapnotees wehl!

Stalbe.

2) **Waizajums** ir jautajums, kas nāw leetots, lai uš wina atbildetu. „Ja wišs fišs išdegtu? Waj teefchām winšch to bij gribejis? . . . Kas to wareja panest, wišu filu redset degam?“ (Blaumanis.) Šchā aprakstītas mešcha aišdedšinatāja domas; jautajumi nāw nebūht tabeht, lai uš wineem kašds atbildetu. No neweena atbildes tur newareja gaidit, un rakstneeks ari nerahda, ka aprakstamā peršona tās buhtu gaidi juše.

Kur wišnim duša lai raštos? — L. Behrsinšch.

No klišti, prahts, išo augu deen'? — Rainis.

Waj atkal reiš gawiles wišur šauls? — Teodors.

Jautajuma weidā išteiktaiš weštijums jašaprot aišween otradi, peemešram: „Waj ta nāw šakā zeribas weštš, kas šludina ušwaru pašr nahwi?“ (Apsišchu Šekabs). „Waj nāw zeribas weštš“ — „ta ir zeribas weštš.“

Kas šcheit pašri štaigās, waj tee jutis, (— tee nejutis)
Kas šcheit (šapā) šawu laimi gulbija?

Ejenbergu Jahnis.

Būht, štiha trūhtš, un škana beidšas,
Ta trūhtš — kas winu šajaišis?
Kad širšchu draugs no drauga šteidšas,
Kas ščirtus želus kopā wišs?
Kas winu šees, ka nahktu laukā
No štiņas wežā škana jautā?
Kas širšchu štiņas trūhtuščas
Weht weenos šenās šaskanās?

L. Behrsinšch.

3) **Ušruna** ir teikumš, kurā rakstneeks ušrunā preešchmetuš, ar kureem nēmaj negrib šarunas eefahkt. Tā šastopam teikumuš, kurās ušrunati pat dšihwneeki un štahbi, dašchreiš pat nedšihwi preešchmeti.

Mans štumjais behrens, manā dwehšele,
Nahš, behšim prom no šcheem mušreem!

Štalbe.

At, šaulit, pakaweješ! — Štalbe.

Šchurp wehtra, šagrāhš mani! — Ašpašija.

Wehjšch, kam tā elšodams puht tu?

Wejšchš, kam tit šmagi tu dweš?

Plūhdonis.

Ģji dušet, mana laime! — Sauleetis.

Ai behrniba, ai šaules deenas!

Waj tikai reisi spihdat juhs?

Poruts.

Sirds karstā, kluji!

Grūts jelsch tew preekščā —

Drihs, drihs tewi jels . . .

Rainis.

4) **Islaidums** jeb **elipse** ir teikums, kurā islaišts šahds weegli peedomajams wahrdš.

Nakts — (islaišts „paeet“) un wišs štaistums pagalam: augums šalogits — (un tad) wišs pihschi un pelni. — Waldis.

Watars ir tahds pat jauks, kā deena: (naw) nekahda wehja, nekahdas wehšminas. — Waldis.

Es škaidri redžu kustošchus pawedeenus — (jo) wišu šcho malu ir eetinis breesmigs širneklis. — Štalbe.

Zit štrauji ar' nebiju zentees debešs malu šafneegt — (tomehr) ta muhšam palika tahla, un tas bij winas škaištums. — Štalbe.

5) **Apklusums** ir teikums, kas ar šewišchtu no-
luhktu naw isrunats lihdi beigām.

Un to mehr . . . Un to mehr, kad šaulite šlihtst jau aij apwahršchna,
katrs juht, ka lihdi ar to beidšas pehdejā un weenigā žeriba.

Waldis.

Ažu mirklis . . . Un milšis šahla grihlotees. — Štalbe.

Aina šahla noškaidrotees un iškatišās kā peldošča kapšeha, pahr
kuru šašlaištijusches šaluhšuschī krusī, šarp kureem wareja manit kā peletas
škrandas — waj no wainagu lentām, waj . . .

Štalbe.

Kluju, jeb es . . .! — Kalniņš.

Te bij, te . . . — Kalniņš.

6) **Wirkne** ir šawilkts teikums, kurā daudj wee-
nadu teikuma ložektu, šarp kureem **naw** beedrotaju.
Wahrdū wirtnes leeto, kad tehlo preekščmetu leelu dašchadibu šmasā
telpā (pirmais un otrais peemehri), waj darbības leelu dašchadibu
masā laikā (trešchais peemehrs), to wišu šinamu darit šazeretajs
šteidšas.

Velna bedrē bij

Mironu galvas, tauli, mati, nagi,
Biltatu kaskoti, gihmji, sobi, rāgi,
Pawahunizās, kalli, wezi podi, werpeles,
Mairi, lipji, veščgines, fehrnes, peestas, grejeles,
Slotas, datsčas, ahmuri, apdegušči kruti,
Ratu rumbas, grabhekti, kahiči, wezi friki,
Nakstamas ahdas, tihtsi, melnās grahmatas.

A. Pumpurs.

Pehz goda, pehz varas, pehz mantas
Bej atpuhtas lautini šreen.

Ed. Weidenbaums.

Ridfingrihwā, Daugawmalā
Simteem Aaudis strahdaja :
Birta, rafa, fita, kala —
Zehla jaunū pilsehtu.

A. Pumpurs.

Seemai, jalai, tumjai — gals.

Rainis.

7) **Wija** ir šawilkts teikums, kurā daudj weenadu teikuma lozeku, starp kureem aijween atkahrtojas kahds beedrotajs. Šcho figuru leeto, kad grib kahdu parahdibu tehlot wispušigi, bej steigas.

Es atminos roščainos laikus,
Un meitenu lihģsmajos waigus,
Un pukem raibotās lejas,
Un jautribas, šmeeklus, un dejas.

Ed. Weidenbaums.

Juhra kustas un rausťas un plojās un waid.

Muhdonis.

8) **Atkahrtojums** ir teikums, kurā atkahrtojas weens waj wairak teikuma lozeku. Šchi ir ļoti parasta figura, ari tautas dšeesmās un ikdeeniščtā šarunā.

A h w u, a h w u baltas kahjas,
Lezu dahrsinā.

Tautas dšeesma.

W i š w i h t i s, w i š k r i t i s
Un šemē raltis.

Rainis.

At reiji, wehl tik reiji,

Ko juhtu isteiktu!

Alpafija.

Rindâ dsehrwes, rindâ dsehrwes!

Raudsites Matijs.

Un firdij tik ſchehli, tik ſchehli...

Ed. Weidenbaums.

Geshana tik Iehna, Iehna —

At, es labpraht dujet eetu!

Poruts.

Ēec figurām naw jaskaita ritmišķee teikumu atkartojumi
pantōs (refreni).

9) **Lihdistahdijums** jeb **paralelisms** ir diwi
waj wairat teikumi, kuri ſawas uſbhwes ſinā ir
weenadi, bet tehlo daſchadas gleſnas. Tautas dseefmas
bagatas ar ſcho figuru.

Div' duhjinās gaiſā ſtrehja,

Abas ſtrehja duhdodamas; ||

Div' bahlini karā jahja,

Abi jahja domadami.

Tautas dseefma.

Waj tik ween ſaule ſpihd,

Rā pa logu iſtabā? ||

Waj tik ween labu ſauſchu,

Rā ſudraba waltataju?

Tautas dseefma.

Laſtigala, laſtigala,

Alſnajinās malinā!

Waj tew dseefmas neſkaneja

Ēewu ſeebu lejinā? ||

Mahtes meita, mahtes meita,

Kalpa wihrā buhdinā!

Waj tew dſihwe nemihleja (nepatika)

Saimeneeka ſehtinā?

Laſtigala alſnajinā, ||

Mahtes meita — buhdinā.

Ēop par birſi alſnajinā, ||

Un par zeemu buhdina.

Raudsites Matijs.

Kā redzams, tad daudzreiz vairatās figūras jāveenotas veenā teikumā. Pehdejā peemehrā bej ušrunas wehl ir atfabrtojums. Ne tik figūras, bet ari wiši tehlojošchās walodās lihdselki war jāveenotees jāwā starpā. 3. gabalinā Sauleešcha peemehrā ir ušruna un perjonifikazija, Puhdona — ušruna, perjonifikazija un wajzajums. Raina peemehrā bej diwām figurām ir ari epitets „karstā“ un t. t.

§ 55. Figuru wehrtiba.

Figūras, tāpat kā mihluma wahrdi, leezina, ka autors juhtu pahrnemts. Redjot autora uštraukumu, ari lasitajam teek eedwestas šchis juhtas — wiņsch teek jugestets. Bet tiklihdsi lasitajs šchaubifees, waj tik autoram isreet figūras no šajušmibas, waj tik wiņas naw tihšchām cepihtas lasitaja dehl, radot tās pehz šinameem likumeem — wiņas buhs nepahrleeziņošchās; tā kā wiņu šewišchkais weids nekahdu jaunu domu neisteiz, jo autors tās leeto tik, lai ispaustu, ka wiņsch uštraukts, tad šchahda walsirdiba islikšees neattaišnota, ušbahšiga. Dalab daudši jaunako laitu rakstneeki no figūrām wispahrigi atturas, wairak isstrahdadami kaurigakos, bet lihds ar to pahrleeziņošchakos stila elementus — musiku un grafiku. Te tas patš, kas ar ziteem emozionaleem elementeem.

Repahrleeziņošchu figuru peemehrs:

Waj es dšihwoju? Waj esmu jau miris? Waj tagad beena? Waj natts? Kalab esmu tik noguris, tik bej gala noguris? Waj tas notizis? Kam? Kad? Kur? Kā notizis? A! nu es šaprotu! Nu es šinu, nu wišu es šinu! Puhdonis.

V. Jehdseens.

§ 56. Gedalijums.

Lai stils, kā jehdseenu isteizejs, apmeerinātu lasītāju, tad viņam vajaga 1) isteikt taisni to, ko autors domājis, 2) isteikt to šķaidri, 3) isteikt nepahrprotami. Ja rakstnieks šewiški iskopis isteiksmi no loģiskās pušes, tad stila wehl fastopam 4) atšewiškus panehmeenus, kas išeet uš to, lai raditu domu preeku.

§ 57. Jehdšiba.

Par jehdšigu išteiksmi šauksim tahdu, kurā isteikts tas, ko autors domājis; **nejehdšigs** stils — kas isteiz pawišam ko zitu un newis to, ko autors gribejis. Leekas, ka tahdas kluhdas nemaš newar buht: kapehž lai autors runatu zitu, nekā wiņsch grib?

Tatšhu nejehdšibas stila fastopamas deejgan beeschi. Winas zelas no 1) aplamas teikumuma fastahdes, 2) neweeta leeto-teem wahrdeem waj to galotnem, 3) peedeħķķu no-šihmes neišpraščanas, 4) šinonimu nošihmes šamainas un 5) aplamas pareišrakstibas.

1) Aplama teikumuma fastahde.

Laits eet un neapstahjas,
Tik ašhi projām šteidšas wiņsch,
Kā prezineeka kumelinšch,
Kas israidits iš mahjas.

Aspašija.

Šche teikts, ka no mahjas išraidits kumelinšch; japeenem, ka par išraidito domats prezineeks. Tad wajadsetu teikt: "... kā ta prezineeka kumelinšch, kas israidits no mahjas": beš beedrojošchā wahrdina „ta“ palihga teikumums „kas israidits...“ jaatteežina uš to wahrdu, kuram wiņsch šeko.

Rainis turpina peešuhitit tulkojumus: Getes „Ifigeniju“, Hamertinga „Amoru un Pšichi“, Ižjena „Sweħķķus Solhaugā“, „Karali Wiru“, „Wilhelmu Tellu“...
W. Egliete.

Iznahķ, ka „Karali Wiru“ un „Wilhelmu Tellu“ šarakstijis Ižjens, kaut gan pirmam ir autors Šheķšpirs, otram šazerejumam — Šhillers.

Šauna fastahwa šamašinaschana šemā apdraud fara išeħķķa gara šahwoķķi. — „Latw. Sargs.“

Domata ir fastahwa jauna samasinaščana, newis jauns fastahws.

2) **Neweetâ leetoti wahrdi** waj to galotnes.

Miris atkal slawenais angļu kimitis Viljams Kemsejs. — „Laurekajs.“
Kad tad jau reiš?

Atkriht tšhinu un fahrto newajadšiba. — J. Aturaters.

Domats pawifam pretejais — atkriht to wajadšiba.

Par nelaiķa Kalpata biogrāfiju Lihgotnu Jekabs pašneefš jetoščas jinas: winšč dšimis . . . — „Balt. Wehstn.“

Sinas ir par wina dšihwi, newis dšihwes aprakstu (biogrāfiju).

Šfraudees, palits weegli. — J. Semite.

Domats te, ka newis paliks (kā bijis), bet kluhs weegli.

Tur attet aitina
Pehš tanka maurina
Un behrni — štaħbenu šchkihti.
Pluħdonis.

Štaħbenu šchkihti behrni? Kluħda zehlušees no ta, ka rakstneeks wahrdam „šchkiht“ peelizis galotni „i“; mineto wahrdu ar šeno galotni, kaħda buhtu „i“ inšinitiwā, wajadsetu leetot šche „šchkihtu“, jo peħš „attet“ jaleeto šupins, kurfch kluħst redšams, lihds ko atjauno šeno formu.

3) **Daščado peedeħtu** neišpraščana.

Kalpam jaaišbrauz trihs reišes uš pilšehtu. Par braukumu winšč dabuš trihs rubkus.

Kalpam išnakt pawifam žitads reħkins, ja winšč domajas lihdsis, ka

par braužeenu winšč dabuš trihs rubkus.

Ar Deewu šaule! Mani dširdinaji tu ar gaiščam deenam, eš, dšehrajs, biju šlaħpstoščs, nepeepildams. — J. Aturaters.

Dšehrejs — katrs, kas dšer; dšehrajs — kas eeradis dšert reibinoščus dšehreenus. Waj til autors šewi nebuhš domajis kā šaules štaru dšehreju un newis alkoholiķi — dšehraju?

4) **Sinonimi** ir wahrdi, kuri apšihmē weena un ta pašča jehdšeena daščadus pašahpeenus. Šai ištektu taišni to, ko gribam, un lai šaprastu, ko iħsti rakstneeks išteizis, wajaga išprast šinonimu nošihmi. Maħzišimees to no pašča peemehreem.

1. Bagats, turigs, pahrtizis, istizis, eedsihwojees. Wisi schie wahrdi apsihmé weenu jehdseenu — dsihwei labewhligu mantas stahwokli; tomehr katram no tem sawa nohrasja: a) bagats — kam daudj mantas; b) turigs — kam masleet waivat, neká preefsch dsihwes wajaga; c) pahrtizis — kam pilnigi peeteel dsihwes wajadsibám; d) istizis — kam taijni til daudj, ka war apmeerinat sawas wajadsibas; e) eedsihwojees — kam agrat mantas-maj bijis, bet kam tagad tás peeteekofchi.

2. Sehtha, fehtina, gulfehta, jedeni, trelini. Wisi apsihmé eeschogojumu, til katrs druzjin sawadu: a) sehtha — zeeschs eeschogojums bes zaurumeem un starpám (no muhra, dehteem); b) fehtina — weentahrjschi taifits eeschogojums no rejschi salittám tahrnim un meeteem, kas faseeti rihtstém; c) gulfehta — no stabós gulus salitteem dehteem waj balkeem; d) jedeni — eeschogojums, kas zeeschi sapihst no stahwoscheem teeweem sareem; e) trelini — smalkaf iistrahdats no loka waj metala.

Sinonimus pilnigi neisprotot, war gaditees, ka rakstneeks leeto wahrdu, kas apsihmé jehdseena zitu pakahpi, neká winfsch gribejis.

5) Aplama parcijsakstiba.

Garam aisdrahjschas auto,
Rehtdams ftaki un slaidi.

3. Wainowstis.

Jaschaubás, waj rakstneeks buhs domajis kaut kahdam garam peederofchu automobili; drihsak war peenemt, ka maschina ftrehjuse garam.

At, ká es mihlu schis stundas —
Strejo'cho tramwaja fleedi,
Kurá eedegas pirmec
Wahlu sibenu seedi.

3. Wainowstis.

Kaut gan te runats par Kura (ugunskura) eedegschanos, tatschu isleekas, ka domata fleede, Kurá atspihd sibensspehka dsirkstis.

Nejehdsibas kluhdas ne katrreis waram atsihmet, jo daschreis newaram noprast, ko autors pateefiba gribejis teikt: „situms“ waj „fiteens“, „bagats“ waj „turigs“ un t. t..

§ 58. Staidriba.

Par staidru isteiksmi sanz tahdu, no kuras weegli saprotamas isteizamás domas. Sazeredams rakstneeks grib ziteem darit sinamu, ko pats doma. Bet ja tas isteikts til nestaidri, ka lasitajs newar isprast, kas domats, waj, ja leelaks lasitaja spehkus prafa tas, lai isprastu, ko sazaretajs grib teikt, un

nemis tas, lai pārbaudītu išteiktā pareiſību, to ištehlotos un eespeestu atminā, tad ſāzerejums ſaudē ſawu noſihmi. No ta ſaprotams, zik ſwarīga ari ſchi praſība. Bahzu dſejneeks un prahtneeks Niſſche ſaka par daudſeem rakſtneekem: „Wini naw preekſch manis peeteekochi tihrigi: wini ſadukto ſawus uhdenus, lai tee iſliktos dſikati“. Te domata ſtila neſkaidriba, kuru daudſi rakſtneeki iſleetojot k̄a aiſklahju ſatura ſeklumam.

Lai waretu ſkaidri išteiktees, autoram paſcham wajaga buht pilnigā ſkaidribā par tematu. Beſ tam jaewehro, preekſch k̄a iſhti rakſta: kaſ wairak attihſtitam laſitajam buhs deesgan ſkaidrs, ta maſak iſglitotais neſapratis. Tapeh̄z ſchi praſība preekſch katra ſāzerejuma uſtāhdama, raugotees uſ to, kurām laſitaju aprindām runā eſoſchais darbs domats.

Stila neſkaidriba zeļas no 1) neſaprotameem wahrdeem un 2) neſaprotameem teikumeem.

1) Stils kuhſt neſkaidrs, ja winā ſaſtopami laſitajam **neſaprotami wahr̄di**. Tee war buht pārrunatee barbariſmi, prowinzialiſmi, arkajiſmi un neologiſmi, kuri beſ tam iſjauz ſtila tihribu. Skaidribas deht rakſtneeki daſchreiſ peeleeť ſcho wahr̄du iſſkaidrojums waj nu pee ſwaiſnites lappuſes apaſſchā (peem, Pluhdonis „Dſihwes ſimſonijās“), waj ſāzerejuma beigās maſas wahr̄dnizas weidā (Muſekla rakſti, Apſesdehla tulkojumi). Tas ſewiſchti nepeezeekchams, ja rakſtneeks leeto kahdu wahr̄du pirmo reiſ: paſcha atwaſinatu jaunwahr̄du, rakſtōs pirmo reiſ ſaſtopamu apwidus wahr̄du, ſweſchwahr̄du ar tam peeſchkiramu jaunu ſinatniſku noſihmi un t. t..

2) **Neſaprotami teikumi**. Kā peemehrs war noderet ſekoſchais pants.

Tu wiſa k̄a gars — beſ gara,
Beſ meeſas — wiſa tu meeſa.
Tewi twihtſtochās ugunš wara,
Tawa kaiſliba — ſaules teſa.

W. Eglite.

Wahr̄di, kaſ te leetoti, wiſi ſaprotami, bet par wiſu teikumu tā ne buht newar teikt. Kahdas domas, peemehram, waretu ſlehtees aiſ wahr̄deem: „Tu wiſa k̄a gars — beſ gara“? „Beſ meeſas — wiſa tu meeſa“? Kā war buht tur meeſa, kur naw meeſas? Un ja te wahr̄di leetoti metaforiſkā noſihmē, tad te naw netahdu ſihmju, peh̄z kurām waretu ſkaidri ſpreest, kaſ ſem teem jaſaprot.

Šchis ir tas patš Gorgija mešgls, tura neweens nešpehj atrejšgīt : tad wehl nešarešhgīts : zaur skanta „Ding an sich“ parahdibām, tā tās, a priori jehdšeenū eemauktotais, prahts usnem un organise; wehl nenoskaidrots zaur Hegela kosmiskās-atšinas-ewoluzijas lituma — tefes, antitefes un sintefes — formulēšanu; wehl nepamatots, nešifiolegets zaur Awenariuša R + E (objekta jeb aptahynes un žitu išteifmes), C (subjekta jeb žentralšistemas) un E (išteifmes) nostahdišanu; wehl neatšihwinats zaur attarigās, logiskās prahta molekulas „assimilatiwo“: lihdsšwara ešamibu, lihdsšwara šaudēšanu un jauna lihdsšwara eeguhšanu. — W. Eglite,

Ja nešklaidro wahrdū un šihmju iškaidrojumu ari atrastu mineto prahtneeku darbōs, tatšchu teikums [paliktu nešklaidrō. Šahdu šakaru, peem., apšihmē otrais kolons (:)? Uš ko atteežas wahrdōs „eemauktotais“, kad pehž wina šahw komats? Uš ko šihmejas wahrdinšch „tā“? un t. t.

§ 59. Noteiktība.

Žarakšta tā, lai lašitajš išteiktō šapraštu taišni tā, tā šazeretajš to domajis. Ja tas panahkts, tad štilu šanz par **noteiktu**.

Išteifmi pilnigi nenoteiktu padara 1) šewiškās gramatiškās formas un 2) homonimu aplama leetošana.

1) **Gramatiškās formas**. Šchahdi gadijumi war buht loti dašchadi.

Bespersoniskōs teikumōs, kurōs šahds papildinatajš, tāpat tā logiskais preekšmetš, ir datiwā, war dašchreiš ižjeltees pahpratums, ja teikuma tuwat nepašklaidro.

Man man jadow-nauda?

Šchis teikums šaprotams diwejadi: „kam“ war apšihmet dewēju, un tad „man“ apšihmē nehmeju; bet ari „man“ war tikt uškatits par logisko subjektu; „kam“ tad ir objekts. Tātad šchis išteizeens ir nenoteikts, jo newar šinat, tā ihsti šazeretajš to domajis.

Tāpat war šajaukt šeweeschu šahrtas nominatiwu un akušatiwu daudiškaitli:

Šlahtpreešteigušchās rešerwes italeešchu baterijas šetnigi apšchahdija.
„Lihdums“.

Waj rešerwes šchahwa uš baterijām, waj ari otradi?

Wweenadaš gramatiškās formas ar dašchadu nošihmi ari war buht par žehloni išteifmes nenoteiktibai.

Kad dšihwoju uš semēm, es wešelām deenām st a i g a j u pa mešhu un mekleju ogās.

Šho teikumu war šaprast kà šihmetu gau uš pagahnu, gau ari uš tagadni, jo III. konjugazijas laika wahrdeem weenškaitka I. personai tagadne un pagahne ir weenadas.

Kad runà par wairak preešahneteem, tad, weenu no teem tah-lakà runà apšihmejot ar weetneeka wahrdu un tuwat nepašklaidrojot, war radit pahprotamu, nenoteiktu išteikšmi.

Semneeks brauza pa mešhu ar šawu širdinu. Tas šabijās un šahka škreet.

Kas šabijās un šahka škreet: širgs waj šemneeks?

Gubernators war ašleegt dahwanu lašišchanu, ja winšch to atšihst par wajadšigu. — „Balt. Wehstn.“.

Ko atšihst par wajadšigu: dahwanu lašišchanu waj ašleegšchanu?

War gaditees apšihmetaju tà noštahdit, ka išteizeens top nenoteikts.

Ir pašaudejis fungs ar leelàm aušim šuni.

„Ar leelàm aušim“ war tikpat labi šihmetees uš wahrdu „fungs“, kà ari „šuni“.

Lihdšigi peemehri.

Wini, šche wiršneeki, netaupa lihdselku škaištu štrehšneeku albumu šaštahdišchanai. — „Lihdums“.

Kas škaišts: štrehšneeki waj albumi?

No šchejeenes war redset škaišto jaunawu klosteri. — „Jaun. Šin.“.

Kas škaišts: klosteris waj jaunawas?

Baronu ahdas biškes. — „Jaun. Šin.“.

Tapat žitus wahrduš war noštahdit tà, ka winu atteežibu war pahpraft.

Mehs wina dšehu šajuh tam un apših mejam par šaušņu.

U. Needre.

War šaprast, ka „par šaušņu“ šihmejas tik uš wahrdu „apših mejam“. Tad teikums šatur šewi pretrumu, jo kà war to dšehu, ko šajuh t, turet ari par šaušņu, nešajuh tamu?

Atmeni waldibas wajadšibām šuh tamà šeenà. — „Latw. Šarģš“.

Waj almeni waldibas wajadšibām, waj šuh tamais šeens?

Wina pašah tums iššaužis wišas pašaules no šod i šchanu.

„Latw. Šarģš“.

Waj pašaule šoditaja, waj šodamà?

Ari ar peeturas sihmju nelikšhanu waj nepareisu likšhanu war padarit stilu nenoteittu. Eedomafimees, ka par kašda apšuhdjetà litteni teefa telegrafiski peeprafa angštakai waldibai un dabuj atbildi:

Peedot newar suhtit uj Sibiriju!

Šche newar šaprast, kà atbilde domata. Ja komatu eedomajamees pehz wahrda „peedot“, tad iŋnaht, ka apšuhdjetam japeedod; ja eedomajamees to pehz wahrda „newar“, tad jašaprot, ka newar peedot.

2) Stils war kuht nenoteikts, leetojot **homonimus**. Tà fauz wahrduš, no kureem ikkats: apšihmè wairak dašhaduš jehdšeenuš.

Uhdens laistās.

Wahrdam „laistitees“ ir dašhaduš nošihmes. Tas apšihmè, pirmkahrt, to pašchu, to wahrdi „liht“ „šchlakstet“; otrkahrt, sem ta šaprot neweenadu špihdešhanu („šaulè laistās“). Te naw noteikts, kašdà nošihmè šehis homonims te leetots. Tadeht newaram teikt, kà ihsti jašaprot peewestais teikumš.

Bagatam wairak leekas mantas.

R. Dilleja.

Waj tam wairak isleekas mantas, jeh waj manta leeka?

Latweešchu waloda ir deesgan daudš homonimu. To dašhadà nošihme ir jaewehero, lai nowehrstu nenoteiktibu. Homonimu peemehri:

- 1) **R a t š t s**: a) burti, rakstu sihmes (winam ir glihts ratšs); b) šazerejums (Alpšišu Žetaba ratši); c) dašhadu eestahšchu wehštules (pagašta teesās ratšs sem R...); d) sihmejums, musturis (wilnainu ratši); e) tattis, ritums (ratštà fišt špriguli).
- 2) **Š u h r s**: a) šinamš beramu preešchmetu mehšs; b) manta, to lihgawa, išeedama pee wihra, dabuj lihš.
- 3) **M e h l e**: a) ložeklīs mutē; b) waloda (treewu mehle); c) šwana eefšehjā tufšinamā dala; d) šilite, kuras galu eurbj behršā waj klawā, tad pawafart težina šulās.
- 4) **R i h t i, w a t a r i**: a) debešs pušes; b) daudšškaitlīs no wahrdeem „rihts“ un „watars“, kas apšihmè deenas dalaš.
- 5) **R u p j š h**: a) nelihdjens, ašs (rupjšh papirs); b) refnē (rupja sihga); c) nepeeklahjigs (rupjšh žilweša).

Par homonimeem naw jaškaita tee wahrdi, kureem beš ihštās nošihmes ir otra metaforiška waj alegoriška. Šahdi wahrdi newar buht par eemeslu stila nenoteiktibai, ja tik ir noprotamš, kašdà nošihmè wini katreiš leeloti: metaforiškā waj ihštā.

Wifos augšchā minetōs gadījumōs, lai iſbehgtu no nenoteiktības, iſteizamās domās peeteekofchi jaapſihmē ar zitu wahrdu palihdſibu, lai laſitajs waretu domat tik to, ko gribam iſteikt. Bet, zensdamees padarit ſtilu noteiktu ar daudſeem wahrdeem, waram nodarit otru kludbu: waram peelikt tahdus wahrdus, kuzi apſihmē to paſchu, kas iſteikts jau zitōs wahrdōs. Scho ſtila aplamibu ſauz par **leekwahrdbu** jeb **pleonazmu**.

Strasds bij iſſlahpis, un winam gribejās dſert.

„Gribejās dſert“ apſihmē to paſchu, kas jau eepreekſch iſſazits wahrdōs „bij iſſlahpis“. Tātad ſchee wahrdi leeki.

Twaitonis kuſtejās un neſta hweja uſ weetas. — Slahpellis ir gaſweidiga gaſe. — Seme ir apalas bumbas weida. — Tahdu ſtila iſteiktſmes weidu noſauz par alegoriju.

R. Dſilleja.

Ap puſnatti iſjehlās ſtipra artilerijas kanonade.

Stuju Fribis.

§ 60. Ahrtfahrtigi panehmeeni.

Ne tikai walodas muſikalee, grafifkee un emozionalee elementi dara eepaidu uſ juhtām. Ari wahrds tā jehdſeens fazel muhjsōs leelatu waj maſatu juhtu ſawilnojumu — tā iſkatra muhſu darbiba. Tā iſteiktſme, ja tā ſklaidra un noteikta, iſſauz patihkamas juhtas, kuras ſauzamas par **domu preeku**. Ja iſteiktſme neſklaidra, waj nenoteikta, juhtamees neapmeerinati. Bet rakſtneežibas ſazerejumōs ſaſtopami ari ſtila panehmeeni, kas taiſni iſeet uſ to, lai ne tikai laſitaju eepaſihſtinatu ar tahdu parahdibu, bet lai pee tam wehl iſaizinatu ſewiſchku domu preeku. Galwenee no ſcheem panehmeeneem ir 1) antiteſe, 2) kalamburs un 3) paradokſs.

1) **Antiteſe** jeb **pretnets** ir teizeens, kurā noſtahditas blaķus pretejas parahdibas apmeħram weenadā weida ſakopotōs wahrdōs. Tā antiteſe ſaſtahw no diwām daķām.

Ja mana dſihwe buhtu
Tik mana ween,
Man weegli buhtu u o m e ſt
To katru deen'; ||

Man weegli buhtu u j z e l t
To katru deen',
Ja mana dſihwe buhtu
Tik mana ween.

Rainis.

Pirmā pantinā isteiktas domas: nespēhju fawās dšihwes ijuh-
zināt, jo tā vajadzīga ziteem, zitu laimei; otrs pants pantinš atšihst,
kā dšihwi, dšihwes laimi nespēhju autors pats ween atjaunot, jo
preekš tam vajadzīgi arī ziti zilveki. Pirmās runā par dšihwes
nomschānu, ijuhzināschānu; otrs par pretejo jehdšēnu — tās uz-
schānu, atjaunoschānu. Teikumi abos teizeenōs šastahw gandrihs no
teem pašcheem wahrdeem, ijuemot, šaprotams, pretejos jehdšēnus.

Weena hals man šata:; dšihwo preekš šewis; || otra —
miršti preekš ziteem. U. Needre.

„Dšihwo preekš šewis“ — iškata, kā zilveka pašchmihlas teekšmes
leek par šwarigako dšihwē uškātīt šawu labumu; „miršti preekš ziteem“
— tikumiskā širds apšina šķubina atdot wišu — pat šawu dšihwibu —
preekš ziteem („dšihwo“ — „miršti“; „šewis“ — „ziteem“). Te diw-
šahrjcha autiteše.

Ku tad uš gaitu beidšamu:
Šhš želš || uš garu išdušu.

Es šehrigs nahzu teitan || un eju dšeedadamš.
L. Behrjnsch.

Atmens talnā muhšcham buhs ||,
Uhdens lejā šchalos; ||
Nahwes wilnis ahtri muhs
Mijmirštibā škalos.

L. Behrjnsch.

Peš janna weida || šahro wežā weela. — U. Br.

Ši ušwarejis — preezajees:
Brihwu želu laušis šew tawš darbs; ||
Ši pašandejis — preezajees:
Aruhtis atritis, šew breebis darbs.
Ši mišlu radis — preezajees:
Šaišchat ešil'ees un šildis darbs; ||
Ši naidu radis — preezajees:
Šeešchat šewi apšinās tawš darbs.

J. Rainis.

Mi melnām rakstu riudinām ||
Mijbaltās un laimigās ainās.

J. Rainis.

Kam tew fejai tahda daba,
Ka tas nawa wairs kà jauns:
Waj par to, ka tu til laba, ||
Waj par to, ka es til launs?

Kaudsities Matijs.

Antiteje rada domu preeku talab, ka te ar wisweeglat usnema-
meem lihdsjekkeem darita saprotama parahdibu pretejschkiba: abas puses
teizeenam fastahw gandrifs no teem pascheem wahrdeem ta, ka usmaniba
weegli war atdurtees us ta, kas katra puse sawads. Te noteek gariga
fpehta taupischana domu rituma dehl, tapat ka pee musikalà rituma.

2) **Kalamburs** jeb **wahrdu rotala** ir panehmeens,
kad ar masu pahrgrosibu kahda teizeena wahrdu
kahrtiba wajto weida panahl pawisam zitadu sa-
turu. Raina luga „Pusidealists“ skroderis, kas fajer tufschus
pantus, faka:

„No manas perschinas jums dara?
Tai dsced, kas dschts no laika gara!“

Otrs to islabo: „No gara laika kas ir dschts“. Te, ja neewehero
„r“ mihsstinajuma, pahymainot til wahrdu weetas, panahkts pawisam pretejs
faturis: pirmais („laika gara“) skroderim glaimo, otrs („gara laika“) to
jaimo. Tai pascha luga fastopami wehl schahdi kalamburi:

„Kur fainneeks?“ — „No mums tahds neeks, kad titai ir
faimo un alus un preeks!“

„Wetzehws ar alu alojees . . .“ — „Jeb waj ar mifu mifi-
jees“ (alu daret pats eedsehrees).

Saimneeks kalpus pahrsanz jaunds wahrdos, weenu par Jagaili.
Kalps tam pretojas:

„Te ja gailu deegan, es fatu ne!“

„Selta jirga“ kas pats autors leeto tahdu kalamburu. Weens
brahliis rahpjas stikla kalna, otrs faka: „Kad tu nogahstos no pascha
stahwuma un fashchihstu gabalos.“ Kaudis wimu issmej:
„Schkihsta brahlu mihlestiba!“

G. Melngaita kalamburs:

Kapeh3 wahzeechi karo (zehlonis), un-peh3 ka wini kahro
(noluhts).

Wahrdu rotala peeder pee wisfenakeem domu preeku modinoscheem istekšmes lihdsjkeem. Wimu daudš, peemehram, Schekšpira Iugās (1564. g.—1616. g.). Sewišči flawens ar ņawem kalambureem bij frantschu rakstneeks Biewris (Bièvre) (1747. g.—1789. g.). No ņwefchām walodām tos gandrihš nekad naw eespehjamš pahrtulkot: wahrdi, ar ņureem weenā walodā war rotalatees, otrā tam noluhkam neder, peem. laika garš — духъ времени; garšch laiks — сучка.

Arī kalambura raditais preeks rodas no garīgās energijas cetaupijuma: ar wismaņakeem lihdsjkeem istekšmes pahrgrošiba teek panahkta wisleelakā pahrgrošiba ņaturā.

3) **Waradofšs** ir teizeens, kuršch ņatur ņewi it kā pretrunu, kuras pateesiba naw.

Labakais lihdsjklis ņewi nosleht ir — runat to, ko domā.

R. Sterns.

Runat to, ko domā — tatschu nosihmē ņewi parahdit, ne nosleht. Bet ja eewehro to, kā klausitaji uņnem muhšu runu, tad war gan daudšreis teikt, kā muhšu ihstās domas tee notur par meleem, ja tās iņņakam, jo wini domā, kā mehs iņleekamees zitadi — kas tik beeschi dšihwē parastš. Turpreti ja mehs runatu to, ko nedomajam, tad laudis waretu drihšak uņminet, ko mehs ihsti domajam.

Kur ir muhšu azis, kā neredšam ta, kas ir, bet to, kā naw, un kas newar buht? — R. Sterns.

Kā war redšet to, kā naw, un neredšet, kas ir? Ar to, kas mums ir, daudšreis ešam tā apradušchi, kā nepamanam, žit šchis muhšu ihpašchums wehrtigs; wišur redšam un domajam tik to, kā mums truhst, un ko gribetu ņew eeguht.

Muhšigi peeder mums titai pašaudetais. — G. Iņfens.

Wišs paeet, wišu mehs pašaudejām, titai tas, kas jau judis, wairs neņuhd: atminā tas mums peeder uš wiņeem laikeem.

Prahtneeks Nižche grib, lai wina peekriteji winam nepeekristu.

Tas jašaprot: wišch grib, lai katrs buhtu patstahwigs („Schis ir mans zekšch; bet kur tad juhšejais?“). Datad, ja kahds tahdu patstahwibu atšihst par pareišu — tas ir šchini ņinā Nižches peekritejš; bet tad tam naw jaņeenem par pareišu tuhlit tas, ko Nižche ņludinajis: tam jameklē ņawš zekšch.

Saplihfufchais swans.

Wijnſch dſihwei deret war tit — dſihwot rimis,
Tit dſihwes behgdams, dſihwei preti eet. — A. Br.

Zit mihlets naw bej mibleſtibas!
Zit ſaprotot naw neſaprafts! — L. Raizens.

Jau dſihwes kalnâ kâpj, kaſ miris,
Wehl nahwes lejâ ſlibd, kaſ dſihws . . . — A. Br.

Preeſch ilgeem gadeem gatawa un nupat wehl kâ taiſita (gulta).
Tautas mihtla.

Jo wairat ehd, jo wairat atleet (bedri rot). — Tautas mihtla.

Paradoſſi dibinajas uſ ta, ka weenam un tam paſcham wahrdam
peeſchirtas diwejadas noſihmes: weena pretrunu radot, otra — to no=
wehrſchot, kad paradoſſu iſtulko. „Rupat wehl kâ gulta taiſita“ —
„taiſit“ apſihmè zifas uſpurinat, uſklaht palagu, ſegu; bet pretrunu ar
wahrdu „gatawa“ radot, wahrds „taiſit“ ir ſaprafts — gultu iſgatawot.

„Muhſchigi peeder paſaudetais“: kâ pretruna jehdſeenam „pa=
ſaudetais“ wahrds „peeder“ apſihmè, ka ſinamais ihpaſchums teeſcham
mums ir; bet pehz ſatura ſchis wahrds apſihmè, ka atminas par
winu neweens mums newar atnemt.

Paradoſſa preeks — preeks par domu wingribu: ſchkeetamâ pret=
runâ atrodama logiſka ſaſkana.

Nobeigums.

§ 61. Isteiksmes elementu salihdsinajums.

Wisi isteiksmes elementi (pamatdaļas) fastahda kopā weenu wejelu, ihstenībā nedalamu. Isteiksmes buhtiba — wīsu elementu kopšana. Tatschu ikkatram no teem jawa nošihme. Izhumā janemot ta buhtu:

1) **Tradizionalee elementi** dara wispahrigi wahrdu par ļaušchu šapraščanās lihdsjekli; beš tradizijas weens otra nesapraštu.

2) Mahšļīgi ištahdatu **mušikalo elementu** šawadiba ta, ka wini neween dara eespaidu uš juhtām, bet ari uš lašitaja gri-bas špehju: lašitaja pašcha griba kluhst it kà eemidsinata; ritums it kà hipnotisē lašitaju — wina griba padodas autora wadibai.

3) **Grafištee elementi** runā wispirms uš fantajiju jeb eedomu špehju: tee ra hda pašauli, kurā rakstneeks lašitaju grib eewest.

4) **Emozionalee elementi** dara eespaidu uš juhtām: tee eedwešch autora juhtas lašitajam, to ju gestē.

5) **Logištec elementi** runā uš prahtu; tee lašitaju pah-leezina.

§ 62. Wahrdu mokas.

Raugotees uš to, ko ihsti autors gribejis panahst, uš kahdam špehjam darit eespaidu, tas weenai waj otrai stila pamatdaļai dod preekšchroku. Tà želas bešgalīgi daudšejadi elementu šakopojumi jeb kombinazijas.

Šcho eewehrojot, rakstneekam dašchreiz ļoti gruhst atrast peemehrotu stilu. Te winam truhst wajadšigà wahrda, te ritums leekas nesafštanam ar išteizamām juhtām, te tehls neišteiz pahrleezinošchi dšejšto domu, te leekas, ka išteikšme atļauj par daudš plašchu tulkojumu un t. t.. Šcho gruhstibu ļauj par **wahrdu mokām**. Tās wispirms želas no ta, ka autors naw wehl peeteekošchi noškaidrojšs šazerejumā išteizamās domas. Bet tām war buht ari žits eemesls. Tà dšejšškās, tehls išteizamās, kà jehdšeenišškās atšinas rodas papreekšch atšewišchku žilweku atšinā un tik wehlaš kluhst par wispahribas ihpašchumu, kad teek at-klahsti išteiktas. Bet walodā ir tikai gatawi išteiksmes lihdsjekli gatawām atšinām, kurās jau peeder wispahribai. Talab, ik ar ļaunu domu rodas wajadšiba pehž ļauneem išteiksmes lihdsjekleem, un rakstneekam tahdi jaatrod. Ja nepeeteek ar pašihstamo wahrdu šakahretošchānu

parašta weida teikumōs, jarada jauni jiniški nosaukumi, jauni wahrdi. dzejiski domu apšimešanai, jauna weida teikumi.

Tri tulkojot tas pats. Katra waloda mehro parahdibas, tā šatot, ar zitas sistemas termometri: weens grads nelihdjinās otram.

1) malka 2) foks 3) foks

1) Holz 2) Holz 3) Baum.

Malka tā kurinamais — „das Holz“; foks tā materials — „das Holz“; foks, kas aug — „der Baum“. Gruhtal wehl atrast peederigus wahrbus juhtu apšimešanai. Ir sinams peemehrs, kad kaħda meitene, kas weenadi labi pratuše wahziski, angliški, franziški, teikufe: „Kad es par kaħdu leetu domaju wahziski, man wina išteekas zītada, nekā tad, kad es par to domaju angliški.“ Tas leezina, ka katrai tautai ne tīkai jawa domu išteikme (waloda), bet arī jaws domaschanas weids. Talab tīk gruht ir labi tulkot; talab pašchu rakstneezibas originaldarbeem peemiht weenmehre ihpašchibas, ko nekahdi tulkojumi newar atšwehrt: naw mums lihdsjektu, lai labi pahrtulkotu zittautu rakstneekus.

§ 63. Analise.

No mahzibas par išteikmi jeb stilistikas mums jāceguhst diwi labumi: 1) jāišprot ešosho jazerejumu išteiksmes panehmeeni un tee janoweħrtē, t. ir jāiždibina, zīk augstu pilnibas pakahpi stils jāneedšis un 2) jāištraħdā labs stils pašcheem jawōs jazerejumōs. Kā weenu, tā otru panahkt leelā mehra palihdš **stilistiska analise** — wispušigs kaħda jazerejuma stila ištiršajums. To darot, wislabak turetees pee tās pašchas fahrtibas, peħz turas mahzijamees šchis ihpašchibas pašht. Paraugam nemšim šekojošcho Teodora dzejolu.

Man aismigt tihf.

Zau ašgahjis ir kraħdnais seedu muħšchš;
Gār pašcheem aultsi rudens weħji puħšch;
Slapšch, peleks ants gār logu ruħtim aushas;
Tur šposcha stawa naw, kas zauri laushas.

Man aismigt tihf.

Pa birsi pliki toti sehri schalž;
Wijs pašaulē ir tizis tumšchš un šalts;
Praħts malbinats, firds mihlestiba wilta;
Neweenas rotas naw, kas buhtu šilta.

Man aismigt tihf.

Es manū, fa man juhtās eestingt jah!;
Es manū, fa pahr mani seema nah!.
Par walti buhs us seedoni wehl postees:
Aw mani dsihwiba wairs newar mostees —
Man aismigt tih!

I. Tradizionalee elementi.

1. **Pessiskā tradizija** naw pahrkahpta: nekahdu walodā wispahrigi nepasihstamu wahrdū naw (peem. „mihlestiba“ un ne neoloqiskā forma „mihla“): stils tihrs.
2. **Gramatiskā tradizija**: stils pareijs.

II. Musikalee elementi.

A. Gisonijsms:

1. **Weenmutibas** lihdsffkanās naw; pahčffkanās ari ta naw fastopama: „**jaū aijsahjis**“, kur buhtu 4 pahčffkanās no weetas, teef lasīts „**ja waijsahjis**“; „**pajaulē ir**“ lasās: „**pajaulē jir**“.
2. **Sfannu weenibas** netrauzē neweena no fweščām walodām tapinata ffana.
3. **Duomatopoetiski** wahrdi: „**puhšč**“, „**ščalž**“.
4. **Aliteraziju** naw.
5. **Afonanze**: „**birji pliki toki fehri**“.
6. **Anominazijas** naw.
7. **Atffkanās** wišōs rindu galōs, iſnemot atfkahrtoto teikumu „man aismigt tih!“. a) Pehž g a r u m a atffkanās iſ pantam mainās ſchini kahrtiba: diwas wihriſkās, diwas ſeewiſkās. b) Atffkanu kahrtiba: a a b b. c) Pehž d a i k u m a wehrtibas: aa) a p l a m a: „**muhščs**“ — „**puhšč**“, jo pirmo iſrunā muſſ, otro — puſ; bb) peelaiſč a m a atffkana „**jah!**“ — „**nah!**“: pirmā „a“ gruhſts, otrā „a“ ſteepſ (saſk—na:k); cc) paraſtās atffkanās wiſas žitas; tās ir japeeſkaita pee bagatām, jo naw neweenas, kas ſastahwetu til no weenas ffanas; „**ščalž**“ — „**ſalts**“ ir pareiſa atffkana: lai gan rakſtiba katram wahrdam ſawada, iſruna weenada (ſalžts — salžts); dd) pahrſteidſoſču atffkanu naw.

B. Ciritmisms.

1. Ritums wahrdu saweenojumā.

Isteikšme **dzejota**, eewehrojot tikai toniško ritumu, kuršch te rodas no divbalšeenu kaļpjošchā pantmehra — jamba: $\cup \wedge$. It pantinā treschā un zeturtā rinda beidšas ar amfi-brakija ($\cup \wedge \cup$) pehdām, kuras pateesibā ir weena jamba pehda + nahkošchās jamba pehdas dala. Kluddu pantmehra naw; tikai šwarigeē wahrdi „slapjšch“ un „prahts“, stahwedami weeglu balšeenu weetā, par maj teē ritmiški ižjelti.

2. Ritums teikumu saweenojumā.

Periodu un lafonišku teizeenu naw.

Teikumi fastahda noteikta garuma dzejotas rindās: katrā rindā ir peejas pehdas. Tikai atkahrtotā rindina it pantā diwas pehdas gara.

Sadalijums dzejotas rindās pilnigi fastan ar teikumu gramatisko ušbuhwi: tur rindā divi teikumi, tur tee ir wiršteikums ar šawu palihgu („Sposcha stara“... „Neweenas rokas“... „Es manu“...), waj ari fakahrtoti patstahwigi teikumi („Prahts maldinats“ (un) „Sirds wilta“).

3. Ritums teikumu saweenojumu kopās.

Sazerejums fastahw no trim peezrindu pantineem. Pantu pehdejā rinda ir peedšedajums — refrens. Tā pateesibā pantini ir k w a r t a s (ne kwintās).

Muſikalo elementu noſihme.

Wihriſchās atſkanas uſſwehrtās rindu beigās, ar ſeewiſchām bej atženta iſſkanošchām gala ſilbēm attehlo z e e t u noſlehgtribu ſewi ar ſ k u m j u peestanu. Kaļpjoſchais ritums ar garām rindinām rada ſkumju notrahju; norautā — iſhā refrena rinda ſchini klufa ſkumju pluhdumā eenes wihriſchigas apnehmibas elementus.

III. Grafiſkee elementi.

1. **Cyitets** — „krahſchnais“.

2. **Tropas**: a) metaforas: „aijmigt“ — mirt; „aiſgahjis muhjšs“ — tam beigās peenahkuſchās; „ſeedu muhjšs“ — waſara; „auts“ — krehſla; „auſchās“ — tumſchaks top; „lauſchās“ —

spofchi spihd; „tumfchs“ — behdigš; „faltš“ — fweſchs, ween-
aldfigs; „filita roka“ — mihla; „juhtas eestingt ſaht“ — wares
nedarbojas; „ſeema“ — wezumš; „naht“ — tuwojas; „ſeedoniš“
— preeziga, ſtrauja dſihwe; „moſtees“ — no jauna raſtees.

3. **Sinefdoſas:** „gar pakſcheem“ — pateefiba gar wiſu
mahju; „gar logu ruhtim“ — gar wiſu mahju; „ſtara naw“ —
ſtaru naw; „rokas naw“ — zilwefu naw; „wiſš tumfchs“ —
hiperboliſta ſinefdoſa.

4. **Metonimija:** „firdš“ — juhtas: ſimbols ta weeta, ko
ſem wina ſaprot.

5. **Perſoniſikazijas:** „muhſchs aiſgahjis“, „prahtš
maldinats“, „firdš wilita“, „dſihwiba uewar moſtees“,
„ſeema naht“ — ſchis perſoniſikazijas tiſ maſ iſſtrahdatas, ka uſ-
ſtatamas par metaforam, kuras pahynes perſonu eeſihmes uſ
nedſihweem preeſchmeteem waj nogeedameem jehdſeeneem.

6. **Allegorija:** iſtehlots rudens, ſem kura ſaprot wezuma tuwo-
ſchanaš; ſchini noſihmē eeturetas wiſas gleſnas: ſeedoniš — jauniba,
ſeema — wezumš, peleks ants gar logu — weenmuliga dſihwe, rudens
wehji — wezuma ſajuhta, paſaulē neweenas rokas naw ſiltas — naw
draugu.

Tehlojoſcho lihdſeklu daituma wehrtiba. Meta-
foras: „muhſchs aiſgahjis“, „ſeema naht“ ir jan tiſ nodilufchas,
ka neſpehji tehlot; tās ari kà tehli naw domatas. Ziti tehlojoſchee
lihdſekli wehl deefgan ſpilgti. Truhtumi: 1) aiſrahbijums deefgan no-
dilis, jo pawafarim jauniba, rudenim wezumš peelihdſinati daudſreiſ;
2) alegoriſka puſe jauzas ar teeſchi domato: „juhtas eestingt ſaht“
(teeſchs apſihmejums) — „pah mani ſeema naht“ (alegoriſks) — „toki
ſchalz“ (rudens gleſna) — „prahtš maldinats“ (dwehſeles dſihwe);
3) „aiſmigt“ — kà nahwes apſihmejums ari ir nodilis;
4) atka hrtojums (refrens) nemts no zitas gleſnas — deenas,
kurai paejot tuwojas wafars ar meegu; tã te truhtſt weenibas, kura
buhtu, ja a) paturot aiſmigſchanaš gleſnu, pantinš iſtehlotu wafara
nahſchana, b) paturot rudens gleſnu, nahwes domas iſtehlotu kà lapas
nobirſchana truhdš, waj kà gahju putna aiſlaiſchanaš, waj kà ko zitu
no rudenš ainaš.

IV. Emozionalee elementi.

1) **Teeschi** juhtas išteittas: „man juhtas eestingt jahf.“ „firde mi hlestibā wilita.“

2) **Glesnas** wišas išteiz ūmjas juhtas un ilgas pehž meera.

3) **Schwischti** emozionalee elementi: figura „es manu“ — atkahrtojums.

V. Logiskee elementi.

Nošihnigi un ihstā weetā isleekas dašchi wahrdi, kas imelleti no winu **sinonimu** kopām: a) „krahfch n fch“ — un newis ūkaists, daifsch, grejns, bagats; dsejneka leetotais wahreds apsihmē ūkaistumu, kas weenots ar bagatibu; tas ūedu muhšchu labaf raksturo; b) „postees“ — un ne gatawotees, taifitees, wihsfchtees; postees — ar ūkubu un juhtu pazilatibu gatawotees; c) „auts“ ūawā nenoteiftibā labaf tehlo tumšū, nekā to daritu wahrdi: ūega, ūagšcha, ūahidrauts, lakats, palags, nahtene, wilnaine. „Prahts maldinats“, „firde wilita“ ir **antiteje**: prahts noštahdits kā pretmets juhtām; tikai antitejes ūpilgtumam kaitē tas, ka „prahts“ nemts ihstā nošihmē, „juhtas“ turpreti glesnaini („firde“).

§ 64. Stila ihpatniba.

Ja gribam isprast kahda rakstneeka stilu wišos wina darbōs, tad jaanalise ūhee ūazerejumi; ko ūchis analises uūrahdis kopigu, tas jaatūihst par ūcha rakstneeka stila ihpatnibu.

Tā waretu ihjumā raksturot, peem., **K a i n a** stilu: I.: daudj retu wahrdu un formu; II.: stingri isūrahdati panti, atūkanas; III.: eemihūotakais tehloūchanas lihdsjellis — dsildomiga alegorija; IV.: figurās un ziti juhtu elementi paretu; V.: išteifme deesgan gruhst ūaprotama; wahrdu rotatas, paradokfi.

Skalbes stils: I.: weetām prowinzialifmi; II.: pantu ritums brihwš, neiūstrahdats stingrā weenmehribā; atūkanas te ir, te naw; weetām paūchdarinatas onomatopoetifkas interjeūzijas; III.: beeschi ūalihdsinajumi, kas wairaf israhda autora juhtas, nekā tehlo; IV.: daudj mihtuma wahrdu; V.: logiskee elementi maf uūwehrti.

Pluhdonis: I.: daudj retu wahrdur — apwidus un pašchat-
wašinatu jaunwahrdur; II.: ritums stingri iſſtrahdats bagatigās mainās,
ſakārā ar ſaturu; daudj onomatopoetiſku teizeenu; III.: gleſnās weetām
ſtipri patſtahwigās un ſpilgtās, weetām tās dod weetu ziteem ſtila
elementeem; beeſchi alegorijai zauri ſpihd nodoms; IV.: daudj figuru,
turās daſchreiſ iſſleekās pahrak ſadruhsmetās; V.: ſtils ſkaidrs, noteikts.
Wiſus ſchos ſpreedumus war iſſtrahdat ſihkumos un nowehrot, ko,
peem., weens rakſtneeks wairak leeto jambus; otrs iſheet uſ neparaſtām
atſtanām; zits leeto wairak redſes gleſnās, zits dſirdes; no tām wee-
nam tās pahrdroſchakās — apweeno taſlakās parahdibas, otram tās
rakſturigakās; weenam gleſnās no lauzineeku dſihwes; zitam no pil-
ſehtas apſtahklem. Wiſu ſcho atſihmeſot dabujam pilnigu jehdſeenu
par weena waj otra rakſtneeka ſtilu un ta eeſpaidu uſ ziteem.

Talab leeto iſteizeenus: Raina ſtils, Poruta ſtils, Apſiſchu Zekaba
ſtils. Tas apſihmē wiſas ſcho rakſtneeku ſtila ſawadibas kopā nentās.
Tahdas ſawadibis war peemahjot ari katra laikmeta rakſtneekem.
Talab runā par jaunlaiku jeb moderno ſtilu, tautiſkā laikmeta ſtilu,
wezmodigo ſtilu un t. t..

Kalab weenam rakſtneekam tahds, otram zitads ſtils, atkarajas no
iſkatra autora paſcha ſawadibām. Wiſpirms, iſkatram ir ſawi peedſihwojumi
— ſaws atminu krahjums. No atminām fantaiſija nem weelu, radot
dſeiſktus tehlu. Tātad iſkatra fantaiſijai zitads materials — zitadas atminās.
Taſlak: weens ſawas juhtas labak ſpehji iſpraſt un ſakahrtot, otrs dſilak
juht; weens mihl eeturet ſamehru un ſkaidribu, otram galwenais — juhtu
ſtraujums ſazerejumā; weens paradis katru parahdibu nopeetni pah-
domat, otrs wehro winās titai ahriġu ſaſkanu; weens neleekās meerā,
lihds katrai ſawas domas ſawadibai atradis peederiġu iſteikſmi, ja ari
buhtu jaleeto neparaſts wahrds un teizeens, otrs augſtak ſtahda
walodas paraſto pluhdumu un t. t..

Tā no ſtila war taiſit droſchu ſpreedumu par paſcha rakſtneeka
garigām ſawadibām, ko frantſchu dabas pehtneeks Wiſons iſſazijis ſchā:
„Stils ir — patš zilwets“.

2.	Ritums teikumu ņaueenojuma.	
§	30. Teikumu ritums wispahrigi.....	64
§	31. Latoniska waloda.....	65
§	32. Periodiska waloda.....	65
§	33. Satahrtoti periodi.....	67
§	34. Patahrtoti periodi.....	68
§	35. Weentahrschi un ņalitti periodi.....	70
§	36. Dsejota rinda.....	71
§	37. Daschads rindu garums.....	72
3.	Ritums teikumu ņaueenojumu kopas.	
§	38. Panta.....	75
§	39. Noteikti ritmisko elementu ņatpojumi.....	79
§	40. Rituma elementu kopiga nosihme.....	79
III.	Tehls.	
§	41. Domaschana tehlos un jehdseens.....	91
§	42. Walodas tehlojoshā daba.....	94
§	43. Tehlu walodas panehmeeni.....	95
A.	Weena wahrda lihdselki.	
§	44. Epitels.....	96
§	45. Tropas.....	98
B.	Wairatu wahrdu lihdselki.	
§	46. Weelihdsinajums.....	104
§	47. Personifikacija.....	106
§	48. Nistahdijums.....	109
§	49. Tehlojoshā lihdselku ņalihdsinajums.....	114
§	50. Tehlojoshā lihdselku daitums.....	115
IV.	Juhtas.	
§	51. Juhtu isteikme wispahrigi.....	120
§	52. Wahrda tembris.....	120
§	53. Wihluma un neezinajuma wahrdi.....	121
§	54. Figuras.....	122
§	55. Figuru wehrtiba.....	127
V.	Jehdseens.	
§	56. Gedalijums.....	128
§	57. Jehdsiba.....	128
§	58. Staidriba.....	130
§	59. Noteiktiba.....	132
§	60. Ahrtahrtigi panehmeeni.....	135
	Robeigums.	
§	61. Isteikmes elementu ņalihdsinajums.....	140
§	62. Wahrdu motas.....	140
§	63. Analise.....	141
§	64. Stila ihpatriba.....	145

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0304029832

uies.

64
65
65
67
68
70
71
72

75
79

91
94
95

96
98

104
106
109
114
115

120
120
121
122
127

128
128
130
132
135

140
140
141
145

6
08

Sabeedribas „Skolas“ apgahds.

A. Mahzibas grahmas:

- 1) **Algebra.** Sastahdijis E. Aulsejs.
I. data. Otrs isdewums. Maksā eesecta 4 £. rbf.
Udewumu krahjums (isnahks 1920. g.).
II. data (isnahks 1920. g.).
- 2) **Musku dsimtene.** Minas is Latvijas dabas un wehstures. Sastahdijis T. Seiferts. Maksā eesecta 6 £. rbf.
- 3) **Seno latku wehsture.** Sastahdijis J. Grihus.
I. data — Senee Austrumi (ispahedota).
II. data — Senā Greektija (ispahedota).
III. data — Senā Roma. Maksā eesecta 3 £. rbf.
- 4) **A. Bratschs.** Rakstneezibas teorija I. Maksā 12 £. r.
- 5) **Aritmetika.** Teorija lihds ar udewumu krahjumu. Sastahdijis E. Aulsejs. (Isnahks 1920. g.).
- 6) **Latweeschu rakstneezibas wehsture.** T. Seiferta. (Isnahks 1920. g.).
- 7) **Akreiropas semes.** Sastahd. U. Balodis un Broka. (Isnahks 1920. g.).
- 8) **Geometrija.** Sastahdijis E. Aulsejs. (Isn. 1920. g.)
- 9) **S. un J. Sarini.** Wahzu walodas mahz. (Drufā)

B. Sinatniskās bibliotekas:

I. Dabas sinatniskā biblioteka.

- Ar. 1. **Materiali Latvijas seedn kalendaram.** Sastahdijis cand. rer. nat. U. Balodis. Maksā 2 £. r.
- Ar. 2. **J. Bizky Dabas-sinatniski tehlojumi.** Maksā 4 £. rbf.
- Ar. 3. **Latwijas angu noteizejs I.** Sastahdijis agr. J. Bizky. Maksā 10 Latw.
- II. Pāchologiski-pedagogiskā biblioteka.

Ar. 1. E. Aulseja — **Uzmanība kā swarigs audstnaschanas faktors.**

Ar. 2. E. Aulseja — **Paschandsnaschana.**

Ar. 3. T. Seiferta — **Latweeschu skolu wehsture.**

(Wifas trihs sagatawoschana).

Sabeedriba lihds ar scho greeschas per god. autora kungeem ar usatiznajumu. eesneegt winat manuskriptus apgahdashanāt. Manuskripti lihds ar atihm. honoraru eesuhstami sabeedribas „Skolas“ darbwedim G. Jeshem, Jeshs.